विधेयक संख्या :

देवानी मुद्दाको कार्यविधि सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयक

व्यवस्थापिका-संसद सचिवालय
संसद भवन
सिंहदरबार

उद्देश्य र कारण

नेपालको कानून प्रणालीलाई एक्काईसौं शताब्दीको आवश्यकता र मागलाई पूरा गर्न सक्ने गरी समय सापेक्ष बनाउन आवश्यक भएकोले देवानी मुद्दाको दायरी, कारबाही, सुनुवाई र किनारा तथा सोसँग सम्बन्धित अन्य कार्यविधि र त्यस्ता मुद्दामा भएको निर्णय कार्यान्वयन सम्बन्धी प्रचलित कानूनलाई समेत संशोधन र एकीकरण गरी कार्यविधि कानूनलाई सरलीकृत र समयानुकूल बनाउन यो विधेयक पेश गरेको छु ।

(नरहरि आचार्य)
मन्त्री
कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला

प्रत्यायोजित व्यवस्थापन सम्बन्धी टिप्पणी

देवानी मुद्दाको कार्यविधि सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयकमा रहेको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन सम्बन्धी टिप्पणी देहाय बमोजिम पेश गरिएको छः-

क्र.सं.	**दफा**	**प्रत्योजित व्यवस्थापनको कारण**	**प्रत्यायोजित व्यवस्थापन अन्तर्गत बनाइने कानूनको प्रकृति र सीमा**	**प्रत्यायोजित व्यवस्थापनबाट पर्न सक्ने प्रभाव**
१.	२८६	यस संहिताको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्नको लागि अदालती कार्यविधिका सम्बन्धमा नियम बनाउन आवश्यक भएकोले	सर्वोच्च अदालते यस संहिताको कार्यान्वयन गर्न रजिष्ट्रार वा स्रेस्तेदार लगायतका कर्मचारीको अधिकार र जिम्मेवारी तोक्ने र संहितामा दिइएको ढाँचाको अतिरिक्त अदालतमा पेश गरिने विभिन्न निवेदनको ढाँचा तोक्ने जस्ता कार्यविधिगत विषयमा नियम बनाइने ।	विस्तृत कार्यविधिगत नियम बनी प्रस्तुत संहिताको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने ।
२.	२८७	यस संहिताको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्नको लागि यो संहिता र यस संहिता अर्न्तत बनेको नियमको अधीनमा रही निर्देशिका बनाउन आवश्यक भएकोले ।	प्रस्तुत संहिता र संहिता अन्तर्गत बनेको नियमको अधीनमा रही सर्वोच्च अदालतले कार्यविधिगत विषयमा निर्देशिका बनाउने ।	विस्तृत निर्देशिका बनी प्रस्तुत संहिता र संहिता अन्तर्गत बनेको नियम प्रभावकारीरुपमा कार्यान्वयन हुने ।

विषय सूची

क्र. सं.	विषय	पृष्ठ
१.	परिच्छेद-१ : प्रारम्भिक	१
२.	परिच्छेद-२ : देवानी कार्यविधि कानूनका सामान्य सिद्धान्तहरु	४
३.	परिच्छेद-३ : अधिकार क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था	६
४.	परिच्छेद-४ : लिखत तयार गर्ने कार्यविधि सम्बन्धी व्यवस्था	९
५.	परिच्छेद-५ : हदम्याद सम्बन्धी व्यवस्था	१७
६.	परिच्छेद-६ : अदालती शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था	२२
७.	परिच्छेद-७ : फिरादपत्र तथा दावी प्रस्तुती सम्बन्धी व्यवस्था	३२
८.	परिच्छेद-८ : म्याद तथा म्याद तामेली सम्बन्धी व्यवस्था	३५
९.	परिच्छेद-९ : प्रतिउत्तरपत्र तथा प्रतिदावी सम्बन्धी व्यवस्था	४५
१०.	परिच्छेद-१० : दरपीठ सम्बन्धी व्यवस्था	४८
११.	परिच्छेद-११ : प्रारम्भीक सुनुवाई सम्बन्धी व्यवस्था	५०
१२.	परिच्छेद-१२ : तारिख सम्बन्धी व्यवस्था	५२
१३.	परिच्छेद-१३ : वारेस सम्बन्धी व्यवस्था	५६
१४.	परिच्छेद-१४ : अन्तर्कालीन वा अन्तरिम आदेश सम्बन्धी व्यवस्था	६०
१५.	परिच्छेद-१५ : लिखित प्रमाण परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था	६३
१६.	परिच्छेद-१६ : साक्षी परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था	६९
१७.	परिच्छेद-१७ : मुद्दाको सुनुवाई तथा फैसला सम्बन्धी व्यवस्था	७३
१८.	परिच्छेद-१८ : मुलतबी तथा स्थानान्तरण सम्बन्धी व्यवस्था	७८
१९.	परिच्छेद-१९ : पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था	८१
२०.	परिच्छेद-२० : मुद्दा दोहोर्‍याउने तथा पुनरावलोकन सम्बन्धी व्यवस्था	८६
२१.	परिच्छेद-२१ : म्याद तथा तारिख थमाउने सम्बन्धी व्यवस्था	८८
२२.	परिच्छेद-२२ : फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था	९०
२३.	परिच्छेद-२३ : नेपाल सरकार वादी वा पक्ष हुने देवानी मुद्दा सम्बन्धी व्यवस्था	१०१
२४.	परिच्छेद-२४ : विविध	१०५
२५.	अनुसूचीहरु	११२-१४६

देवानी मुद्दाको कार्यविधि सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना : देवानी मुद्दाको दायरी, कारबाही, सुनुवाई र किनारा तथा सोसँग सम्बन्धित अन्य कार्यविधि र त्यस्ता मुद्दामा भएको निर्णय कार्यान्वयन सम्बन्धी प्रचलित कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गरी कार्यविधि कानूनलाई सरलीकृत र समयानुकूल बनाउन वाञ्छनीय भएकोले,

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ८३ बमोजिम व्यवस्थापिका-संसद्को हैसियतमा संविधान सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम "देवानी कार्यविधि संहिता, २०७१" रहेकोछ ।

(२) यो संहिता प्रमाणीकरण भएको एक वर्ष पूरा भएको भोलिपल्टदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस संहितामा,-

(क) "अदालत" भन्नाले सर्वोच्च अदालत, पुनरावेदन अदालत वा जिल्ला अदालत सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कुनै खास किसिमका देवानी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न अधिकार प्राप्त अन्य अदालत, न्यायिक निकाय वा अधिकारी समेतलाई जनाउँछ ।

(ख) "कानून" भन्नाले तत्काल प्रचलित कानून सम्झनु पर्छ ।

(ग) "दरपीठ" भन्नाले कानून बमोजिम दर्ता गर्न नसकिने लिखतमा सम्बन्धित अधिकृतले दर्ता गर्न नसकिनाको आधार र कारण खुलाई आफ्नो हस्ताक्षर गरी सोही लिखतको पीठ, अन्य कुनै भाग वा छुट्टै कागजमा गरेको आदेश सम्झनु पर्छ ।

(घ) "देवानी मुद्दा" भन्नाले कानून बमोजिम फौजदारी मुद्दाको रुपमा परिभाषित गरिए बाहेकका कानूनी हक, हैसियत, पद, पारिवारिक सम्बन्ध वा सम्पत्ति सम्बन्धी मुद्दा सम्झनु पर्छ र सो शब्दले देहायको विषय र सोसँग सम्बन्धित मुद्दा समेतलाई जनाउँछः-

(१) नाता कायम वा सम्बन्ध विच्छेद,

(२) दस्तुर, पारिश्रमिक, तलब, भत्ता वा ज्याला,

(३) अंश, अपुताली, दान बकस, इच्छापत्र, संरक्षक, माथवर, मातृक तथा पैत्रिक अख्तियारी, धर्मपुत्र वा धर्मपुत्री,

(४) कुनै करार, अर्ध-करार वा अनुचित सम्वृद्धि अन्तर्गतको कुनै हक वा दावी,

(५) दुष्कृति, अर्ध-दुष्कृति वा त्रुटीपूर्ण उत्पादन सम्बन्धी हक वा दावी,

(६) सुविधाभार,

(७) क्षतिपूर्ति,

(८) देवानी प्रकृतिको अन्य कुनै हक वा दायित्व ।

(ङ) "न्यायाधीश" भन्नाले मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अदालतको अधिकारी सम्झनु पर्छ र सो शब्दले देवानी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार प्राप्त अधिकारी समेतलाई जनाउँछ ।

(च) "पुनरावेदनपत्र" भन्नाले तल्लो अदालतको निर्णयमा चित्त नबुझि सो निर्णय सच्याउनको लागि आफ्नो जिकिर सहित माथिल्लो अदालतमा दिएको निवेदन सम्झनु पर्छ ।

(छ) "प्रतिउत्तरपत्र" भन्नाले फिरादपत्रको दावी स्वीकार वा इन्कार गरी अदालतमा पेश गरेको लिखित जवाफ सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रतिउत्तरपत्र सरहको बयान समेतलाई जनाउँछ ।

(ज) "प्रतिदावी" भन्नाले वादीले गरेको दावी उपर प्रतिवादीले गरेको दावी सम्झनु पर्छ ।

(झ) "प्रतिवादी" भन्नाले प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्ने व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रतिवादी सरह बयान गर्ने वा अदालतले प्रतिवादी कायम गरेको व्यक्ति समेतलाई जनाउँछ ।

(ञ) "फिरादपत्र" भन्नाले कुनै विषयमा आफ्नो हक, हित वा सरोकार कायम गर्न वा दावी कार्यान्वयन गर्न माग गरी पेश गरेको उजूरी, नालिस, दावी वा निवेदन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले फिरादपत्र सरहको बयान वा प्रतिउत्तरपत्रमा उल्लेख गरिएको प्रतिदावी समेतलाई जनाउँछ ।

(ट) "मिसिल" भन्नाले फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदनपत्र, निवेदनपत्र तथा सोसँग सम्बन्धित सबुत प्रमाण र अन्य कागजात संकलन गरी अदालतमा राखिएको फाइल सम्झनु पर्छ ।

(ठ) "मुद्दा" भन्नाले देवानी मुद्दा सम्झनु पर्छ ।

(ड) “म्याद” भन्नाले मुद्दाको रोहमा कुनै व्यक्तिको नाममा अदालतबाट जारी गरिने सूचना वा इतलायनामा सम्झनु पर्छ ।

(ढ) “व्यक्ति” भन्नाले प्राकृतिक व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कानूनी व्यक्ति समेतलाई जनाउँछ ।

(ण) “वादी” भन्नाले फिरादपत्र दिने व्यक्ति सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रतिदावी पेश गर्ने व्यक्ति समेतलाई जनाउँछ ।

(त) “स्थानीय निकाय” भन्नाले गाउँ विकास समिति वा नगरपालिका सम्झनु पर्छ ।

(थ) “सम्पत्ति” भन्नाले चल वा अचल सम्पत्ति सम्झनु पर्छ ।

३. **छुट्टै कानूनमा लेखिएको कुरामा असर नपर्ने :** (१) विषय विषयमा छुट्टा छुट्टै बनेका कानूनमा लेखिएका कार्यविधिका सम्बन्धमा सोही कानून बमोजिम हुनेछ र त्यस्तो विषयमा यस संहिताको व्यवस्थाले कुनै असर पार्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कानूनमा नलेखिएको कार्यविधिको विषयमा यस संहितामा लेखिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-२

देवानी कार्यविधि कानूनका सामान्य सिद्धान्तहरु

४. **देवानी मुद्दामा पालना गर्नु पर्ने सिद्धान्त :** मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्दा अदालतले सामान्यतः यस परिच्छेदमा उल्लेख भएका सिद्धान्त तथा व्यवस्थाको पालना गर्नु पर्नेछ।

५. **सुनुवाई खुला इजलासमा हुने :** कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा वा मुद्दाका पक्षले दिएको निवेदनका आधारमा अदालतले अन्यथा आदेश गरेकोमा बाहेक मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा खुला इजलासमा हुनेछ।

६. **अधिकार प्राप्त अदालतबाट सुनुवाई हुने :** मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त अदालतबाट मात्र हुनेछ।

७. **हक बेहकको प्रश्न अदालतबाट मात्र निरुपण हुने :** (१) कुनै विषयमा हक बेहकको प्रश्न उत्पन्न भएमा सो प्रश्नको निरुपण नियमित अदालतबाट मात्र हुनेछ।

स्पष्टीकरण : यस संहिताको प्रयोजनको लागि "नियमित अदालत" भन्नाले जिल्ला अदालत, पुनरावेदन अदालत वा सर्वोच्च अदालत सम्झनु पर्छ।

(२) नियमित अदालत बाहेक अन्य अदालत वा निकायमा विचाराधीन कुनै मुद्दाको कारबाहीको क्रममा हक बेहकको प्रश्न निरुपण भएपछि मात्र अन्य विषयमा कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्ने देखिएमा सम्बन्धित अधिकारीले नियमित अदालतबाट हक बेहकका सम्बन्धमा निरुपण गरी आउन पक्षहरुलाई आदेश गर्नु पर्नेछ।

८. **कानूनी हैसियत सम्बन्धी विवाद नियमित अदालतबाट मात्र निरुपण हुने :** कुनै व्यक्तिको नाता कायम, सम्बन्ध विच्छेद वा कानूनी हैसियत सम्बन्धी विवाद नियमित अदालतबाट मात्र निरुपण हुनेछ।

९. **पक्षहरुको हैसियत समान रहने :** (१) मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्दा मुद्दाको पक्षहरुको हैसियत समान रहनेछ।

(२) अदालतले मुद्दाको प्रत्येक पक्षलाई समान व्यवहार गर्नु पर्नेछ।

(३) मुद्दाको कारबाहीको सिलसिलामा नेपाल सरकार वा त्यसको कुनै निकाय वा कुनै कानूनी व्यक्ति अदालत समक्ष वादी वा प्रतिवादीको रुपमा प्रस्तुत भएकोमा कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा वा अदालतले अन्यथा आदेश दिएकोमा बाहेक नेपाल सरकार वा त्यसको कुनै निकाय वा कुनै कानूनी व्यक्तिले मुद्दाको कारबाहीको क्रममा छुट्टै हैसियत, सुविधा, सहुलियत, उन्मुक्ति वा छुट दावी गर्न सक्ने छैन।

१०. **फिराद दावी गर्न हकदैया हुनु पर्ने :** अदालतमा फिरादपत्र दायर गर्न चाहने व्यक्तिले कुनै दावी लिन निजमा अधिकार रहेको वा त्यस्तो दाबीको सम्बन्धमा निजको कानूनसम्मत

हित वा सरोकार रहेको व्यहोरा फिरादपत्रमा उल्लेख गरी निजको हकदैया रहेको कुरा देखाउनु पर्नेछ ।

११. **अधिकार क्षेत्र शुन्य नहुने :** कुनै पनि मुद्दाको दायरी, कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न कानून बमोजिम कुनै अदालत वा अधिकारीलाई अधिकारक्षेत्र तोकिएको हुनेछ ।

१२. **निर्णय गर्नबाट पन्छिन नहुने :** (१) न्यायाधीशले कानून अपर्याप्त वा अस्पष्ट भएको आधार लिई मुद्दाको निर्णय गर्नबाट पन्छिन पाउने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवस्था परेमा न्यायाधीशले कानून र न्यायका मान्य सिद्धान्तको आधारमा निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

१३. **मिलापत्र वा मेलमिलाप गर्न मौका दिनु पर्ने :** (१) अदालतले कुनै पनि मुद्दाको फैसला गर्नु अघि त्यस्तो मुद्दामा मिलापत्र गर्न वा मेलमिलापको प्रक्रिया अपनाई मिलापत्र गर्न पक्षहरुलाई अवसर दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अवसर दिंदा पक्षहरु मिलापत्र गर्न वा मेलमिलापको प्रक्रिया अपनाउन मञ्जुर भएमा जुनसुकै तहमा रहेको मुद्दा भए पनि मिलापत्र गर्न वा मेलमिलापको प्रक्रिया अपनाई मिलापत्र गराउन सकिनेछ ।

१४. **प्राङ्गन्यायको सिद्धान्त अवलम्बन गर्नु पर्ने :** अदालतले एकपटक मुद्दा परी फैसला भएपछि उही वादी र प्रतिवादी रहेको सोही विषयको मुद्दामा पुनरावेदन गरेकोमा बाहेक एक पटक भन्दा बढी सुनुवाई र फैसला गर्नु हुँदैन ।

१५. **पुनरावेदनको अधिकार हुने :** कुनै अदालतले शुरु कारबाही सुनुवाई गरी फैसला वा अन्तिम आदेश र किनारा गरेको मुद्दामा चित्त नबुझ्ने पक्षलाई पुनरावेदन सुन्ने सम्बन्धित अदालतमा कानून बमोजिम पुनरावेदन गर्ने अधिकार हुनेछ ।

परिच्छेद-३

अधिकार क्षेत्र सम्बन्धी व्यवस्था

१६. **अधिकार क्षेत्र हुनु पर्ने :** (१) मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न कुनै पनि अदालतलाई कानून बमोजिम अधिकार क्षेत्र हुनु पर्नेछ ।

(२) अधिकार क्षेत्र नभएको अदालतले मुद्दाको सिलसिलामा गरेको कुनै पनि कारबाही, सुनुवाई वा निर्णय बदर हुनेछ ।

(३) अदालतले निर्णय गर्दा कुन कानून अन्तर्गत अधिकार क्षेत्र भएको हो सो कुरा फैसलामा खुलाउनु पर्नेछ ।

१७. **अदालतको अधिकार क्षेत्र हुने :** मुद्दाको शुरु कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने, त्यस उपर पुनरावेदन सुन्ने, मुद्दा दोहोर्‍याउने वा पुनरावलोकन गर्ने अधिकार कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम सम्बन्धित अदालतलाई हुनेछ ।

१८. **जिल्ला अदालतलाई अधिकार क्षेत्र हुने :** (१) मुद्दाको विषयवस्तुको प्रकृतिले स्थलगत रुपमा जाँचबुझ गर्नु पर्ने अवस्था भएको कुनै पनि अचल सम्पत्ति सम्बन्धी विषय, सुविधाभार, कुलो, साँध सम्बन्धी मुद्दा र फिरादपत्रबाट घर, जग्गा वा सम्पत्ति जाँच्नु पर्ने देखिएको मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार सो घर, जग्गा वा सम्पत्ति रहेको जिल्लाको जिल्ला अदालतलाई हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लेख भएका मुद्दाका अतिरिक्त देहायका मुद्दाको समेत कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार त्यस्तो सम्पत्ति रहेको जिल्लाको जिल्ला अदालतलाई हुनेछ :-

(क) बहाल, वाली वा विगोको प्रश्न समावेश भएको वा सम्पत्तिको स्वामित्व, भोग चलन वा हक बेहक सम्बन्धी,

(ख) अचल सम्पत्ति रोक्का राख्ने वा निखन्ने सम्बन्धी,

(ग) अचल सम्पत्ति बाँडफाँड सम्बन्धी,

(घ) अचल सम्पत्ति धितो, बन्धकमा राख्ने, भोग्ने, चलन चलाउने सम्बन्धी,

(ङ) अचल सम्पत्ति उपरको कुनै सरोकार वा शर्त सम्बन्धी,

(च) अचल सम्पत्तिसँग सम्बन्धित क्षतिपूर्ति सम्बन्धी ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अंश मुद्दा वादी वा प्रतिवादी रहेको जिल्ला मध्ये जुन जिल्ला अदालतमा फिरादपत्र दायर हुन्छ सोही जिल्ला अदालतलाई मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार हुनेछ ।

१९. **प्रतिवादी रहेको वा काम भएको जिल्ला अदालतलाई अधिकार क्षेत्र हुने :** (१) दफा १८ मा लेखिएदेखि बाहेक अन्य मुद्दा प्रतिवादी रहेको वा काम भएको जिल्लाको जिल्ला

अदालत मध्ये जुन जिल्ला अदालतमा फिरादपत्र दायर भएको छ सोही अदालतलाई त्यस्तो मुद्दाको सुनुवाई, कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार हुनेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि "प्रतिवादी रहेको जिल्ला" भन्नाले प्रतिवादी बसोबास गरेको जिल्ला सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कानूनी व्यक्तिको हकमा त्यस्तो व्यक्तिको प्रधान कार्यालय रहेको जिल्ला समेतलाई जनाउँछ ।

(२) वादी तथा प्रतिवादीले निजहरु बसोबास गरेको जिल्ला बाहेक अन्य जिल्लामा लेनदेन कारोबार गरेको भए सो कारोबार गरेको वा वादी रहेको जिल्ला अदालत मध्ये जुन जिल्ला अदालतमा फिरादपत्र दायर भएको छ, सोही अदालतलाई त्यस्तो मुद्दाको सुनुवाई, कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको अवस्थामा कुनै मुद्दामा दुई जनाभन्दा बढी प्रतिवादी भएमा सबैभन्दा बढी प्रतिवादी बसेको जिल्लाको जिल्ला अदालतमा फिरादपत्र दायर गर्नु पर्नेछ ।

तर समान संख्याका प्रतिवादी एकभन्दा बढी जिल्लामा रहे बसेको भए त्यस्तो प्रतिवादी रहे बसेको जिल्लाको कुनै जिल्ला अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सकिनेछ ।

२०. **विदेशमा भएको कारोबार सम्बन्धी मुद्दाको अधिकार क्षेत्र :** दफा १८ र १९ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विदेशमा भएको लेनदेन व्यवहार वा करार सम्बन्धी विषयमा नेपालको कुनै अदालतमा मुद्दा दायर हुन सक्ने व्यवस्था भएकोमा वादी वा प्रतिवादी बसोबास गरेको जिल्लाको जिल्ला अदालतलाई त्यस्तो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार हुनेछ ।

२१. **नेपाली वायुयान वा पानी जहाजभित्र भएको कारोबार सम्बन्धी मुद्दाको अधिकार क्षेत्र :** कानून बमोजिम नेपालमा दर्ता भएको वायुयान वा पानी जहाज नेपाल बाहिर रहेको अवस्थामा त्यस्तो वायुयान वा जहाजभित्र भएको कुनै कारोबार सम्बन्धी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र दफा २० को अधीनमा रही नेपालको अदालतलाई हुनेछ ।

२२. **माथिल्लो अदालतलाई अधिकार क्षेत्र हुने :** कानून बमोजिम तल्लो तह र माथिल्लो तहको अदालतको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्ने कुनै विषयमा तल्लो र माथिल्लो दुवै तहको अदालतमा मुद्दा दायर भएमा माथिल्लो तहको अदालतलाई मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार हुनेछ ।

२३. **अदालतलाई अधिकार क्षेत्र हुने :** एउटै विषयको कुनै मुद्दा अदालत र अन्य न्यायिक निकाय दुवैमा दायर भएकोमा त्यस्तो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार अदालतलाई हुनेछ ।

२४. **राष्ट्रसेवक वादी वा प्रतिवादी भएको मुद्दाको अधिकार क्षेत्र :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै राष्ट्रसेवकले पदीय हैसियतमा कसै उपर

फिरादपत्र दिंदा वा कसैले राष्ट्रसेवक उपर पदीय हैसियतमा प्रतिवादी बनाई फिरादपत्र दिंदा त्यस्तो राष्ट्रसेवक तत्काल कार्यरत कार्यालय रहेको जिल्ला अदालतमा दिनु पर्नेछ ।

(२) राष्ट्रसेवकले आफ्नो निजी हैसियतमा फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्र दिनु पर्दा आफू कार्यरत रहेको जिल्लाको जिल्ला अदालतमा दर्ता गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम कुनै फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्र दर्ता भएमा सो अदालतले त्यस्तो फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम कुनै फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्र प्राप्त भएमा सम्बन्धित जिल्ला अदालतले कानून बमोजिम आवश्यक कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

२५. **सम्बन्धित जिल्ला अदालतलाई अधिकार क्षेत्र हुने :** कुनै मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न कानून बमोजिम कुनै अदालत वा अधिकारीलाई अधिकार क्षेत्र नतोकिएकोमा त्यस्तो मुद्दामा कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार सम्बन्धित जिल्ला अदालतलाई हुनेछ ।

२६. **एउटा अदालतको मात्र फिरादपत्र कायम रहने :** (१) कुनै व्यक्तिले एकै विषयमा भिन्न भिन्न अदालतमा भिन्ना भिन्नै फिरादपत्र दर्ता गरेको भएमा मुद्दाका दुवै पक्षको सहमतिले कुनै एक अदालतको फिरादपत्र कायम राखी सोको जानकारी अर्को अदालतलाई गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै अदालतबाट सो अदालतमा दर्ता भएको फिरादपत्र कायम रहने वा खारेज हुने जानकारी प्राप्त भएमा सो अदालतले आफ्नो अदालतमा रहेको फिरादपत्र सो अनुसार कायम वा खारेज गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम पक्षहरु सहमत हुन नसकेमा जुन अदालतमा पहिले फिरादपत्र दर्ता भएको छ सोही अदालतमा दर्ता भएको फिरादपत्र कायम राखी अर्को अदालतमा रहेको फिरादपत्र खारेज गर्नु पर्नेछ ।

२७. **पुनरावेदन सुन्ने अदालतको अधिकार क्षेत्र हुने :** यस परिच्छेद बमोजिम कुनै अदालतमा मुद्दा दायर भई कारबाही, सुनुवाई र किनारा भएकोमा सो अदालतले गरेको आदेश वा फैसला उपर सोही अदालतको पुनरावेदन सुन्ने अदालतलाई कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम पुनरावेदनको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार हुनेछ ।

परिच्छेद-४

लिखत तयार गर्ने कार्यविधि सम्बन्धी व्यवस्था

२८. **लिखत तयार गर्दा रीत पुऱ्याउनु पर्ने :** (१) लिखत तयार गर्दा जुन विषयको लिखत तयार गरिने हो सो विषय स्पष्ट रुपमा खुलाई त्यसमा कुनै अशुद्धी र केरमेट नहुने गरी छापी, टाइप गरी वा हातले लेखी तयार गर्नु पर्नेछ र त्यस्तो लिखतसँग सम्बन्धित कारणीले सहीछाप गर्नु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस परिच्छेदको प्रयोजनको लागि,-

(क) "लिखत" भन्नाले देहायका लिखत सम्झनु पर्छ :-

(१) घर व्यवहारमा हुने सबै किसिमका लेनदेन व्यवहार, सम्पत्ति हस्तान्तरण वा धितो बन्धक दिने गरी भएको लिखत,

(२) करार,

(३) अख्तियार दिएको लिखत, अख्तियारनामा, मञ्जुरीनामा वा त्यस्तै प्रकृतिका अन्य कागज,

(४) सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थामा पेश हुने कुनै पनि लिखत,

(५) अदालतमा पेश हुने फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदनपत्र, निवेदनपत्र, दरखास्त लगायत जुनसुकै किसिमको लिखत,

(६) सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थाबाट जारी हुने लिखत,

(७) त्यस्तै प्रकृतिको अन्य कुनै पनि लिखत ।

(ख) "कारणी" भन्नाले लिखतको व्यहोराबाट सहीछाप गर्नु पर्ने जिम्मेवारी भएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

(ग) "सरकारी कार्यालय" भन्नाले अदालत, नेपाल सरकारको कार्यालय वा संवैधानिक निकाय सम्झनु पर्छ र सो शब्दले नेपाल सरकारको बजेट, अनुदान वा संलग्नता रहेको कार्यालय वा स्थानीय निकाय समेतलाई जनाउँछ ।

(घ) "संगठित संस्था" भन्नाले नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व रहेको संस्था वा कम्पनी सम्झनु पर्छ र सो शब्दले विश्वविद्यालय र सामुदायिक विद्यालय समेतलाई जनाउँछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका लिखत तयार गर्दा कारणवश अशुद्ध भएमा वा व्यहोरा फरक परी सच्याउनु परेमा जुन वाक्य, शब्द, अङ्क वा अक्षर सच्याउनु पर्ने हो सोही वाक्य, शब्द, अङ्क वा अक्षर फरक परेको देखिने गरी केरमेट गरी जे जस्तो वाक्य,

शब्द, अङ्क वा अक्षर रहनु पर्ने हो केरमेट गरिएको ठाउँभन्दा लगत्तै माथि वा तल लेखी सच्याउनु पर्नेछ र त्यसरी सच्याएको प्रत्येक ठाउँमा सम्बन्धित कारणीले सहीछाप गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै लिखत केरमेट गरी सच्याउन नसकिने भएमा वा सकिने भएमा पनि सच्याइएको व्यहोराबाट द्विविधा वा शङ्का उत्पन्न हुने भएमा वा कानून बमोजिम प्रमाणीकरण गर्नु पर्ने लिखत भए त्यस्तो लिखतको सट्टा अर्को छुट्टै लिखत तयार गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको लिखतमा कुनै रकम उल्लेख गर्नु पर्दा अङ्क र अक्षर दुवैमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम कुनै रकम खुलाउँदा अङ्क र अक्षरमा फरक परेमा अक्षरमा लेखिएको व्यहोरा मान्य हुनेछ ।

२९. **<u>सहीछाप गर्दा पुऱ्याउनु पर्ने रीत :</u>** (१) लिखतमा सहीछाप गर्दा वा गराउँदा लेख्न जान्नेले आफ्नो नाम लेखी हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ र लेख्न नजान्ने व्यक्तिले ल्याप्चे सहीछाप गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका लिखतमा सहीछाप गर्दा दुबै हातको बुढी औंलाको ल्याप्चे सहीछाप र लेख्न जान्नेले आफ्नो हस्ताक्षर गरेको कुरा प्रमाणित हुने गरी सहीछाप गरेको हुनु पर्नेछ :-

(क) आफ्नो हक छाडी दिएको वा धितो बन्धक राखेको सम्पत्तिसँग सम्बन्धित लिखत,

(ख) सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थामा दिइने अख्तियारनामा,

(ग) इच्छापत्र, सट्टापट्टापत्र वा अंशियारबीच हुने बण्डापत्र,

(घ) मानो छुट्टिएको वा मानो जोडिएको लिखत,

(ङ) धर्मपुत्र वा धर्मपुत्री सम्बन्धी लिखत,

(च) ऋण फिर्ता बुझाउँदा वा ऋण दिंदा लिखतको पीठमा दरपीठ नगरी छुट्टै गरिदिएको भरपाई,

(छ) ऋण दिए लिएको भोगबन्धकी, दृष्टिबन्धकी, लखबन्धकी समेतका लिखत, भाखापत्र, जमानीपत्र, कबुलियत,

(ज) नासो धरौट लिए दिएको करार,

(झ) कपाली लिखत ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सहीछाप गर्दा सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थाबाट जारी हुने लिखतमा सम्बन्धित अधिकारीले आफ्नो नाम र दर्जा खुलाई हस्ताक्षर गरी त्यस्तो लिखतमा सो लिखत जारी भएको मिति उल्लेख हुनु पर्नेछ ।

३०. **<u>हस्ताक्षर गर्दा पुऱ्याउनु पर्ने रीत :</u>** (१) लेख्न जान्ने व्यक्तिले लिखतमा आफ्नो पूरा नाम, थर, वतन लेखी हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम हस्ताक्षर गर्दा हस्ताक्षर गर्नु पर्ने मुख्य ठाउँमा पूरा हस्ताक्षर गरी अन्य ठाउँमा छोटकरीमा हस्ताक्षर गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम हस्ताक्षर गर्दा एउटै विषयको लिखत एकभन्दा बढी पृष्ठको भए प्रत्येक पृष्ठको शीर र पुछारमा हस्ताक्षर गर्नु पर्ने कारणीले सो लिखतमा कुनै व्यहोरा थपघट गर्न नसक्ने गरी छोटकरी हस्ताक्षर गरी मुख्य ठाउँमा पूरा हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ ।

(४) कुनै लिखत गाँसिएको वा टाँसिएको भएमा गाँसिएको वा टाँसिएको प्रत्येक जोर्नी र ठाउँमा कारणीले छोटकरीमा हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ ।

३१. **<u>ल्याप्चे सहीछाप गर्दा पुऱ्याउनु पर्ने रीत :</u>** (१) लिखतमा ल्याप्चे सहीछाप गर्दा वा गराउँदा त्यस्तो ल्याप्चे सहीछाप गर्ने व्यक्तिको दाहिने हातको बुढी औंलाको ल्याप्चे सहीछाप लगाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम ल्याप्चे सहीछाप गर्दा वा गराउँदा कसैको दाहिने हातको बुढी औंला नभएमा वा भएमा पनि शंख चक्रको रेखा स्पष्ट नदेखिएमा वायाँ हातको बुढी औंलाको, दुवै हातको बुढी औला नभएमा वा भएमा पनि शंख चक्रको रेखा स्पष्ट नदेखिएमा दायाँ वा वायाँ हातको रेखा स्पष्ट देखिएको अरु कुनै एक औंलाको ल्याप्चे सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(३) दुवै हातका बुढी औंलाको ल्याप्चे सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्ने लिखतको हकमा कारणीको कुनै हातको बुढी औंला नभएमा वा भएमा पनि शंख चक्रको रेखा स्पष्ट नदेखिएमा सोही हातको रेखा स्पष्ट देखिएको अरु कुनै एक औंलाको र शंख चक्रको रेखा स्पष्ट देखिएको हातको बुढी औंलाको सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम ल्याप्चे सहीछाप गर्दा वा गराउँदा कुनै कारणीको दुबै हातको बुढी औंला नभएमा वा भएमा पनि शंख चक्रको रेखा स्पष्ट नदेखिएमा रेखा स्पष्ट देखिएका दुवै हातका अन्य कुनै एक एक औंलाको ल्याप्चे सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम ल्याप्चे सहीछाप गर्दा वा गराउँदा कुनै कारणीको हातको कुनै पनि औंला नभएमा वा भएपनि शंख चक्रको रेखा स्पष्ट नदेखिएमा

एकैहातको भए पनि रेखा स्पष्ट देखिने आवश्यकतानुसार कुनै एक वा दुई औंलाको ल्याप्चे सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम ल्याप्चे सहीछाप गर्दा वा गराउँदा कानून बमोजिम कुनै एक वा दुवै बुढी औंलाको ल्याप्चे सहीछाप गराएकोमा बाहेक अन्य कुनै औंलाको ल्याप्चे सहीछाप गर्दा वा गराउँदा जुन बुढी औंला नभएको वा त्यसको शंख चक्रको रेखा स्पष्ट नदेखिएको कारणले अन्य औंलाको ल्याप्चे सहीछाप गरे वा गराएको हो सो व्यहोरा सम्बन्धित लिखतमा उल्लेख गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

३२. **हस्ताक्षर गर्नु गराउनु पर्ने :** ल्याप्चे सहीछाप र हस्ताक्षर गर्नु वा गराउनु पर्ने लिखतमा दफा ३१ को अवस्था परी कारणीको ल्याप्चे सहीछाप हुन नसक्ने भएमा र निजले हस्ताक्षर गर्न सक्ने भए हस्ताक्षर मात्र गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

३३. **संरक्षक वा माथवरको लिखतमा सहीछाप गराउनु पर्ने :** कारणीको सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्ने लिखतमा दफा ३० बमोजिम हस्ताक्षर गर्न नसक्ने र दफा ३१ को अवस्था परी ल्याप्चे सहीछाप पनि गर्न नसक्ने कारणीको हकमा निजको संरक्षक वा माथवरलाई रोहवरमा राखी निजको सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

३४. **सहीछाप गर्न नसक्ने व्यक्तिले लिखत गर्दाको कार्यविधि :** दफा ३२ बमोजिम लिखतमा कारणीको हस्ताक्षर मात्र गराउँदा वा दफा ३३ बमोजिम कारणीको तर्फबाट निजको संरक्षक वा माथवरको सहीछाप गराउँदा लिखतको शीर भागमा त्यसको कारण उल्लेख गरी सम्बन्धित अधिकारीले त्यस्तो लिखत प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।

३५. **नाबालक तथा अशक्त व्यक्तिको तर्फबाट लिखत गर्दाको कार्यविधि :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दृष्टिविहीन वा बोल्न नसक्ने व्यक्तिको तर्फबाट कुनै लिखत गराउँदा त्यस्तो व्यक्तिको संरक्षक वा माथवर भए निजलाई समेत रोहवरमा राखी निजले व्यक्त वा सङ्केत गरे बमोजिम लिखत तयार गरी त्यस्तो लिखतमा संरक्षक वा माथवरको समेत सहीछाप गराउनु पर्नेछ ।

(२) नाबालक वा होस ठेगानमा नभएका व्यक्तिको तर्फबाट लिखत गराउँदा संरक्षक वा माथवर भए निजलाई समेत रोहवरमा राखी निजको समेत सहीछाप गराउनु पर्नेछ ।

३६. **लिखत मान्य हुने :** यस परिच्छेद बमोजिम हस्ताक्षर वा ल्याप्चे सहीछाप भएकोमा त्यस्तो लिखत जुनसुकै प्रयोजनका लागि मान्य भई कानून बमोजिम कार्यान्वयन हुनेछ ।

३७. **लिखतमा पहिचानको विवरण उल्लेख हुनु पर्ने :** (१) दफा २९ को उपदफा (२) बमोजिमका लिखत तयार गर्दा लिखतसँग सम्बन्धित मुख्य कारणीको स्पष्ट पहिचान खुल्ने गरी लिखत तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पहिचान खुलाउँदा सम्बन्धित व्यक्तिको बाबु, आमा, बाजे, बज्यै र आफ्नो सहित तीन पुस्ते विवरण, पति वा पत्नीको नाम, नागरिकता नम्बर, उमेर नागरिकता जारी भएको मिति र जिल्ला, निजको स्थायी बसोबासको ठेगाना र विदेशी नागरिक भए निजको नागरिकताको विवरण, राहदानी नम्बर, राहदानी जारी गर्ने मुलुक र राहदानी जारी भएको मिति तथा निजको ठेगाना, इमेल ठेगाना, फोन नम्बर उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस परिच्छेद बमोजिम संरक्षक वा माथवरलाई रोहवरमा राखी लिखत गराउँदा संरक्षक वा माथवरको नाम, थर, वतन, नागरिकता नम्बर र विदेशी नागरिक भए निजको राहदानी नम्बर, राहदानी जारी गर्ने मुलुक र राहदानी जारी भएको मिति, इमेल ठेगाना र टेलिफोन नम्बर उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

३८. **संगठित संस्थाको विवरण उल्लेख गर्नु पर्ने :** (१) संगठित संस्थाको तर्फबाट कुनै लिखत गर्दा वा गराउँदा त्यस्तो संस्थाको स्पष्ट पहिचान खुल्ने विवरण, दर्ता नम्बर तथा रजिष्टर्ड वा प्रधान कार्यालय रहने ठाउँ उल्लेख गरी त्यसको सञ्चालकको निर्णय बमोजिम अधिकार प्राप्त व्यक्तिको यस परिच्छेद बमोजिम लिखतमा सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सहीछाप गर्दा वा गराउँदा त्यस्तो संस्थाको तर्फबाट सहीछाप गर्ने व्यक्तिले ल्याप्चे सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्ने छैन ।

तर हस्ताक्षर गरेपछि त्यस्तो संस्थाको छाप लगाउनु पर्नेछ ।

(३) दफा ३७ को उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि संगठित संस्था कारणी भएको लिखतमा तीन पुस्तेको विवरण उल्लेख गर्नु पर्ने छैन ।

३९. **हस्ताक्षर मात्र पर्याप्त हुने :** यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै सार्वजनिक पदाधिकारीले त्यस्तो पदाधिकारीको हैसियतमा कुनै लिखतमा हस्ताक्षर गर्दा, कुनै संगठित संस्थाका पदाधिकारीले सो हैसियतमा कुनै लिखतमा हस्ताक्षर गर्दा, कुनै अध्ययन, अनुसन्धान, छानविन वा जाँचबुझको प्रतिवेदन तयार गर्दा वा कानून बमोजिम ल्याप्चे सहीछाप आवश्यक हुने भनी उल्लेख भएका लिखतमा बाहेक अन्य लिखतमा सहीछाप गर्दा ल्याप्चे सहीछाप आवश्यक पर्ने छैन र सम्बन्धित व्यक्तिको रीतपूर्वकको हस्ताक्षर भएमा त्यस्तो लिखत रीतपूर्वक तयार गरेको मानिनेछ ।

४०. **सहीछाप पक्का मसीले गर्नु पर्ने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम ल्याप्चे सहीछाप गर्दा वा गराउँदा नउड्ने पक्का रंग भएको छाप वा अन्य साधनबाट औंलाको शंख चक्रको रेखा रंगाई त्यसको छाप लिखतमा गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(२) हस्ताक्षर गर्ने व्यक्तिले हस्ताक्षर गर्दा नउड्ने पक्का मसीले गर्नु पर्नेछ ।

४१. **लिखत तयार गर्दा ठाउँ र मिति उल्लेख गर्नु पर्ने :** दफा २९ को उपदफा (२) बमोजिमको लिखत तयार गर्दा लिखतको मुख्य व्यहोरा उल्लेख गरेपछि त्यसको अन्त्यमा त्यस्तो लिखत तयार भएको ठाउँ र मिति उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

४२. **साक्षी राख्नु पर्ने :** (१) कानून बमोजिम साक्षी राखी तयार गर्नु पर्ने लिखतमा करार गर्न योग्य कम्तीमा दुईजना व्यक्ति साक्षी राखी निजहरुको रोहवरमा लिखत बमोजिमको काम, कारोबार भएको व्यहोरा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उल्लेख भएका साक्षीको पहिचान खुल्ने विवरण र ठेगाना उल्लेख गरी यस परिच्छेद बमोजिम सहीछाप गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(३) यस परिच्छेद बमोजिम तयार गरिएको लिखत कारणी आफैंले लेखेको भए सो व्यहोरा र अन्य व्यक्तिले मसौदा गरी तयार गरेको भए सोही व्यहोरा उल्लेख गरी लेखकले आफ्नो पहिचान खुल्ने विवरण र ठेगाना समेत लेखी हस्ताक्षर गर्नु पर्नेछ ।

(४) कुनै लिखत तयार गर्न कानून बमोजिम कुनै इजाजतपत्र लिनु पर्ने रहेछ भने उपदफा (३) बमोजिम मसौदा तयार गर्ने लेखकले सोको विवरण समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

४३. **रीत नपुगेको लिखत मान्य नहुने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम रीत नपुऱ्याई तयार गरिएको लिखत मान्य हुने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा लिखतको प्रकृति हेरी दुई सय रुपैयाँसम्म जरिवाना गरी त्यस्तो लिखतलाई मान्यता दिन सकिनेछ :-

(क) लेख्न जान्नेले रीतपूर्वक हस्ताक्षर मात्र गरी ल्याप्चे सहीछाप नगरेको वा ल्याप्चे सहीछाप गरेकोमा प्रष्ट नदेखिने गरी गरेको,

(ख) लेख्न जान्नेले हस्ताक्षर नगरी ल्याप्चे सहीछाप मात्र गरेको,

(ग) लिखतको पुछारमा मिति टुङ्गिएको ठाउँमा कारणीको सहीछाप नगराएको,

(घ) साक्षी नराखेको वा राखेको साक्षीको हस्ताक्षर नगराएको,

(ङ) नाम, थर, वतन र दर्जा समेत लेख्नु पर्नेमा थर, वतन वा दर्जा मध्ये कुनै वा सबै छुटाएको ।

४४. **कारणीले गरेको लिखत मान्य हुने :** यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै लिखत कारणी स्वयम्ले आफ्नो हस्ताक्षरबाट लेखिएको कुरा प्रमाणित भएमा त्यस्तो लिखत कानून बमोजिम मान्य हुनेछ ।

४५. **अक्षर बुझिने गरी थपी लिखत दर्ता गर्न सकिने :** (१) कसैले सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थामा दर्ता गर्न ल्याएको लिखतमा अक्षर बुझिने गरी थपी केरमेट गरी दर्ता गर्न ल्याएमा सम्बन्धित अधिकारीले त्यसरी थप वा केरमेट गरेको ठाउँमा निजको सहीछाप गराई जुन ठाउँमा अक्षर थपे वा केरमेट गरेको छ सो कुरा त्यस्तो लिखतमा कैफियत जनाई प्रमाणित गरी दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) कुनै सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थाबाट दर्ता गराउन ल्याएको लिखतमा कुनै अक्षर थप वा केरमेट भई त्यस्तो कार्यालय वा संस्थाको प्रमुख वा निजबाट अधिकार प्राप्त अधिकारीले दस्तखत गरेको भएमा सो लिखत दर्ता गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम रीत नपुगी कुनै लिखत दर्ता गर्न ल्याएमा त्यस्तो सरकारी कार्यालय वा संस्थाको अधिकार प्राप्त अधिकारीले जुन कारणले लिखत दर्ता गर्न नहुने हो सो कारण स्पष्ट रुपमा खुलाई लिखतको पीठमा सो कुरा लेखी मिति समेत राखी आफ्नो दस्तखत गरी दर्ता गर्न ल्याउनेको भरपाई गराई लिखत फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थामा दर्ता भएको कुनै पनि लिखत कसैलाई फिर्ता दिई अर्को साटी लिन र अङ्क अक्षर थपी मेटी, केरी, घटी वा बढी पार्न हुँदैन ।

४६. **लिखतको प्रतिलिपि उपलब्ध गराउनु पर्ने :** (१) मुद्दामा सरोकार भएको व्यक्ति वा निजको कानून व्यवसायीले अदालतमा पेश भएको फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदनपत्र, निवेदनपत्र, वादी वा प्रतिवादीले पेश गरेका प्रमाण सम्बन्धी लिखत वा फैसला लगायत मुद्दाको मिसिल संलग्न कागजपत्रको प्रतिलिपि माग गरी निवेदन दिएमा अदालतले यथाशिघ्र त्यस्तो लिखतको प्रतिलिपि उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

तर फैसलाको प्रतिलिपि जुनसुकै कानून व्यवसायीले लिन पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिए बाहेक कुनै सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्थामा रहेको लिखतमा आफ्नो सरोकार रहेको व्यहोरा खुलाई लिखतको सरोकारवाला व्यक्तिले लिखतको प्रतिलिपि माग गरी सम्बन्धित कार्यालय वा संगठित संस्थामा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम कसैले प्रतिलिपि माग गरी दिएको निवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा सम्बन्धित सरकारी कार्यालय, संगठित संस्था वा निवेदक आफैले प्रतिलिपि सारी वा छाँयाप्रति बनाई लिने भएमा प्रतिपृष्ठ तीन रुपैयाँ र सरकारी

कार्यालय वा संगठित संस्थाबाट नै प्रतिलिपि बनाई उपलब्ध गराउने भएमा प्रतिपृष्ठ पाँच रुपैयाँ दस्तुर लाग्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्रतिलिपि उपलब्ध गराउँदा सरकारी कार्यालय वा संगठित संस्था वा निवेदकबाट माग भए बमोजिम प्रतिलिपि उपलब्ध गराइएको र सक्कल प्रति अनुरुप प्रतिलिपि रहेको व्यहोरा प्रमाणित गरी निवेदकलाई प्रतिलिपि उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कानून बमोजिम गोप्य राख्नु पर्ने वा सार्वजनिक गर्न नहुने लिखत वा अदालतले सार्वजनिक नगर्न आदेश दिएको लिखतको प्रतिलिपि उपलब्ध गराईने छैन ।

परिच्छेद-५

हदम्याद सम्बन्धी व्यवस्था

४७. **हदम्यादभित्र फिराद गर्नु पर्ने :** (१) कुनै अदालतमा फिरादपत्र दायर गर्न कानून बमोजिम कुनै निश्चित समयावधि तोकिएकोमा त्यस्तो समयावधिलाई हदम्यादको व्यवस्था भएको मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम हदम्यादको व्यवस्था भएकोमा सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो हदम्यादभित्र अदालतमा फिरादपत्र दायर गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) को प्रतिकूल हुने गरी कुनै व्यक्ति फिरादपत्र दायर गर्न अदालतमा उपस्थित भएमा निजको फिरादपत्र दर्ता हुने छैन र कुनै कारणवश दर्ता हुन गएको रहेछ भने पनि त्यस्तो फिरादपत्र खारेज हुनेछ ।

४८. **हदम्यादको व्यवस्था नभएकोमा फिराद गर्न सकिने :** कुनै विषयमा फिरादपत्र दायर गर्ने सम्बन्धमा कानूनमा कुनै हदम्याद उल्लेख नभएको भए फिराद गर्नु पर्ने कारण परेको मितिले छ महिनाभित्र फिराद गर्न सकिनेछ ।

४९. **हदम्याद प्रारम्भ हुने :** (१) कुनै विषयमा फिराद गर्न जुन कानूनमा हदम्यादको व्यवस्था भएको छ सोही कानून बमोजिम नै हदम्याद प्रारम्भ भएको मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम हदम्याद प्रारम्भ हुने सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था नभएकोमा फिराद गर्नु पर्ने कारण परेको मितिले हदम्याद प्रारम्भ भएको मानिनेछ ।

५०. **थाहा पाएको मितिले फिराद गर्नु पर्ने :** (१) दफा ४८ वा ४९ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि धोका, कीर्ते, जालसाजी वा षड्यन्त्रको फलस्वरुप वा त्यस्तै अन्य कुनै कारण परी वा गोप्य रुपमा कुनै काम भई थाहा पाउन सक्ने स्थिति नभई कसैको हदम्याद गुज्रन गएकोमा निजले त्यस्तो कुरा थाहा पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सोही व्यहोरा उल्लेख गरी फिराद दायर गर्न आएमा अदालतले यस परिच्छेदको अधीनमा रही त्यस्तो फिरादपत्र दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि नेपाल सरकार वा कुनै संगठित संस्थाको हकमा नेपाल सरकारको सम्बन्धित कार्यालय वा त्यस्तो संस्थालाई फिराद गर्नु पर्ने कुराको जानकारी भएको मितिलाई फिरादपत्रवालाले थाहा पाएको मिति मानिनेछ ।

५१. **बिदा पछि फिरादपत्र दर्ता हुन सक्ने :** (१) हदम्याद पुग्ने अन्तिम दिन सार्वजनिक बिदा परेमा त्यस्तो बिदा पछि लगत्तै अदालत खुलेको पहिलो दिन फिरादपत्र दर्ता गर्न सरोकारवालाले माग गरेमा अदालतले त्यस्तो फिरादपत्र दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम फिरादपत्र दर्ता भएकोमा हदम्यादभित्र नै फिरादपत्र दर्ता भएको मानिनेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि “सार्वजनिक बिदा” भन्नाले नेपाल सरकारले सरकारी कार्यालय वा अदालत बिदा हुने भनी सूचित गरेको पूरै वा आधा दिनको बिदा सम्झनु पर्छ ।

५२. **नाबालक वा होस ठेगानमा नरहेको व्यक्तिको हदम्याद प्रारम्भ हुने :** (१) फिरादपत्र गर्नु पर्ने कुनै व्यक्ति नाबालक भएमा निज वालिग भएको दिनदेखि निजको हकमा हदम्याद प्रारम्भ भएको मानिनेछ ।

(२) फिराद गर्नु पर्ने व्यक्तिको हदम्याद प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि नै होस ठेगानमा नरहेमा निजको होस ठेगानमा आएको दिनदेखि निजको हकमा हदम्याद प्रारम्भ भएको मानिनेछ ।

(३) हदम्याद प्रारम्भ भएपछि कुनै व्यक्तिको होस ठेगानमा नरहेमा हदम्याद प्रारम्भ र अन्त्य हुँदा जति अवधि निजको होस ठेगानमा नरहेको अवस्था रहन्छ त्यति नै अवधि गणना गरी हुन आउने हदम्यादको अवधिभित्र फिराद दिएमा हदम्याद भित्र नै फिरादपत्र परेको मानिनेछ ।

तर होस ठेगानमा नरहेको व्यक्ति होस ठेगानमा आएपछि बाँकी रहन आउने हदम्यादको अवधि पन्ध्र दिनभन्दा कम हुने भएमा पन्ध्र दिनको अवधि हदम्याद बाँकी रहेको मानिनेछ ।

५३. **हकवालाको हदम्याद प्रारम्भ हुने :** (१) फिरादपत्र गर्नु पर्ने नाबालक वा होस ठेगानमा नरहेको व्यक्ति वालिग वा होस ठेगानमा रहेको अवस्था नहुँदै निजको मृत्यु भएमा निजको मृत्यु भएको मितिले हदम्यादभित्र निजको हकवालाले फिराद गर्न पाउनेछ ।

(२) कुनै नाबालक वालिग भएपछि पैंतीस दिन वा सोभन्दा बढी अवधि हदम्याद बाँकी रहेको अवस्थामा निजको मृत्यु भएमा बाँकी हदम्यादभित्र र पैंतीस दिनभन्दा कम अवधिको हदम्याद बाँकी रहेको अवस्थामा निजको मृत्यु भएमा पैंतीस दिनभित्र निजको हकवालाले फिराद गर्न पाउनेछ ।

(३) होस ठेगानमा नरहेको कुनै व्यक्ति होस ठेगानमा आएपछि पैंतीस दिन वा सोभन्दा बढी हदम्याद बाँकी रहेको अवस्थामा निजको मृत्यु भएमा बाँकी हदम्यादभित्र र पैंतीस दिनभन्दा कम हदम्याद बाँकी रहेको अवस्थामा निजको मृत्यु भएमा पैंतीस दिनभित्र निजको हकवालाले फिराद गर्न पाउनेछ ।

५४. **संरक्षक वा माथवरले फिराद गर्न पाउने :** दफा ५२ वा ५३ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नाबालक वा होस ठेगानमा नरहेको व्यक्तिको हकमा कानून बमोजिम निजको संरक्षक वा माथवर भए त्यस्तो संरक्षक वा माथवरले यस परिच्छेद बमोजिम कानूनको हदम्यादभित्र फिराद गर्न पाउनेछ ।

५५. **हदम्याद स्थगन नहुने :** संयुक्त रुपमा फिराद गर्नु पर्ने अवस्थाका व्यक्तिहरु मध्ये कुनै व्यक्ति नाबालक वा होस ठेगानमा नरहेको भएमा त्यस्ता व्यक्तिको हकमा हदम्याद स्थगन हुने छैन ।

तर त्यस्तो नाबालक वालिग भएपछि वा होस ठेगानमा नरहेको व्यक्ति होस ठेगानमा आएपछि निजले दफा ५२ को अधीनमा रही छुट्टै फिरादपत्र दिन सक्नेछ ।

५६. **विदेशमा भएको कारोबारको हदम्याद :** विदेशमा भएको कुनै काम, कारबाही वा कारोबारको सम्बन्धमा कानून वा करार बमोजिम नेपालको कुनै अदालतमा फिरादपत्र लाग्ने व्यवस्था भएकोमा त्यस्तो काम, कारबाही वा कारोबार नेपालभित्र नै भए गरे सरह मानी यस परिच्छेदको अधीनमा रही फिराद गर्न सकिनेछ ।

५७. **अधिकार क्षेत्र नभएको अदालतमा दायर भएको फिरादको हदम्याद :** कसैले कुनै अदालत समक्ष फिराद दायर गरेकोमा प्रतिउत्तरपत्रको लेखाई वा अरु कुनै कारणबाट त्यस्तो फिरादको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र सो अदालतलाई नभएको देखिएमा अदालतले तत्सम्बन्धमा कारबाही टुङ्ग्याएको मितिबाट सम्बन्धित व्यक्तिको फिराद गर्ने हदम्याद प्रारम्भ भएको मानिनेछ ।

तर,

(१) फिराद गर्दाकै अवस्थामा अधिकार क्षेत्र नभएको भनी सो अदालतले दरपीठ गरेकोमा अधिकार क्षेत्र नभएको अदालत समक्ष कारबाही चलेको कारणले मात्र यस दफा बमोजिम फिरादपत्र दिन हदम्याद थप हुन सक्ने छैन ।

(२) फिरादपत्र दर्ता भएको अदालतलाई त्यसको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र नभएको भन्ने कुरा थाहा भएपछि त्यस्तो अदालतबाट फिरादको टुङ्गो नलगाएको कारणले मात्र कानून बमोजिमको हदम्यादभित्र अधिकार प्राप्त अदालतमा फिराद गर्न सम्बन्धित व्यक्तिलाई वाधा पुगेको मानिने छैन ।

(३) कानून बमोजिम हदम्याद गुज्रिसकेपछि पनि हदम्याद ढाँटी फिरादपत्र दर्ता गराएकोमा फिरादपत्र दर्ता गराएको कारणले मात्र अधिकार क्षेत्र कायम हुन सक्ने छैन ।

५८. **हदम्याद नगुज्रने :** कसैको देहाय बमोजिमको काबु बाहिरको परिस्थिति उत्पन्न भई हदम्यादभित्र फिरादपत्र दर्ता गर्न नसकी हदम्याद गुज्रेको कुरा उल्लेख गरी निजले देहायको अवधिभित्र फिरादपत्र दर्ता गर्न ल्याएमा यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा

लेखिएको भएतापनि दफा ५९ को अधीनमा रही अदालतले त्यस्तो फिरादपत्र दर्ता गर्नु पर्नेछ :-

(क) फिराद दर्ता गर्नु पर्ने व्यक्तिको कोही मरी आफै किरिया बस्नु परेको भए किरिया समाप्त भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक सात दिन,

(ख) फिराद दर्ता गर्नु पर्ने व्यक्ति महिला भई सुत्केरी भएको भए सुत्केरी भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक तीस दिन,

(ग) खोलो पहिरो वा हिउँले बाटो बन्द भई वा कर्फ्यूको घोषणा भएको वा अन्य कुनै कारणले सार्वजनिक यातायातको साधन नचलेको भए बाटो खुलेको वा सार्वजनिक यातायातको साधन चलेको मितिले बाटोको म्याद बाहेक दश दिन,

(घ) फिराद दर्ता गर्नु पर्ने व्यक्तिलाई कसैले अपहरण गरी लगेको वा शरीर बन्धक बनाएको भए सोबाट मुक्त भएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक सात दिन,

(ङ) भूकम्प आदि जस्ता दैवी वा प्राकृतिक प्रकोप परेको भए सो भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक दश दिन ।

५९. **हदम्याद गुज्रनाको कारणको प्रमाण पेश गर्नु पर्ने :** (१) दफा ५० वा ५८ बमोजिमको अवस्था परी फिराद गर्दा कुनै व्यक्तिले हदम्यादभित्र फिराद गर्न नसकेमा त्यसलाई पुष्टि गर्न आवश्यक पर्ने प्रमाण सहित अदालतमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन साथ प्रमाण पेश गर्न नसक्ने कारण देखाई यसको लागि म्याद मागेमा अदालतले त्यस्तो प्रमाण पेश गर्नको निमित्त फिराद दायर गर्न चाहने व्यक्तिलाई पन्ध्र दिनमा नबढाई उपयुक्त ठहराएको म्याद दिन सक्नेछ ।

६०. **स्वीकृति प्राप्त गरेको मितिबाट हदम्याद प्रारम्भ हुने :** कुनै व्यक्ति, संस्था वा पदाधिकारी उपर फिराद गर्नु अघि कानून बमोजिम कसैको स्वीकृति प्राप्त गर्नु पर्ने भएमा सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो स्वीकृतिको सूचना प्राप्त गरेको मितिबाट तत्सम्बन्धमा फिराद गर्ने हदम्याद प्रारम्भ भएको मानिनेछ ।

६१. **अधिकारी तोकिएपछि हदम्याद प्रारम्भ हुने :** कुनै कानूनमा मुद्दा हेर्ने अधिकारी, अदालत वा निकाय तोक्ने अधिकार नेपाल सरकार, अन्य कुनै निकाय वा पदाधिकारीलाई भएकोमा हदम्यादभित्र त्यस्तो अधिकारी, अदालत वा निकाय तोकिएकोमा सोही बमोजिम र नतोकिएकोमा त्यसरी अधिकारी, अदालत वा निकाय तोकिएको मितिबाट सम्बन्धित कानून अन्तर्गत पैंतीस दिनभित्र फिरादपत्र गर्ने हदम्याद प्रारम्भ हुनेछ ।

६२. **हदम्याद सम्बन्धी अवधिको गणना :** (१) हदम्यादको अवधि दिन गन्तीमा तोकिएको भए जति दिन तोकिएको छ त्यति नै दिन गन्तीको हिसाबले गणना गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दिन गन्ती गर्दा हदम्याद प्रारम्भ भएको भोलिपल्टदेखि गणना गरी हदम्यादको अवधि कायम गर्नु पर्नेछ ।

(३) हदम्यादको अवधि महिनामा तोकिएको भए जति दिनको महिना भएपनि संक्रान्तिको हिसाबले जति महिना तोकिएको हो त्यति नै महिनाको हिसाबले गणना गर्नु पर्नेछ ।

(४) हदम्यादको अवधि वर्षमा तोकिएको भए बाह्र महिनाको अवधिलाई एक वर्ष मानी जति वर्ष तोकिएको हो त्यति नै वर्षको हिसाबले गणना गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

अदालती शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था

६३. **अदालती शुल्क लाग्ने :** (१) अदालतमा फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्र दिंदा वा अदालतमा कुनै प्रतिदावी लिंदा अदालती शुल्क (कोर्ट फी) लाग्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिए बाहेक कुनै मुद्दा पुनरावलोकन गरी वा मुद्दा दोहोऱ्याई पाउँ भनी दिएको निवेदनमा पुनरावलोकन गर्ने वा दोहोऱ्याउने आदेश भएमा अदालती शुल्क तिर्नु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस परिच्छेदको प्रयोजनको लागि "अदालती शुल्क" भन्नाले फिरादपत्र वा पुनरावेदन दिंदा वा मुद्दा पुनरावलोकन वा दोहोऱ्याउन दिंदा लिइने शुल्क सम्झनु पर्छ र सो शब्दले प्रतिदावी लिनेले प्रतिदावी लिए वापत बुझाउने शुल्क समेतलाई जनाउँछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दा, स्थानीय निकायको क्षेत्राधिकार भित्रको मुद्दा, सार्वजनिक वा सरकारी सम्पत्तिको उपयोगको मुद्दा वा नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकिएको निकायबाट कारबाही हुने मुद्दाको हकमा यस परिच्छेद बमोजिम अदालती शुल्क लाग्ने छैन ।

६४. **अदालती शुल्क दाखिल नगरी मुद्दाको कारबाही हुन नसक्ने :** (१) कसैले पनि यस परिच्छेद बमोजिम लाग्ने अदालती शुल्क दाखिल नगरी अदालतमा कुनै फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्र दिन, प्रतिदावी लिन वा कुनै मुद्दा पुनरावलोकन गरी वा दोहोऱ्याई हेर्न र सो उपर कुनै कारबाही हुन सक्ने छैन ।

(२) यस परिच्छेदमा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक अदालती शुल्क दाखिल नगरी दर्ता भएको फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र वा पुनरावलोकन गरी वा दोहोऱ्याई हेरिने मुद्दा खारेज हुनेछ ।

६५. **अदालती शुल्क नलिई मुद्दा हेरिन सक्ने :** (१) दफा ६४ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका कुनै अवस्थामा न्यायाधीशले कारण सहितको पर्चा खडा गरी पूर्ण वा आंशिक रुपमा अदालती शुल्क पछि लिने गरी फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र, प्रतिदावी दर्ता गर्ने वा मुद्दा पुनरावलोकन वा दोहोऱ्याई हेर्ने आदेश दिन सक्नेछ :-

(क) अदालती शुल्क तिर्नु पर्ने व्यक्तिले आफ्नो आर्थिक अवस्था अत्यन्त कमजोर भई लाग्ने अदालती शुल्क पूर्ण वा आंशिक रुपमा बुझाउन असमर्थ भएको कारण जनाई अदालतमा

दिएको निवेदन जाँचबुझ गर्दा विश्वास गर्नु पर्ने कुनै मनासिव आधार भएमा,

(ख) अदालती शुल्क तिर्नु पर्ने व्यक्तिको मुद्दा परेको सम्पत्ति बाहेक अन्य सम्पत्ति केही नभई अदालती शुल्क दाखिल गर्न असमर्थ छ भनी सम्बन्धित स्थानीय निकायबाट सिफारिस भई आएमा वा त्यस्तो व्यक्तिको सोही व्यहोराको निवेदन अदालतमा परी जाँचबुझ गर्दा विश्वास गर्नु पर्ने मनासिव आधार भएमा ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम न्यायाधीशबाट पूर्ण वा आंशिक रुपमा अदालती शुल्क पछि लिने गरी आदेश भएमा सम्बन्धित कर्मचारीले के कति अदालती शुल्क लिएको हो र के कति लिन बाँकी छ स्पष्ट लेखी सोको अभिलेख मिसिल साथ राख्नु पर्नेछ ।

६६. **सम्पत्तिको मूल्य वा विगो खुलाउनु पर्ने :** (१) फिरादपत्र दिंदा जुन सम्पत्ति दावी गरिएको वा दावी छुटाई पाउँ भनिएको हो सो सम्पत्तिको स्पष्ट रुपमा नगदमा मूल्य वा विगो खुलाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित अवस्थामा बाहेक कसैले गरी दिनु पर्ने कुरा गरी दिएन वा गर्नु नपर्ने कुरा गऱ्यो वा गर्न लाग्यो भन्ने मात्र दावी गरेकोमा त्यस्तो दावी समेत स्पष्ट रुपमा फिरादपत्रमा खुलाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दावी गरी फिरादपत्र दिएकोमा पछि मूल्य वा बिगो दिलाउने गरी निर्णय गर्नु पर्ने भएमा अदालतले सो निर्णय गर्नु अघि फिरादपत्र दिने व्यक्तिबाट त्यस्तो मूल्य वा विगो बमोजिम अदालती शुल्क दाखिला गर्न लगाउनु पर्नेछ ।

६७. **मूल्य वा विगो कायम गर्ने आधार :** अदालती शुल्क दाखिला गर्ने प्रयोजनको लागि दफा ६६ बमोजिम अचल सम्पत्तिको मूल्य वा विगो देहायको प्राथमिकताक्रमको आधारमा कायम गर्नु पर्नेछ :-

(क) रजिष्ट्रेशन प्रयोजनको लागि मालपोत कार्यालयले निर्धारण गरेको दस्तुर,

(ख) करको प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले कुनै मूल्य निर्धारण गरेको भए त्यस्तो मूल्य,

(ग) स्थानीय प्रचलित मूल्य ।

६८. **अदालती शुल्क लिंदा आधार लिइने मूल्य वा विगो** : अदालतले देहायका मूल्य वा विगोको आधारमा अदालती शुल्क लिनु पर्नेछ :-

(क) नगदको हक कायम गर्नु वा दावी छुटाई दिनु पर्नेमा जति रकम हक कायम गर्नु वा छुटाउनु पर्ने हो सो अङ्क,

(ख) सुन, चाँदी दिलाउन वा दावी छुटाउन पर्नेमा नेपाल राष्ट्र बैङ्कले कायम गरेको दरले हुन आउने अङ्क र सो नभएमा प्रचलित बजार मूल्यको आधारमा हुन आउने अङ्क,

(ग) खण्ड (ख) मा उल्लेख भए बाहेक अन्य चल सम्पत्ति दिलाउन वा छुटाउनु पर्नेमा सो सम्पत्तिको प्रचलित बजार मूल्यका आधारमा हुन आउने अङ्क,

(घ) धितोपत्र, ऋृणपत्र दिलाउन वा दावी छुटाउनु पर्ने भए धितोपत्र बजारले कायम गरेको मूल्य,

(ङ) खण्ड (ग) बमोजिम प्रचलित वजार मूल्य यकिन नभएका चल सम्पत्तिको हकमा वादीले कायम गरेको मूल्य वा विगोको अङ्क,

(च) जग्गाको आयस्ता दावी गरेकोमा दैवी नपरेका अघिल्लो सालको आयस्ताको अङ्क,

(छ) अचल जग्गा जमिन पक्री दावी गरेको वा हक दावा पक्राउ छुटाई दिनु पर्नेमा फिरादवालाले दफा ६६ बमोजिम कायम गरी ल्याएको मूल्य र विगोको अङ्क,

(ज) दैवी परेको जग्गाको आयस्ता मिन्हा गरी दिएन भन्ने दावी गरेकोमा मिन्हा गर्न दावी गरेको अङ्क,

(झ) जग्गाको आयस्ता बाहेक अन्य मिन्हा गर्न दावी गरेकोमा त्यसरी मिन्हा गर्न दावी गरेको अङ्क,

(ञ) गुठी, महन्त्याइँ, पूजारी, भण्डारे आदिको हक दावी गरेको, दावी छुटाई दिनु पर्ने वा सो कामबाट छुटकारा गरी पाउँ भन्ने दावी गरेकोमा गुठीको काम चलाई खान पाउने शेष बाँकीको अङ्कबाट र अरु दावी गरेकोमा ठेकिएको जग्गाको अङ्क वा बिगोबाट र जग्गा नठेकिएकोमा खान पाउने एक सालको खान्गी आयस्ताको अङ्क,

(ट) ठेक्का रकमको हक दावी गरेको वा हक दावी छुटाई दिनु पर्नेमा जति सालको ठेक्का रकम दावी गरेको हो त्यति सालको ठेक्का अङ्क र आयस्ता नोक्सानी मात्र दावी गरेकोमा दावी गरेको आयस्ता नोक्सानीको अङ्क,

(ठ) अचल सम्पत्ति बन्धकीको हकमा लिखतमा लेखिएको बिगोको अङ्क,

(ड) दामासाही वा भाखा गरी दिनु पर्नेमा असामीले देखाएको बिगोको अङ्क,

(ढ) तलब, भत्ता वा किस्ता दिलाई पाउने भनी दावी गरेमा सो दावीको अङ्क,

(ण) मजुरी, नोक्सानी, हर्जाना दावी गरेकोमा सो दावी गरेको मूल्यको अङ्क,

(त) साँवा, मुनाफा, लाभांश, वोनस, दान बकस, ब्याज, घर पसल, बहाल वा कुनै सम्पत्ति दावी गरेकोमा त्यस्तो सम्पत्तिको अङ्क,

(थ) कुनै क्षतिपूर्ति दावी गरेकोमा त्यसरी दावी गरेको अङ्क,

(द) करार बमोजिम गराई वा भराई पाउन दावी गरेकोमा त्यसरी गराउन वा भराउन दावी गरेको अङ्क ।

६९. **अदालती शुल्कको दर :** फिरादपत्र दिंदा दफा ६८ बमोजिम दावी गरेको वा दावी छुटाई पाउँ भनेको मूल्य वा विगोको अङ्कबाट देहाय बमोजिमको दरले अदालती शुल्क लाग्नेछः-

(क) पहिलो दुई हजार रुपैयाँसम्मको लागि दुईसय रुपैयाँ,

(ख) पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म भएमा दोस्रो तेईस हजारसम्मको लागि सयकडा चारका दरले,

(ग) एक लाख रुपैयाँसम्म भए तेस्रो पचहत्तर हजार रुपैयाँसम्मको लागि सयकडा तीनका दरले,

(घ) दुई लाख पचास हजार रुपैयाँसम्म भए चौथो एक लाख पचास हजार रुपैयाँसम्मको लागि सयकडा दुईका दरले,

(ङ) दुई लाख पचास हजार रुपैयाँभन्दा जतिसुकै भएपनि बढी अङ्क जतिको लागि सयकडा एकको दरले ।

७०. **एकमुष्ट अदालती शुल्क लाग्ने** : (१) दफा ६९ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका कुनै विषय र सोसँग सम्बन्धित मुद्दामा एकमुष्ठ पाँच सय रुपैयाँ अदालती शुल्क लाग्नेछः-

(क) जग्गाको दर्ता, नामसारी वा त्यस्तो दर्ता वा नामसारी बदर,

(ख) रसिद तथा भरपाईको दावी,

(ग) लिखत, भाखापत्र, जमानीपत्र, कबुलियत भरपाई आदि फट्टाको माग दावी,

(घ) घर वा जग्गामा बसेकोलाई उठाई वा उठ्न नपर्ने माग दावी,

(ङ) बाँध, पैनी वा कुलो बनाउन वा सोबाट पानी ल्याउन दिएन वा रोलक्रम मिची पानी लगाएको दावी,

(च) निकास, झ्याल वा ढोका खुला वा बन्द, झ्याल, ढोका वा कौशी राख्ने, थप्ने वा बन्द गर्ने माग दावी,

(छ) कुनै काम नगर्नु वा नगराउनु वा कुनै काम गर्न लगाउन निषेधाज्ञा वा आदेशात्मक आदेश जारीको माग दावी वा त्यस्तो आदेशको बदर,

(ज) कुनै व्यक्तिको पूर्ण सक्षमता, अर्ध सक्षमता वा असक्षमता निर्धारण,

(झ) सम्बन्ध विच्छेद,

(ञ) नाता कायम,

(ट) कुनै व्यक्तिको मृत्युको सम्बन्धमा न्यायिक घोषणाको माग वा न्यायिक घोषणा बदर वा सोको संशोधन सम्बन्धी माग दावी,

(ठ) दामासाहीको कारबाही प्रारम्भ गर्ने वा नगर्ने माग दावी,

(ड) गुठी सञ्चालक नियुक्ति वा बदर,

(ढ) संरक्षक नियुक्ति वा बदर,

(ण) माथवरको नियुक्ति वा बदर,

(त) फलोपभोगको दावी वा बदर,

तर मूल्य उल्लेख भएकोमा मूल्यका आधारमा अदालती शुल्क लाग्नेछ ।

(थ) सुविधाभारको दावी वा बदर ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका मुद्दामा एक हजार रुपैयाँ अदालती शुल्क लाग्नेछ :-

(क) अंश लाग्ने सम्पत्तिमा अंशको भाग यकिन गरी वा दिलाई दिने माग दावी,

(ख) लिखत वा कागज बदर ।

७१. **अदालती शुल्क लिने सम्बन्धी विशेष व्यवस्था** : (१) दफा ७० मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको मुद्दामा देहाय बमोजिम अदालती शुल्क लाग्नेछ :-

(क) वादी वा पुनरावेदकको जिकिरबाट कुनै सम्पत्तिको हक बेहक गर्नु पर्ने भएमा दफा ६८ बमोजिम,

(ख) अंश मुद्दामा फिरादपत्र साथ सम्पत्तिको फाँटवारी पेश नभई प्रतिउत्तर साथ पेश भएको वा अदालतले मागेको फाँटवारी बमोजिम सम्पत्तिको विगो कायम भएकोमा त्यस्तो विगोको हिसाबले,

(ग) साँवा र ब्याज दुवै दावी गरी फिरादपत्र दिएकोमा फिरादपत्र दिएको मितिसम्मको ब्याजको हुने अङ्कबाट,

(घ) फैसला हुँदा ब्याज समेत भराउने निर्णय भएमा फिरादपत्र दायर भएको मितिदेखि फैसला कार्यान्वयन हुँदासम्मको कानून बमोजिम हुने ब्याजको ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै मुद्दामा मूल्य वा विगो खुलेकोमा यस परिच्छेदको अन्य दफामा उल्लेख भए बमोजिम मूल्य वा विगोको आधारमा र मूल्य वा विगो नखुलेको अन्य जुनसुकै मुद्दामा दफा ७० को अधीनमा रही एक हजार रुपैयाँ अदालती शुल्क लाग्नेछ ।

७२. **मुद्दा परेको अघिल्लो दिनको मूल्य कायम गर्ने :** यस परिच्छेद बमोजिम अदालती शुल्क लिने प्रयोजनको लागि कुनै सम्पत्तिको मूल्य कायम गर्दा जुन दिन मुद्दा दायर भएको हो सो दिनभन्दा अघिल्लो दिनको मूल्यलाई आधार लिई मूल्य कायम गरिनेछ ।

७३. **पुनरावेदन गर्दा लाग्ने अदालती शुल्क :** (१) मूल्य वा विगो खुलेको मुद्दामा जुनसुकै तहमा पुनरावेदन गर्दा जुन हदसम्म चित्त नबुझी पुनरावेदन गर्ने हो सोही हदसम्म फिरादपत्र दर्ता गर्दा लाग्ने अदालती शुल्कको सयकडा पन्ध्रको दरले अदालती शुल्क लाग्नेछ ।

(२) विगो नखुलेको अंश मुद्दामा जुनसुकै तहमा पुनरावेदन दिंदा फिरादपत्र दर्ता गर्दा लागे सरहको अदालती शुल्क लाग्नेछ ।

(३) पहिलो तहको पुनरावेदन सुन्ने अदालतले गरेको पुनरावेदन फैसला उपर दोस्रो तहको अदालतमा पुनरावेदन दिएकोमा जुन हदसम्म चित्त नबुझी पुनरावेदन गर्ने हो सोही हदसम्म फिरादपत्र दर्ता गर्दा लाग्ने अदालती शुल्कको पन्ध्र प्रतिशतको दरले अदालती शुल्क लाग्नेछ ।

७४. **पुनरावलोकन वा मुद्दा दोहोर्‍याई हेर्दा लाग्ने अदालती शुल्क :** कानून बमोजिम कुनै मुद्दा पुनरावलोकन गरी वा मुद्दा दोहोर्‍याई पाउँ भनी दिएको निवेदन उपर पुनरावलोकन वा मुद्दा दोहोर्‍याई दिने गरी आदेश भएमा जुन हदसम्म चित्त नबुझी पुनरावलोकन वा दोहोर्‍याई पाउन माग दावी गरेको हो सोही हदसम्म त्यति कुरामा फिरादपत्र दर्ता गर्दा लाग्ने अदालती शुल्कको पन्ध्र प्रतिशतको दरले अदालती शुल्क लाग्नेछ ।

७५. **फैसला बमोजिम लागेको अदालती शुल्क र दण्ड जरिवाना दाखिल गर्नु पर्ने :** (१) मुद्दाको कुनै पक्षले शुरु तहको फैसला उपर पुनरावेदन दिंदा वा पहिलो तहको पुनरावेदन सुन्ने अदालतले गरेको पुनरावेदन फैसला उपर दोस्रो तहको पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा पुनरावेदन गर्दा फैसला बमोजिम निजले अर्को पक्षलाई भराई दिनु पर्ने ठहरेको अदालती शुल्क दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

(२) मुद्दाका कुनै पक्षले कानून बमोजिम पुनरावलोकन गरी वा मुद्दा दोहोऱ्याई पाउँ भनी निवेदन दिंदा फैसला बमोजिम लागेको अदालती शुल्क दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुद्दाको कुनै पक्षलाई फैसला बमोजिम कुनै दण्ड जरिवाना लागेको भए त्यस्तो दण्ड जरिवाना दाखिला नगरी वा सो वापत जमानत नदिई कुनै पुनरावेदनपत्र वा मुद्दा पुनरावलोकन गरी वा दोहोऱ्याई पाउँ भनी दिएको कुनै निवेदनपत्र दर्ता हुने छैन ।

७६. **अदालती शुल्क नगदमा दाखिला गर्नु पर्ने :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक अदालती शुल्क नगदमा दाखिला गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अदालतमा अदालती शुल्क दाखिला हुन आएमा सम्बन्धित कर्मचारीले सो व्यहोरा नगदी स्रेस्तामा आम्दानी बाँधी त्यसको रीतपूर्वकको दुई प्रति रसिद तयार गरी एक प्रति अदालती शुल्क दाखिला गर्ने व्यक्तिलाई दिई अर्को प्रति सम्बन्धित मिसिलमा राख्नु पर्नेछ ।

७७. **नपुग अदालती शुल्क दाखिला गर्न लगाउने :** (१) फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्र दर्ता गर्दा वा फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्रको लेखाइबाट यस परिच्छेद बमोजिम लाग्ने अदालती शुल्क भन्दा कम अदालती शुल्क दाखिला गर्न ल्याएको देखिएमा अदालतले सम्बन्धित व्यक्तिलाई तुरुन्त नपुग अदालती शुल्क दाखिला गर्न लगाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्तिले नपुग अदालती शुल्क तुरुन्त दाखिला गर्न नसकी म्याद मागेमा अदालतले फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्र दिने अन्तिम म्याद सात दिन बाँकी भए सो अवधिभित्र र सो भन्दा कम अवधि भए सात दिनभित्र नपुग अदालती शुल्क दाखिला गर्न ल्याउन सम्बन्धित व्यक्तिलाई म्याद दिनु पर्नेछ ।

(३) यस परिच्छेद बमोजिम लिनु पर्ने भन्दा घटी अदालती शुल्क लिएको वा बुझाएको कुरा फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्र दर्ता गरिसकेपछि कुनै प्रकारबाट अदालतलाई थाहा हुन आएमा वा सो विषयमा कसैको उजूरी परी जाँचबुझ गर्दा सो कुरा मनासिव देखिएमा पक्ष तारिखमा रहेको भए अदालतले निजलाई नपुग देखिएको अदालती शुल्क सात दिनभित्र दाखिला गर्न ल्याउन तारिख तोक्नु पर्नेछ र पक्ष तारिखमा नरहेको भए सात दिनको म्याद दिई नपुग अदालती शुल्क दाखिल गर्न ल्याउन म्याद जारी गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम दिइएको अवधिभित्र पक्षले अदालती शुल्क दाखिला नगरेमा त्यस्तो मुद्दा अदालतबाट कारबाही, सुनुवाई र किनारा हुन सक्ने छैन ।

७८. **बढी अदालती शुल्क फिर्ता गर्नु पर्ने :** (१) कुनै पक्षबाट बढी अदालती शुल्क लिइएको कुरा मुद्दाको कारबाहीको सिलसिलामा पक्षको निवेदन वा अन्य व्यहोराबाट थाहा हुन आएमा अदालतले बढी अदालती शुल्क सम्बन्धित पक्षलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) अदालती शुल्क बढी दाखिला गरेको कुरा मुद्दा फैसला भईसकेपछि कुनै तवरले थाहा हुन आएमा सम्बन्धित पक्षले त्यस्तो अदालती शुल्क फिर्ता पाउन सम्बन्धित अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन जाँचबुझ गर्दा निवेदकको माग मनासिव देखिएमा अदालतले त्यस्तो अदालती शुल्क निवेदकलाई फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

७९. **अदालतले तोकेको अदालती शुल्क उपर उजूरी दिन सक्ने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम अदालतले तोकेको अदालती शुल्क उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले अदालती शुल्क दाखिला गरी नसकेको भए तीन दिनभित्र र अदालती शुल्क दाखिला गरी सकेको भए मुद्दाको फैसला हुनु अगावै सोही अदालतको न्यायाधीश समक्ष उजूरी गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको उजूरी जाँचबुझ गर्दा अदालती शुल्क बढी लिएको देखिएमा सम्बन्धित न्यायाधीशले बढी लिएको अदालती शुल्क फिर्ता गर्न र जानी जानी बढी अदालती शुल्क लिने कर्मचारीलाई विभागीय कारबाही गर्न आदेश समेत दिनु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस उपदफाको प्रयोजनको लागि "जानी जानी" भन्नाले फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्रका लेखबाट वा प्रमाणबाट देखिन आएको मूल्य वा बिगोको यस परिच्छेद बमोजिम अदालती शुल्क नलिनु सम्झनु पर्छ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम जाँचबुझ गर्दा उजूरीको व्यहोरा झुट्टा ठहरेमा सो उजूर गर्ने व्यक्तिलाई जति अदालती शुल्क बढी लियो वा तोक्यो भन्ने दावी लिएको हो सो अङ्कको पन्ध्र प्रतिशतको दरले जरिवाना गर्नु पर्नेछ ।

८०. **घटी अदालती शुल्क लिए वा बुझाए बापत सजाय हुने :** (१) कसैले घटी अदालती शुल्क बुझाउने मनसायले मूल्य वा बिगो घटाएको छ भन्ने लागेमा सरोकारवाला पक्षले मुद्दा रहेको अदालतमा उजूरी दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको उजूरी जाँचबुझ गर्दा वा त्यसरी उजूरी प्राप्त नभएपनि अदालतबाटै मिसिल जाँचबुझ गर्दा घटी अदालती शुल्क दाखिला गराउने मनसायले मूल्य वा विगो घटाएको देखिएमा अदालतले त्यस्तो पक्षलाई घटाएको अदालती शुल्कको पन्ध्र प्रतिशत जरिवाना गरी नपुग अदालती शुल्क दाखिल गर्न लगाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम परेको उजूरी जाँचबुझ गर्दा झुट्टा ठहरेमा त्यस्तो उजूरीकर्तालाई निजले नपुग अदालती शुल्क भनी दावी लिएको अङ्कको पाँच प्रतिशत जरिवाना हुनेछ ।

(४) अदालतको कर्मचारीले जानी जानी लिनु पर्ने भन्दा कम अदालती शुल्क लिएको कुरा कसैको उजूरी परी वा अन्य कुनै तवरबाट देखिएमा निज उपर कानून बमोजिम विभागीय कारबाही हुनेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम घटी अदालती शुल्क लिएको मुद्दाको अन्तिम फैसला भइसकेको वा त्यस्तो मुद्दामा पुनरावेदन गर्ने म्याद समाप्त भइसकेको रहेछ र त्यस्तो अदालती शुल्क सम्बन्धित पक्षबाट असूल उपर हुन नसकेमा सो अदालती शुल्कको बिगो त्यसरी कम लिने कर्मचारीबाट असूल गरिनेछ ।

८१. **<u>अदालती शुल्क जफत हुने :</u>** अदालती शुल्क लागेको मुद्दामा वादी वा पुनरावेदकले मुद्दा हारेमा वा मुद्दा पुनरावलोकन गरी वा दोहोऱ्याई पाउँ भनी परेको निवेदन उपर कारबाही हुँदा पहिलाको फैसला सदर भएमा निजले दाखिल गरेको अदालती शुल्क जफत हुनेछ ।

८२. **<u>मुद्दा मिलापत्र, डिसमिस वा खारेज भएमा गर्ने</u>** : (१) अदालती शुल्क पूरै बुझाई दर्ता भएको मुद्दामा मिलापत्र गर्दा अदालतले मिलापत्र वापत आधा अदालती शुल्क लिई बाँकी अदालती शुल्क वादी वा पुनरावेदकलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) अदालती शुल्क पूरै वा केही पछि लिने गरी दर्ता भएको मुद्दामा मिलापत्र गर्दा अदालतले उपदफा (१) बमोजिम लाग्ने अदालती शुल्क वादी वा पुनरावेदकबाट लिएर मात्र मिलापत्र गर्नु पर्नेछ ।

(३) अदालती शुल्क पूरै बुझाई दर्ता भएको मुद्दा डिसमिस वा खारेज भएमा वादी वा पुनरावेदकलाई कुनै सजाय गरिने छैन ।

(४) कुनै मुद्दा डिसमिस वा खारेज भएमा सो मुद्दाका लागि बुझाएको अदालती शुल्क फिर्ता हुने छैन ।

(५) पूरै वा केही अदालती शुल्क पछि बुझाउने गरी दर्ता भएको मुद्दा डिसमिस वा खारेज भएमा वादी वा पुनरावेदकबाट बाँकी अदालती शुल्क असूल उपर गरिनेछ ।

तर मुद्दा खारेज भएको हकमा फिरादपत्रको लेखाइबाटै दर्ता हुन नसक्ने फिरादपत्र दर्ता भएको देखिएमा त्यस्तो मुद्दामा लिइएको अदालती शुल्क फिर्ता हुनेछ ।

(६) कानूनको रीत पुऱ्याई मिलापत्र, डिसमिस वा खारेज भएको मुद्दा पक्षको उजूरीबाट कुनै प्रकारले जागी पुनः कारबाही हुने भएमा जसको उजूरीबाट मुद्दा पुनः कारबाही हुने भएको हो निजले मुद्दा रहेको अदालतमा यस परिच्छेद बमोजिम लाग्ने अदालती शुल्क पुनः दाखिल गर्नु पर्नेछ ।

८३. **अदालती शुल्क भराई दिने :** (१) अदालती शुल्क लागेको मुद्दामा जित्ने पक्षले बुझाएको अदालती शुल्क हार्ने पक्षबाट भराई लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अदालती शुल्क भराउँदा एकजना भन्दा बढी प्रतिवादी वा पुनरावेदक भए जति जनाबाट जतिका दरले विगो भरी पाउने ठहर्छ सो विगोको हिसाबले, हक दावी छाड्नु छुटाउनु पर्ने कुरामा जति जनाबाट जति हक दावी छाड्नु छुटाउनु पर्ने हो त्यति नै जनाबाट सोही हिसाबले र अन्य अवस्थामा हार्ने जति प्रतिवादी वा प्रत्यर्थी छन् त्यति जनाबाट समानुपातिक हिसाबले अदालती शुल्क भराई दिनु पर्नेछ ।

(३) केही वा पूरै अदालती शुल्क नराखी फिरादपत्र दर्ता भएको अवस्थामा वादी वा पुनरावेदकले जिते लाग्ने ठहरिएको अदालती शुल्क अर्को पक्षबाट दण्ड जरिवाना सरह असूल उपर गर्नु पर्नेछ ।

(४) वादी वा पुनरावेदकले धेरै कुराको दावी गरेकोमा जति कुरामा दावी पुग्ने ठहर्छ त्यतिका हिसाबले मात्र लाग्ने अदालती शुल्क अर्को पक्षबाट भराई लिन पाउनेछ ।

(५) केही वा पूरै अदालती शुल्क नराखी मुद्दा दायर भएकोमा वादी वा पुनरावेदकले मुद्दा हारेमा लाग्ने अदालती शुल्क निजहरुबाटै असूल गरिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम वादी वा पुनरावेदकले अदालती शुल्क भरी पाउने फैसला भएकोमा सो भरी नपाउदै प्रतिवादी वा प्रत्यर्थीको मृत्यु भएमा त्यस्तो अदालती शुल्क निजको अपुताली खानेबाट भराई लिन पाउनेछ ।

(७) पुनरावेदन वा पुनरावलोकन गरी वा मुद्दा दोहो-याई पाउँ भन्ने मुद्दा फैसला हुँदा पुनरावेदक वा निवेदकले आंशिक वा पूर्णरुपमा जितेमा निजले जिते जतिमा लाग्ने ठहरिएको अदालती शुल्क प्रत्यर्थीबाट भराई लिन पाउनेछ ।

८४. **अदालती शुल्कलाई प्राथमिकता दिई भराउनु पर्ने :** फैसला बमोजिम विगो, दण्ड, जरिवाना, अदालती शुल्क लगायत अन्य दस्तुर वा शुल्क भराउँदा वा लिंदा अदालतले पहिले अदालती शुल्क भराउनु वा लिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-७

फिरादपत्र तथा दावी प्रस्तुति सम्बन्धी व्यवस्था

८५. **दावी पेश गर्नु पर्ने :** (१) कसैले कानून बमोजिम दावी लिएको कुरालाई प्रचलन गराउन चाहेमा अदालत समक्ष त्यस्तो दावी लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दावी लिंदा यस परिच्छेद बमोजिमको कार्यविधि र शर्त पूरा गरी अदालतमा फिरादपत्र दिनु पर्नेछ ।

८६. **हक पुग्ने र प्रचलन हुने कुरामा फिराद दिनु पर्ने :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक फिरादपत्र दिंदा आफ्नो हक पुग्ने र कानून बमोजिम प्रचलन गराउन सकिने कुराको मात्र दावी गरी फिरादपत्र दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रतिकूल हुने गरी कसैले फिरादपत्र दर्ता गर्न माग गरेमा फिरादपत्र दर्ता हुन सक्ने छैन र कुनै कारणवश दर्ता भएको भए तापनि दफा ९१ बमोजिम दिइएको फिरादपत्र बाहेक अन्य फिरादपत्र खारेज हुनेछ ।

८७. **एउटै फिरादपत्र दिन सक्ने :** (१) कुनै व्यक्तिले अर्को व्यक्ति उपर देवानी प्रकृतिको दावी गर्ने विषय जतिसुकै भएपनि सो विषयमा एउटै फिरादपत्र दिन सक्नेछ ।

(२) कसैले एकैपटक एउटै फिराद दिए हुने विषयमा सो नगरी पहिले दिएको मुद्दाको परिणाम विचार गरी त्यसको आधारमा पछि फिराद दिन आएमा त्यस्तो फिराद लाग्ने छैन ।

८८. **वादी वा प्रतिवादीको संख्याले असर नपर्ने :** कुनै एक विषयको दावीको सम्बन्धमा कुनै एक व्यक्तिले जतिसुकै व्यक्ति उपर, जतिसुकै व्यक्तिले कुनै एक व्यक्ति उपर वा जतिसुकै व्यक्तिले जतिसुकै व्यक्ति उपर एउटै फिरादपत्र दिन सक्नेछ ।

८९. **एकपटक मात्र फिराद गर्नु पर्ने :** (१) एक व्यक्तिले एकै विषयमा कुनै व्यक्ति उपर एक अदालतमा फिराद दिई सकेपछि सोही विषयमा सोही अदालत वा अन्य कुनै अदालतमा सोही व्यक्ति उपर अर्को फिराद दिन सक्ने छैन ।

(२) एकै विषयमा एउटा पक्षले कुनै एक अदालतमा, अर्को पक्षले अन्य अदालतमा वा दुवै पक्षले एउटै अदालतमा छुट्टा छुट्टै फिरादपत्र दिएमा पहिले दर्ता भएको फिराद बमोजिम मुद्दाको कारबाही भई अरु फिरादपत्र खारेज हुनेछ ।

तर कानून बमोजिम दुवै पक्षको फिराद लाग्ने वा दुवै पक्षले फिराद गर्नु पर्ने अवस्थामा दुवै फिरादपत्र उपर कारबाही गर्न कुनै वाधा पर्ने छैन ।

९०. **हदम्याद भित्र फिरादपत्र दिनु पर्ने :** (१) फिरादपत्र दिंदा आफ्नो दावी सहित कानून बमोजिम तोकिएको हदम्यादभित्र अदालतमा फिरादपत्र दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम फिरादपत्र दिंदा कुन कानून बमोजिमको हदम्यादभित्र फिराद गरेको हो सो कुरा फिरादपत्रमा खुलाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) को प्रतिकूल हुने गरी दर्ता गर्न ल्याएको फिरादपत्र दरपीठ गरी फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

९१. **सार्वजनिक हित वा सरोकार निहित रहेको विवादमा जोसुकैले फिरादपत्र दिन सक्ने** : (१) यस संहितामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारको हक, हित वा सरोकार वा सार्वजनिक हित वा सरोकार निहित रहेको विवादमा अदालतको अनुमति लिई जुनसुकै नेपाली नागरिकले फिरादपत्र दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति लिनका लागि फिरादपत्र सँगै छुट्टै निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमतिका लागि निवेदन परेमा अदालतले निवेदन परेको दिनमा नै निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

९२. **हक कायम गराउन फिरादपत्र दिन सक्ने :** अदालतबाट कुनै मुद्दा डिसमिस, खारेज वा अन्य तरिकाले फैसला भएको वा कानून बमोजिम मिलापत्र गरिएको कारणबाट तेस्रो पक्षको हक समेत प्रभावित भएको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्तिले थाहा पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सो फैसला वा मिलापत्र बदर गराई आफ्नो हक कायम गराई माग्न फिरादपत्र दिन सक्नेछ ।

९३. **संगठित संस्थाको तर्फबाट फिरादपत्र दिन सक्ने :** (१) संगठित संस्थाको तर्फबाट फिरादपत्र दिनु पर्दा फिरादपत्र दिने प्रयोजनको लागि त्यस्तो संस्थाको सञ्चालक वा सञ्चालकहरुको निर्णयबाट अधिकार प्राप्त प्राकृतिक व्यक्तिले सोही कुरा फिरादपत्रमा उल्लेख गरी फिरादपत्र दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम फिरादपत्र दिंदा फिरादपत्र दिने सम्बन्धमा सञ्चालक वा सञ्चालकहरुको निर्णय प्रति समेत फिरादपत्रसाथ संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारका कार्यालय, संवैधानिक निकाय वा अदालतको तर्फबाट फिराद गर्नु पर्दा त्यस्तो कार्यालयको प्रशासनिक प्रमुखको रुपमा काम गर्ने पदाधिकारीबाट गर्न सकिनेछ ।

९४. **फैसला भएको विषयमा फिरादपत्र दिन नहुने :** (१) कुनै विषयमा एकपटक फैसला भएपछि त्यस्तो फैसला उपर कानून बमोजिम पुनरावेदन नगरी सोही विषयमा उही व्यक्ति उपर सोही पक्षले फिरादपत्र दिन सक्ने छैन ।

(२) उपदफा (१) को प्रतिकूल हुने गरी दर्ता भएको फिरादपत्र खारेज हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) को प्रतिकूल हुने गरी दिएको फिरादपत्रको आधारमा भएको फैसला बदर हुनेछ ।

९५. **फिरादपत्रको ढाँचा :** फिरादपत्र दिंदा अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी दिनु पर्नेछ ।

९६. **फिराद दावी स्पष्ट हुनु पर्ने :** (१) फिरादपत्र दिंदा वादीले कुन विषयमा के कस्तो दावी गरेको हो र त्यस्तो दावी कुन कुन आधार र प्रमाण बमोजिम गरिएको हो सो कुरा किटानीसाथ फिरादपत्रमा खुलाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दावी स्पष्ट नभएको र अदालतबाट के कस्तो काम कारबाही गर्नु पर्ने हो सो स्पष्ट नखुलाइएको फिरादपत्र रीतपूर्वक भएको मानिने छैन र त्यस्तो फिरादपत्र दर्ता हुने छैन ।

९७. **फिराद दस्तुर :** फिरादपत्र दिंदा दुई सय रुपैयाँ फिराद दस्तुर लाग्नेछ ।

९८. **फिरादपत्रको दर्ता :** (१) कसैले फिरादपत्र दर्ता गर्न ल्याएमा सम्बन्धित कर्मचारीले त्यस्तो फिरादपत्र यस परिच्छेद बमोजिम रीत पुगे वा नपुगेको तथा फिरादमा उल्लेख गरिएको सबुत प्रमाण संलग्न भए वा नभएको जाँची रीत पुगेको देखिएमा अनुसूची-२ बमोजिमको दायरी किताबमा फिरादपत्र दर्ता गरी सम्बन्धित पक्षलाई अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा फिरादपत्र दर्ता भएको भरपाई दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम फिरादपत्र दर्ता गर्न ल्याउँदा फिरादपत्र र प्रमाणको प्रतिलिपि एकजनासम्म प्रतिवादी भए दुईप्रति र त्यसपछिका प्रत्येक प्रतिवादीका लागि एक प्रतिका दरले फिरादपत्र तथा प्रमाणको प्रतिलिपि दाखिला गर्नु पर्नेछ ।

तर एकाघरका प्रतिवादी जतिसुकै संख्यामा रहेको भएपनि त्यस्ता प्रतिवादीको लागि एकप्रति मात्र दाखिला गर्न सकिनेछ ।

(३) फिरादवालाले एकप्रति भन्दा बढी प्रति फिरादपत्र वा प्रमाणको प्रतिलिपि दाखिला गर्दासक्कल बमोजिम नक्कल दुरस्त छ भनी लेखी सहीछाप समेत गरी अदालतले सो नक्कललाई सक्कलसँग रुजु गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम जाँच गर्दा फिरादपत्र रीत नपुगेको भएमा रीत नपुगेको कारण फिरादपत्रमा जनाई दरपीठ गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-८

म्याद तथा म्याद तामेली सम्बन्धी व्यवस्था

९९. **वादी आफैले म्याद बुझाउन सक्ने :** (१) वादीले प्रतिवादीलाई आफैले वा निजको कानून व्यवसायी मार्फत म्याद बुझाउन चाही सो कुरा फिरादपत्रमा उल्लेख गरेको भए वादीले वा निजको कानून व्यवसायीले फिरादपत्र दर्ता भएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक तीन दिनभित्र आफैले वा कानून व्यवसायी मार्फत प्रतिवादीलाई म्याद बुझाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वादी वा निजको कानून व्यवसायीले प्रतिवादीलाई म्याद बुझाउँदा फिरादपत्र र फिरादपत्र साथ संलग्न प्रमाण कागज भए सोको एक एक प्रति समेत बुझाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम वादी वा निजको कानून व्यवसायीले प्रतिवादीलाई म्याद तथा फिरादपत्र र प्रमाणको प्रति बुझाउने प्रयोजनका लागि तामेल गर्ने म्याद दुई प्रति र फिरादपत्र तथा प्रमाणको प्रमाणित प्रति अदालतबाट बुझिलिई अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा भरपाई गरिदिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम वादी वा निजको कानून व्यवसायीले प्रतिवादीलाई म्याद बुझाउन ल्याएमा र प्रतिवादीले सो म्याद बुझिलिन चाहेमा त्यस्तो म्याद बुझिलिनु पर्नेछ र त्यसरी बुझी लिएकोमा रीतपूर्वक म्याद बुझाएको मानिनेछ ।

तर संगठित संस्थालाई त्यसरी म्याद बुझाउन ल्याएमा त्यस्तो संस्थाले सो म्याद बुझि लिनु पर्नेछ ।

(५) संगठित संस्थाको हकमा त्यस्तो संस्थाको मुख्य कार्यालयमा म्याद बुझाएकोमा उपदफा (४) बमोजिम सम्बन्धित संस्थालाई रीतपूर्वक म्याद बुझाएको मानिनेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि "मुख्य कार्यालय" भन्नाले संगठित संस्थाको रजिष्टर्ड कार्यालय भए त्यस्तो कार्यालय र त्यस्तो कार्यालय नभए संगठित संस्थाको कारोबार हुने मुख्य कार्यालय सम्झनु पर्छ ।

(६) उपदफा (४) बमोजिम प्रतिवादीले म्याद बुझिसकेपछि अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा भरपाई गरिदिनु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (३) बमोजिम वादी वा निजको कानून व्यवसायीले प्रतिवादीलाई म्याद बुझाएकोमा प्रतिवादीले म्याद बुझी गरिदिएको भरपाई निजले त्यसरी म्याद बुझाएको सात दिनभित्र अदालतमा दाखिला गर्नु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (६) बमोजिम प्रतिवादीले म्याद बुझिलिई भरपाई गरीदिएको मितिबाट प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्ने म्याद कायम हुनेछ ।

(९) यस दफा बमोजिम बादी वा कानून व्यवसायीले प्रतिवादीलाई म्याद बुझाउँदा निजले बुझि नलिएमा त्यस्तो बादी वा कानून व्यवसायीले उपदफा (१) बमोजिमको म्याद नाघेको दुई दिनभित्र सोही व्यहोराको प्रतिवेदन अदालत समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम वादी वा निजको कानून व्यवसायीबाट म्याद तामेल हुन नसकेको प्रतिवेदन प्राप्त भएमा अदालतले यस परिच्छेद बमोजिम प्रतिवादीको नाममा म्याद तामेल गर्नु पर्नेछ ।

१००. **प्रतिवादीलाई म्याद जारी गर्ने :** (१) दफा ९९ बमोजिम वादी आफैले वा निजको कानून व्यवसायी मार्फत प्रतिवादीलाई म्याद बुझाएको अवस्थामा बाहेक अदालतले फिरादपत्र दर्ता भएको मितिले तीन दिनभित्र प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्न प्रतिवादीको नाममा म्याद जारी गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम म्याद जारी गर्दा वादीले अदालतमा दर्ता गराएको फिरादपत्रको एक प्रति र फिरादसाथ संलग्न प्रमाण समेत बुझाउनु पर्नेछ ।

१०१. **म्याद दिनु पर्ने :** (१) अदालतले यस परिच्छेद बमोजिम प्रतिवादीको नाममा म्याद जारी गर्दा बाटाको म्याद बाहेक एक्काइस दिनको अवधि तोकी त्यस्तो फिरादपत्रका सम्बन्धमा प्रतिवाद वा प्रतिरक्षा गर्नको लागि अदालतमा उपस्थित हुन म्याद दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा १२३ बमोजिम अदालतले प्रतिवादी कायम गरेको व्यक्तिलाई म्याद दिँदा बाटाको म्याद बाहेक सात दिनको म्याद दिनु पर्नेछ ।

१०२. **म्याद तामेल गर्न लगाउने :** (१) दफा १०१ बमोजिम अदालतले म्याद जारी गर्दा तीन प्रति म्याद सूचना तयार गरी सम्बन्धित अधिकृतले दस्तखत गरी अदालतको छाप लगाई तामेल गर्न लगाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि वादी वा निजको कानून व्यवसायी मार्फत म्याद तामेल गर्न दुई प्रति म्याद सूचना तयार गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस परिच्छेद वमोजिम म्याद जारी गर्दा अदालतले प्रतिवादी बनाइएका एकाघरमा रहे बसेका व्यक्तिलाई एक प्रति र सो बाहेक अरु प्रतिवादीको हकमा प्रत्येक प्रतिवादीको लागि एक एक प्रतिका दरले फिरादपत्रको प्रतिलिपि सहित म्याद तामेल गर्ने वा गराउने व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

१०३. **म्यादको ढाँचा :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम प्रतिवादीको नाममा म्याद जारी गर्दा अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा जारी गर्नु पर्नेछ ।

(२) प्रतिवादी बाहेक अन्य व्यक्तिका नाममा म्याद जारी गर्दा अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा जारी गर्नु पर्नेछ ।

१०४. **तामेलदारले म्याद तामेल गर्नु पर्ने :** तामेलदारले अदालतबाट बुझेको म्याद बाटोका म्याद बाहेक साधारणतया सात दिनभित्र तामेल गर्नु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण: यस परिच्छेदको प्रयोजनका लागि "तामेलदार" भन्नाले अदालतबाट जारी भएको म्याद सम्बन्धित व्यक्तिलाई बुझाई तामेल गर्न जिम्मेवारी भएको वा खटिएको कर्मचारी सम्झनु पर्छ ।

१०५. **म्याद तामेली सम्बन्धी कार्यविधि :** (१) अदालतले म्याद तामेल गर्नको लागि तामेल गर्नु पर्ने म्यादको तीन प्रति तयार गरी तामेलदारलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तामेलदारले म्याद बुझिसके पछि निजले सम्बन्धित व्यक्ति चिनेको भए सो कुरा उल्लेख गरी निजलाई जहाँसुकै फेला पारेपनि म्याद बुझाउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सम्बन्धित व्यक्ति फेला नपरेमा तामेलदारले निजको बसोवासको ठेगानामा गई घर वा डेरा पत्ता लगाई सम्बन्धित व्यक्तिको पहिचान गरी स्थानीय निकायको सम्बन्धित वडा अध्यक्ष, वडा सदस्य, सचिव वा कुनै सरकारी कर्मचारी र कम्तीमा दुईजना स्थानीय व्यक्ति रोहवरमा राखी म्याद तामेल गरेको मिति लेखी सम्बन्धित व्यक्तिलाई सो म्याद बुझाई भरपाई गरी लिनु पर्नेछ ।

(४) म्याद जारी भएको व्यक्ति फेला नपरेमा अदालतले उपदफा (३) को कार्यविधि पूरा गरी त्यस्तो व्यक्तिको एकाघरको उमेर पुगेको अन्य कसैलाई म्याद बुझाउनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम सम्बन्धित व्यक्ति वा निजको एकाघरको उमेर पुगेको कुनै व्यक्ति पनि फेला नपरेमा वा फेला परे पनि म्याद बुझि नलिएमा तामेलदारले उपदफा (३) मा लेखिएका व्यक्तिको रोहवरमा त्यस्तो व्यक्तिले बसोबास गरेको घरको दैलोमा सबैले देख्ने ठाउँमा टाँसी सोही व्यहोरा म्यादमा उल्लेख गरी तामेल गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (२), (३), (४) र (५) बमोजिमको कार्यविधि अवलम्बन गरी म्याद तामेल गर्दा अदालतमा दाखिल गर्ने म्यादको पीठमा कुन व्यक्तिलाई के कस्तो कार्यविधि पूरा गरी म्याद बुझाई वा म्याद टाँस गरी तामेल भएको हो सो मिति र समय उल्लेख गरी बुझाएको वा टाँसिएका बखत उपदफा (३) मा उल्लेखित व्यक्तिहरु समेतको प्रष्ट बुझिने गरी सहीछाप गराउनु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम तामेल गरिएको म्यादको प्रतिमा तामेलदारले आफ्नो सहीछाप गरी त्यसको प्रतिवेदन सहितको म्यादको प्रति अदालतमा बुझाउनु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (५) बमोजिम घर दैलामा टाँसी म्याद तामेल गरिएको भए तामेलदारले त्यस्तो म्याद सूचनाको तेस्रो प्रतिमा सोको तामेली मिति र समय जनाई सम्बन्धित स्थानीय निकायमा बुझाई सोको छुट्टै भरपाई गराई लिई वा तामेली प्रतिको पीठमा सो कुरा जनाई स्थानीय निकायको सम्बन्धित वडा अध्यक्ष, सदस्य, सचिव वा कुनै सरकारी कर्मचारीको सहीछाप गराउनु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम तामेलदारले म्याद बुझाएकोमा सम्बन्धित स्थानीय निकायले तुरुन्त त्यस्तो म्याद आफ्नो सूचना पाटीमा टाँस्नु पर्नेछ ।

(१०) यस दफा बमोजिम घर दैलामा टाँस गरिएको म्यादको प्रति सम्बन्धित स्थानीय निकायलाई नबुझाएको वा स्थानीय निकायले आफूले पाएको म्याद आफ्नो सूचना पाटीमा नटाँसेको भए तापनि उपदफा (५) बमोजिम सम्बन्धित व्यक्तिको घर दैलामा म्याद रीतपूर्वक टाँसिएको भए कानूनसम्मत ढङ्गबाट म्याद तामेल गरिएको मानिनेछ ।

(११) कुनै संगठित संस्थालाई कुनै मुद्दाका सम्बन्धमा म्याद तामेल गर्नु पर्दा त्यस्तो संस्थाको रजिष्टर्ड कार्यालय, प्रधान कार्यालय वा कारोबारको मुख्य कार्यालयमा त्यस बखत मुख्य भई काम गर्ने व्यक्तिलाई तामेल गर्नु पर्नेछ ।

तर त्यस्तो व्यक्ति उपलब्ध नभएमा त्यस्तो संस्थाको त्यस्तो कार्यालयमा कार्यरत कुनै पदाधिकारी वा कर्मचारीलाई म्याद बुझाई तामेल गर्न सकिनेछ ।

<u>स्पष्टीकरण :</u> यस दफाको प्रयोजनको लागि "मुख्य भई काम गर्ने व्यक्ति" भन्नाले संगठित संस्थाको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत सम्झनु पर्छ र सो शब्दले त्यस्तो संस्थाको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, प्रवन्ध सञ्चालक, कार्यकारी निर्देशक, महाप्रबन्धक वा कम्पनीको हकमा कम्पनी सचिव समेतलाई जनाउँछ ।

(१२) उपदफा (११) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सरकारी कार्यालय, संवैधानिक निकाय वा अदालतको नाममा म्याद तामेल गर्दा त्यस्तो कार्यालयको प्रमुख, प्रशासकीय प्रमुख वा त्यस्तो जिम्मेवारी पाएको कुनै पदाधिकारी वा निजको निमित्त भई काम गर्ने पदाधिकारी र त्यस्तो कुनै पदाधिकारी उपलब्ध हुन नसकेमा सोही कुरा उल्लेख गरी त्यस्तो कार्यालय, निकाय वा अदालतमा म्याद बुझाई तामेल गर्नु पर्नेछ ।

(१३) कुनै सरकारी कार्यालय, संवैधानिक निकाय, अदालत, कुनै संगठित संस्था वा त्यसका पदाधिकारी वा कर्मचारीको नाममा सो हैसियतमा म्याद तामेल गर्नु पर्दा

त्यस्तो कार्यालय, निकाय, अदालत वा संस्था वा त्यसका पदाधिकारी, कर्मचारीलाई बुझाई तामेल गर्नु पर्नेछ ।

(१४) उपदफा (११), (१२) र (१३) बमोजिम म्याद तामेल हुन नसकेमा सोको कारण सहित तामेलदारले सम्बन्धित अदालतमा तीन दिनभित्र प्रतिवेदन दिनु पर्नेछ ।

(१५) उपदफा (१४) बमोजिम प्रतिवेदन पेश हुन आएमा अदालतले त्यस्तो कार्यालय, निकाय, अदालत वा संगठित संस्था वा त्यसका पदाधिकारी वा कर्मचारीको नाममा सो हैसियतमा हुलाक मार्फत म्याद तामेल गर्ने आदेश दिन सक्नेछ ।

(१६) उपदफा (१५) बमोजिम आदेश भएकोमा त्यस्तो कार्यालय, निकाय, अदालत वा संगठित संस्था वा त्यसका पदाधिकारी वा कर्मचारीको सो हैसियतमा म्याद पठाउँदा सोही व्यहोरा उल्लेख गरी सम्बन्धित अदालतबाट रजिष्ट्री पत्र पठाई तामेल गर्न सकिनेछ ।

(१७) उपदफा (१६) बमोजिम हुलाकद्वारा पठाएको म्यादको फिर्ती रसिद अदालतमा दाखिल भएपछि सो म्याद अन्यथा प्रमाणित भएकोमा बाहेक रीतपूर्वक तामेल भएको मानिनेछ ।

(१८) कुनै स्थानीय निकायको क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने व्यक्तिको घर धुरी वा ब्लक नम्बर कायम भई क्रमबद्ध रुपमा अंकित गरी अभिलेख कायम गरिएको भएमा सो ठाँउमा वा त्यस्ता व्यक्तिले आफ्नो कारोबार, व्यवसाय वा कुनै विषयमा हुलाकद्वारा म्याद तामेल गर्न सक्ने गरी अदालतले मञ्जुरी दिएको रहेछ भने यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतले सो व्यवस्थाको अधीनमा रही म्याद तामेल गर्न सक्नेछ ।

(१९) कुनै सरकारी कार्यालय, संवैधानिक निकाय, अदालत वा संगठित संस्थाको पदाधिकारी वा कर्मचारीको रुपमा रहेको कुनै व्यक्तिका नाममा जारी भएको म्याद उपदफा (२), (३), (४) र (५) बमोजिम तामेल गर्न नसकिएको भन्ने सम्बन्धित तामेलदारको प्रतिवेदन प्राप्त भएमा अदालतले त्यस्तो व्यक्तिलाई उपदफा (१३) वा (१५) बमोजिम म्याद तामेल गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(२०) उपदफा (१९) बमोजिम आदेश भएमा अदालतले त्यस्तो आदेश बमोजिम सम्बन्धित व्यक्तिको नामको म्याद सूचना तामेल गर्नेछ ।

(२१) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुद्दाका पक्ष विपक्षले कुनै लिखत, सम्बन्धित विषय वा कारोबारको विषयमा एक-अर्कालाई सूचना गर्न वा विवादको सम्बन्धमा म्याद पठाउन इमेल, फ्याक्स जस्ता विद्युतीय सूचना

आदान प्रदान गर्ने ठेगानाको व्यवस्था गरेको भए अदालतले त्यस्तो ठेगानामा विद्युतीय सूचना मार्फत म्याद तामेल गर्न सक्नेछ ।

(२२) यस दफाका विभिन्न उपदफामा उल्लिखित कार्यविधि अवलम्बन गर्दा पनि सम्बन्धित व्यक्तिको नाममा म्याद तामेल हुन नसकेको व्यहोराको प्रतिवेदन तामेलदारबाट प्राप्त भएमा र प्रतिवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले त्यस्तो व्यक्तिको नामको म्याद राष्ट्रिय स्तरका दैनिक पत्रिकामा प्रकाशन गरी म्याद तामेल गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(२३) उपदफा (२२) बमोजिम आदेश भएकोमा सोही आदेश बमोजिम म्याद तामेल गरिनेछ ।

(२४) उपदफा (२२) बमोजिम राष्ट्रिय स्तरको दैनिक पत्रिकामा प्रकाशन गरी म्याद तामेल गर्दा लागेको खर्च सम्बन्धित पक्षले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

१०६. **अदालतमा नै म्याद तामेल गर्न सक्ने :** (१) दफा १०५ वा १०७ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि तामेलदारले देहायका व्यक्तिका नाममा जारी भएको म्याद त्यस्तो व्यक्तिलाई अदालतमा नै बुझाई तामेल गर्न सक्नेछ :-

(क) सम्बन्धित अदालतका कर्मचारी वा पदाधिकारी हाजिर भए निज अदालतमा हुँदा,

(ख) सम्बन्धित अदालतमा अर्को कुनै मुद्दामा तारिखमा रहेको पक्ष भए त्यस्तो पक्ष अदालतमा उपस्थित हुँदा,

(ग) सम्बन्धित अदालतमा रहेको कुनै मुद्दामा कुनै पक्षको प्रतिनिधित्व गर्ने वारिस भए त्यसरी प्रतिनिधित्व गरी अदालतमा उपस्थित हुँदा,

(घ) सम्बन्धित अदालतमा कानून व्यवसायको सिलसिलामा उपस्थित हुने कानून व्यवसायी भए त्यस्तो व्यवसायको सिलसिलामा अदालतमा उपस्थित हुँदा,

(ङ) साक्षीको रुपमा उपस्थित भएको व्यक्ति भए सो हैसियतमा अदालतमा उपस्थित हुँदा ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका व्यक्तिलाई तामेलदारले निज सम्बन्धित अदालतमा उपस्थित हुँदाका बखत म्याद बुझाउन ल्याएमा निजले बुझिलिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम बुझाउन ल्याएको म्याद कुनै व्यक्तिले बुझिलिन इन्कार गरेमा तामेलदारले सो कुराको प्रतिवेदन अदालतलाई तुरुन्त दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त भएको प्रतिवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले त्यस्तो व्यक्तिको हकमा अदालतबाट जारी भएको त्यस्तो म्याद निजले नबुझेसम्म सो अदालतमा निजले वारेसको हैसियतमा प्रतिनिधित्व गर्न, तारिख लिन, कानून व्यवसाय गर्न वा साक्षीको हैसियतमा बकपत्र गर्न नपाउने गरी रोक लगाउने आदेश गर्नेछ ।

१०७. **म्याद तामेल भएको मानिने :** (१) अदालतबाट जारी भएको म्याद सम्बन्धित व्यक्तिलाई यस परिच्छेद बमोजिम कुनै पनि ठाउँमा वा निजको ठेगानामा बुझाई वा यस संहिता बमोजिम अन्य कुनै पहिचान गर्न सकिने उपायद्वारा निजलाई जानकारी गराएमा म्याद तामेल भएको मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि म्याद प्राप्त गर्ने व्यक्ति अदालतमा उपस्थित भई आफैले म्याद बुझिलिन निवेदन गरेमा निजलाई अदालतमा नै म्याद बुझाउनु पर्नेछ र त्यसरी म्याद बुझाएकोमा रीतपूर्वक म्याद बुझाएको मानिनेछ ।

१०८. **तामेलदारलाई सहयोग गर्नु पर्ने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम म्याद तामेल गर्दा स्थानीय निकायका सम्बन्धित वडा अध्यक्ष, सदस्य, सचिव वा कुनै सरकारी कर्मचारी र स्थानीय व्यक्तिले सम्बन्धित व्यक्तिको घर द्वार खोजी, देखाई, चिनाई, पहिचान गराई म्याद तामेल गर्न आवश्यक पर्ने सबै सहयोग गरी त्यस्तो म्याद तामेली गर्दा साक्षी बसी सहीछाप गरी म्याद तामेल गर्ने काममा तामेलदारलाई सहयोग गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि म्याद तामेल गर्दा स्थानीय निकायका सम्बन्धित वडा अध्यक्ष, सदस्य, सचिव वा कुनै सरकारी कर्मचारी र अन्य स्थानीय व्यक्तिले साक्षी बसी तामेल गर्न सहयोग नगरेको वा सहयोग गर्न इन्कार गरेको कारणले मात्र अन्य कार्यविधि पूरा गरी रीतपूर्वक तामेल भएको म्याद बेरीतको हुने छैन ।

१०९. **असहयोग गर्ने व्यक्तिलाई सजाय हुने :** दफा १०८ बमोजिम सहयोग गर्ने कर्तव्य भएको व्यक्तिले म्याद तामेल गर्दा कुनै सहयोग नगरेको भन्ने तामेलदारको प्रतिवेदन प्राप्त भएमा र त्यस्तो प्रतिवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा सम्बन्धित अदालतले त्यसरी सहयोग नगर्ने व्यक्तिलाई एक हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

११०. **तामेल गरिएको म्याद जाँच्नु पर्ने :** तामेलदारले यस परिच्छेद बमोजिम म्याद तामेल गरी प्रतिवेदन दिना साथ अदालतको सम्बन्धित अधिकृत कर्मचारीले त्यस्तो म्याद रीतपूर्वक तामेल भएको छ वा छैन जाँच गरी रीत पूर्वक तामेल भएको देखिएमा सो प्रमाणित गरी मिसिल सामेल राख्नु पर्नेछ ।

१११. **पुनः तामेल गर्न लगाउने :** (१) दफा ११० बमोजिम जाँच गर्दा कानूनको रीत पुर्‍याई म्याद तामेल गरी ल्याएको नदेखिएमा वा सो म्याद तामेलीको सम्बन्धमा कसैको उजूर परी बुझ्दा बेरितसँग म्याद तामेल भएको वा तामेल नै नभएको देखिएमा अदालतले पुनः रीत पुर्‍याई तामेल गर्न सम्बन्धित तामेलदार वा अर्को तामेलदारलाई आदेश दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आदेश भएकोमा त्यस्तो तामेलदारले यस परिच्छेद बमोजिम पुनः म्याद तामेल गर्नु पर्नेछ ।

११२. **तामेल गर्ने व्यक्तिलाई जरिवाना हुने :** तामेलदारले सम्बन्धित व्यक्ति फेला नपरी घर दैलामा टाँस गरिएको म्यादको तेस्रो प्रति सम्बन्धित स्थानीय निकायमा नबुझाएमा त्यसरी नबुझाउने तामेलदारलाई पटकै पिच्छे एक हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ र त्यस्तो तामेलदारलाई सम्बन्धित अदालतले विभागीय कारबाही गर्न समेत आदेश दिन सक्नेछ ।

११३. **वारेस वा कानून व्यवसायीलाई म्याद तामेल गर्न सकिने :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै व्यक्तिलाई तामेल गर्नु पर्ने म्याद बुझिलिन निजबाट कानून बमोजिम वारिस वा कानून व्यवसायी नियुक्त भएको रहेछ भने त्यस्तो म्याद सो वारिस वा कानून व्यवसायीलाई तामेल गर्न सकिनेछ ।

(२) दफा १०६ को उपदफा (१) को खण्ड (ग) वा (घ) र यस दफा बमोजिम वारिस वा कानून व्यवसायीलाई म्याद तामेल गर्दा अनुसूची-८ बमोजिमको ढाँचामा भरपाई गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम पक्षको वारिस वा कानून व्यवसायीलाई वा अधिकृत वारिस नियुक्त भएको मुद्दामा सम्बन्धित अधिकृत वारिसलाई म्याद बुझाएमा वा तामेल गरेमा यस परिच्छेद बमोजिम रीतपूर्वक म्याद बुझाएको वा तामेल गरेको मानिनेछ ।

११४. **घर ठेगाना नभएको व्यक्तिको नामको म्यादको तामेली :** (१) दफा १०५ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतले घर ठेगाना पत्ता नभएको व्यक्तिको नामको म्याद सूचना तामेल गर्नु पर्दा त्यस्तो व्यक्तिको गाउँ, शहर र टोल लेखिएको भए सोही ठाउँमा र गाउँ, शहर र टोल पनि पत्ता नलागेको भए सोही व्यहोरा जनाई अदालतको सूचना पाटीमा टाँस गरी आफ्नो क्षेत्राधिकार रहेको इलाकाबाट प्रकाशन हुने पत्रपत्रिकामा सूचना प्रकाशन गरी म्याद तामेल गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पत्रपत्रिका मार्फत म्याद तामेल भएकोमा रीतपूर्वक म्याद तामेली भएको मानिनेछ ।

११५. **इलाका बाहिरको व्यक्तिको म्याद तामेली :** (१) मुद्दा परेको अदालतको प्रादेशिक क्षेत्राधिकार भन्दा बाहिर रहे बसेको व्यक्तिको नामको म्याद तामेल गर्नु पर्दा त्यस्तो अदालतको आदेश साथ निज रहे बसेको इलाकामा प्रादेशिक क्षेत्राधिकार भएको अदालतमा म्याद सहितको सूचनाको आवश्यक प्रति पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अर्को अदालतबाट म्याद सहितको सूचना प्राप्त भएमा सो अदालतले पनि यस परिच्छेद बमोजिमको रीत पुऱ्याई म्याद तामेल गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम म्याद तामेल भए पछि सो अदालतले त्यस्तो म्याद सम्बन्धित अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

११६. **बेरितसँग म्याद तामेल गर्ने, गराउने वा वाधा विरोध गर्नेलाई सजाय हुने :** देहायका कार्य गर्ने व्यक्तिलाई सम्बन्धित तामेलदारको प्रतिवेदन वा कसैको उजूरीको आधारमा कारबाही प्रारम्भ गरी अदालतले दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा एक महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय गर्न सक्नेछ :-

(क) अदालतले जारी गरेको म्याद मनासिव कारण विना तामेल नगराएमा,

(ख) झुट्टा व्यहोरा लेखाई वा झुट्टा व्यहोरा पारी म्याद तामेल गरे वा गराएमा,

(ग) म्याद सूचना तामेल गर्न वाधा विरोध गरेमा,

(घ) टाँसेको म्याद च्याते वा उक्काएमा ।

११७. **बेरीतको म्याद बदर हुने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिमको कार्यविधि पूरा गरी म्याद तामेल नभएको वा म्याद नै तामेल नगरेको सम्बन्धमा मुद्दा किनारा हुनु अघि जहिले सुकै पनि मुद्दाको पक्षले अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको निवेदनको व्यहोरा मनासिव रहेको अदालतबाट ठहर भएमा बेरीतसँग तामेल भएको म्याद बदर गरी पुनः म्याद तामेल गर्न वा सम्बन्धित पक्षलाई म्याद बुझिलिन अदालतले आदेश दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यस परिच्छेद बमोजिम तामेल गरी ल्याएको म्याद अदालतले जाँच्दा रीत नपुऱ्याई तामेल गरी ल्याएको देखिएमा त्यस्तो म्याद बदर गरी पुनः रीत पुऱ्याई तामेल गर्न लगाउनु पर्नेछ ।

११८. **प्रतिउत्तरपत्र सरहको पुनरावेदन दिन सक्ने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिमको कार्यविधि पूरा नगरी बेरीतसँग म्याद तामेल गरेको कारण मुद्दामा प्रतिरक्षा गर्न वा प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्न नपाई आफ्नो विरुद्धमा तल्लो अदालतबाट एकतर्फी फैसला भएको व्यहोरा उल्लेख गरी त्यस्तो फैसला भएको छ महिनाभित्रमा थाहा पाएको मितिले पैंतीस दिनभित्र

सम्बन्धित प्रतिवादीले प्रतिउत्तरपत्र सरहको पुनरावेदन सम्बन्धित पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा पेश गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रतिउत्तरपत्र सरहको पुनरावेदन प्राप्त भएमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले सो पुनरावेदनपत्र उपर सुनुवाई गर्नु अघि फिरादपत्रमा प्रतिवादी बनाइएका वा अदालतले दफा १२३ बमोजिम प्रतिवादी कायम गरेको व्यक्तिलाई रीतपूर्वक म्याद तामेल भए वा नभएको सम्बन्धमा ठहर गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सुनुवाई गर्दा प्रतिवादी वा अदालतले दफा १२३ बमोजिम प्रतिवादी कायम गरेको व्यक्तिलाई रीतपूर्वक म्याद तामेल नगरेको भन्ने पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाट ठहर भएमा त्यस्तो मुद्दामा तल्लो अदालतबाट भएको एकतर्फी फैसला बदर गरी पुनरावेदनपत्रलाई नै प्रतिउत्तरपत्र कायम गरी कानून बमोजिम मुद्दाको पुनः कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न तल्लो अदालतलाई आदेश दिई मुद्दाको मिसिल सो अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाट आदेश सहितको मिसिल प्राप्त भएमा सम्बन्धित अदालतले त्यस्तो मिसिल प्राप्त भएको तीन दिनभित्र बाटोको म्याद बाहेक सात दिनको म्याद वादीका नाममा तामेल गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम म्याद तामेल भएकोमा म्यादभित्र वादी हाजिर भए वा म्याद समाप्त भएपछि कानून बमोजिम मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-९

प्रतिउत्तरपत्र तथा प्रतिदावी सम्बन्धी व्यवस्था

११९. **प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्नु पर्ने :** (१) परिच्छेद-८ बमोजिम प्रतिवादीलाई म्याद तामेल भएको मितिले एक्काइस दिनभित्र प्रतिवादीले सम्बन्धित अदालतमा प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) यस संहितामा अन्यत्र अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभन्दा पछि पेश गर्न ल्याएको प्रतिउत्तरपत्र दर्ता हुने छैन र दर्ता भएको भए पनि त्यस्तो प्रतिउत्तरपत्रलाई अदालतले स्वीकार गर्ने छैन ।

१२०. **प्रतिउत्तरपत्रको ढाँचा :** प्रतिउत्तरपत्र दिंदा अनुसूची-९ बमोजिमको ढाँचामा तयार गरी दिनु पर्नेछ ।

१२१. **प्रतिदावी पेश गर्न सकिने :** (१) प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्दा प्रतिवादीले वादी विरुद्ध कुनै दावी लिन चाहेमा त्यस्तो दावी लिन सक्नेछ । निजले त्यस्तो दावी लिएमा प्रतिदावी लिएको मानिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्रतिदावी फिराद दावीको विषयमा सीमित रहेको र त्यस्तो प्रतिदावी प्रतिउत्तरपत्रमा उल्लेख भएको हुनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम प्रतिदावी लिइएकोमा एकजनासम्म वादी भए दुईप्रति र त्यसपछिका प्रत्येक वादीका लागि एक प्रतिका दरले प्रतिउत्तरपत्रको प्रतिलिपि पेश गर्नु पर्नेछ ।

तर एकाघरका वादी जतिसुकै संख्यामा रहेको भएपनि त्यस्ता वादीको लागि एकप्रति मात्र प्रतिउत्तरपत्रको प्रतिलिपि पेश गर्न सकिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्राप्त भएका दुईप्रति प्रतिउत्तरपत्र मध्ये एकप्रति प्रतिउत्तरपत्र अदालतले प्रतिउत्तरपत्र पेश भए लगतै पछि अदालतबाट निर्धारित तारिखका दिन उपस्थित हुने वादीलाई बुझाउनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम प्रतिउत्तरपत्र बुझाएको पन्ध्र दिनभित्र वादीले प्रतिदावी स्वीकार गरेको वा इन्कार गरेको व्यहोराको लिखित प्रतिवाद अदालतमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(६) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि प्रतिवादीले प्रतिउत्तर सरहको लिखित बयान अदालत समक्ष दिंदा निजले प्रतिदावी समेत लिएको भए अदालतले त्यस्तो बयानको लिखित अभिलेखको एक प्रति वादीलाई उपदफा (४) बमोजिम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(७) प्रतिवादीले यस दफा बमोजिम प्रतिदावी लिएकोमा अदालतले प्रतिदावी लिने पक्षलाई तीन दिनभित्र परिच्छेद- ६ बमोजिमको अदालती शुल्क दाखिला गर्न आदेश दिनेछ र त्यसरी दिएको आदेश बमोजिम प्रतिवादीले अदालती शुल्क बुझाएकोमा मात्र निजको प्रतिदावी कायम हुनेछ ।

१२२. **प्रतिउत्तरपत्र दर्ता गर्ने :** (१) प्रतिवादीले प्रतिउत्तरपत्र दर्ता गर्न ल्याएमा अदालतले सो प्रतिउत्तरपत्र म्यादभित्र परे वा नपरेको र रीतपूर्वक भए वा नभएको जाँची म्यादभित्र परेको र रीतपूर्वक भएको देखिएमा त्यस्तो प्रतिउत्तरपत्र दर्ता गरी सम्बन्धित पक्षलाई अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा सोको भरपाई दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रतिउत्तरपत्र जाँच गर्दा म्याद नाघी ल्याएको वा रीत नपुगेको देखिएमा अदालतले सोको कारण प्रतिउत्तरपत्रमा खुलाई दरपीठ गरिदिनु पर्नेछ ।

१२३. **अदालतले प्रतिवादी कायम गर्ने :** (१) कुनै व्यक्ति उपर अदालतमा फिरादपत्र नपरे पनि कुनै मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई वा किनारा गर्दा कुनै व्यक्तिको हक, हित, दावी वा सरोकार प्रभावित हुने देखिएमा, वादीले पेश गरेको फिरादपत्रमा वा प्रतिवादीले पेश गरेको प्रतिउत्तरपत्रको लेखाईबाट फिराद दावी लिएको विषयमा अन्य व्यक्तिको समेत संलग्नता रहेको देखिन आएमा वा अन्य कुनै मनासिव कारणले कुनै व्यक्तिसँग केही कुरा बुझ्नु पर्ने भएमा अदालतले सोको कारण खुलाई त्यस्तो व्यक्तिलाई बुझ्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्तिलाई बुझ्नु परेमा बाटोको म्याद बाहेक सात दिनको म्याद दिनु पर्नेछ र त्यसरी दिइएको म्यादभित्र त्यस्तो व्यक्ति अदालतमा उपस्थित भएमा निजको बयान गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम बुझिएको व्यक्तिले प्रमाण खुलाई बयान दिन चाहेमा अदालतले निजको बयान अभिलेख गर्नु पर्नेछ र निजले लिखित रुपमा जवाफ पेश गर्न चाहेमा सात दिनमा नबढाई मनासिव समय दिई लिखित जवाफ पेश गर्न आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको बयान वा लिखित जवाफबाट फिराद दावीको विषयमा त्यस्तो व्यक्तिको पनि सरोकार वा संलग्नता रहेको देखिएमा वा अदालतबाट फैसला गर्दा निजको हक, हित, दावी वा सरोकार समेत प्रभावित हुने भएमा अदालतले निजलाई प्रतिवादी सरह तारिखमा राख्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम कुनै व्यक्तिले पेश गरेको लिखित जवाफ वा गराएको बयानबाट त्यस्तो व्यक्ति प्रमाण सरह मात्र देखिन आएमा अदालतले निजलाई तारिखमा राख्नु पर्ने छैन ।

१२४. **<u>प्रतिवादी कायम हुन निवेदन दिन सक्ने :</u>** (१) अदालतमा प्रतिउत्तर दर्ता भएको वा दर्ता गराउने म्याद समाप्त भएको मितिले साठी दिनभित्र फिरादपत्रमा प्रतिवादी बनाइएको बाहेकका अन्य कुनै व्यक्तिले चाहेमा अदालतमा विचाराधीन कुनै मुद्दामा आफ्नो हक, हित, दावी वा सरोकार रहेको र सो मुद्दा फैसला हुँदा आफ्नो हक, हित, दावी वा सरोकार समेत प्रभावित हुने कारण खुलाई त्यस्तो मुद्दामा आफूलाई समेत प्रतिवादी कायम गर्न अदालत समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको प्राप्त भएको निवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले निजलाई समेत प्रतिवादी कायम गरी सो मुद्दाका वादी र अन्य प्रतिवादीलाई सोको जानकारी दिनु पर्नेछ ।

तर यसरी कायम भएको प्रतिवादीले वादी विरुद्ध प्रतिदावी गर्न सक्ने छैन ।

१२५. **<u>प्रतिउत्तरपत्र दस्तुर :</u>** प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्दा दुईसय पचास रुपैयाँ दस्तुर लाग्नेछ ।

परिच्छेद-१०

दरपीठ सम्बन्धी व्यवस्था

१२६. **लिखत जाँच गर्नु पर्ने :** अदालतमा दर्ता गर्न ल्याएको फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदनपत्र वा मुद्दाको कारबाहीको सिलसिलामा दायर हुने निवेदनपत्रको लिखत प्राप्त हुना साथ सम्बन्धित अधिकृतले सो लिखत कानून बमोजिमको ढाँचा मिले वा नमिलेको, हदम्याद वा म्यादभित्र भए वा नभएको, अदालतको अधिकार क्षेत्रभित्र भए वा नभएको, खुलाउनु पर्ने व्यहोरा खुलाएको वा नखुलाएको, लेखाई, प्रस्तुति वा उल्लेखनमा अशुद्धि, अपूर्ण वा अङ्क र अक्षरमा फरक परे वा नपरेको र सो लिखत अन्य कुनै कारणले वेरीतको भए वा नभएको जाँच गर्नु पर्नेछ ।

१२७. **रीत नपुगेको लिखत सच्याउन मौका दिनु पर्ने :** (१) दफा १२६ बमोजिम जाँच गर्दा त्यस्तो लिखत कानून बमोजिमको ढाँचा नमिलेको, खुलाउनु पर्ने व्यहोरा नखुलाएको, लेखाई, प्रस्तुती वा उल्लेखनमा अशुद्धि वा अपूर्ण भएको वा अङ्क वा अक्षरमा फरक परेको जस्ता त्रुटी देखिएमा र त्यस्ता त्रुटीहरु सच्याई ल्याएमा सो लिखत दर्ता गर्न मिल्ने भएमा सम्बन्धित अधिकृतले रीत पुऱ्याई वा सच्याई ल्याउनु पर्ने व्यहोरा सम्बन्धित लिखतमा लेखी मिति समेत उल्लेख गरी अदालतको छाप लगाई दरपीठ गरी भरपाई गराई सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लिखत दरपीठ भएकोमा तीन दिनभन्दा बढी हदम्याद वा म्याद बाँकी रहेछ भने बाँकी रहेको हदम्याद वा म्यादभित्र र तीन दिन भन्दा कम हदम्याद वा म्याद बाँकी रहेछ भने दरपीठ भएको मितिले तीन दिनभित्र रीत पुऱ्याई वा सच्चाई दर्ता गर्न ल्याएमा सम्बन्धित अधिकृतले त्यस्तो लिखत दर्ता गर्ने आदेश दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम आदेश भएकोमा अदालतले त्यस्तो लिखत दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

१२८. **लिखत दरपीठ गर्नु पर्ने :** दफा १२६ बमोजिम जाँच गर्दा त्यस्तो लिखत हदम्याद वा म्यादभित्र नभएको, सम्बन्धित अदालतको अधिकार क्षेत्रभित्र नपर्ने, अदालतले हेर्न नपर्ने वा नहुने वा कानून विपरीत भएको कारण दर्ता गर्न नमिल्ने देखिएमा सम्बन्धित अधिकृतले दरपीठ गरी अदालतको छाप लगाई सम्बन्धित व्यक्तिलाई भरपाई गराई फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

१२९. **अदालतमा अभिलेख राख्ने :** दफा १२७ बमोजिम फिर्ता दिएको वा दफा १२८ बमोजिम दरपीठ गरिएको लिखतको एक प्रति अदालतमा अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।

१३०. **दरपीठ आदेश उपर निवेदन दिन सक्ने :** (१) दफा १२८ बमोजिम सम्बन्धित अधिकृतले दरपीठ गरेको विषयमा चित्त नबुझ्ने पक्षले दरपीठ भएको मितिले तीन दिनभित्र त्यस्तो अदालतको न्यायाधीश समक्ष र न्यायाधीश स्वयंले दरपीठ गरेको भए पुनरावेदन सुन्ने अदालत समक्ष निजले पेश गरेको लिखत दर्ता गर्ने आदेश माग गरी निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन परेको मितिले पन्ध्र दिनभित्र पुनरावेदन सुन्ने अदालतले दरपीठ गरेको विषय कानून सम्मत भए वा नभएको सम्बन्धमा आदेश दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम आदेश दिनु अघि पुनरावेदन सुन्ने अदालतले कैफियत तलब गरी वा नगरी त्यस्तो दरपीठ कानून सम्मत भए वा नभएको सम्बन्धमा सुनुवाई गर्न सक्नेछ र सुनुवाई गर्दा कानून सम्मत भएको नदेखिएमा दरपीठ गरी दर्ता गर्न माग गरिएको लिखत दर्ता गर्न आदेश दिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम आदेश भएकोमा सो आदेश प्राप्त गरे पछि दरपीठ गर्ने पदाधिकारीले त्यस्तो लिखत दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम सुनुवाई गर्दा दरपीठ कानून सम्मत नै भएको देखिएमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले सोको कारण खुलाई सो निवेदन रद्द गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद-११

प्रारम्भिक सुनुवाई सम्बन्धी व्यवस्था

१३१. **हकदैया, हदम्याद वा अधिकारक्षेत्र नभएको जिकिर लिन सक्ने :** प्रतिवादीले प्रतिउत्तरपत्र पेश गर्दा देहायको कुनै वा सबै विषयमा जिकिर लिन चाहेमा सो विषय प्रतिउत्तरपत्रमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ :-

(क) वादीलाई मुद्दा दायर गर्ने हकदैया नभएको,

(ख) फिरादपत्र हदम्यादभित्र दायर नभएको,

(ग) जुन अदालतमा फिरादपत्र दर्ता भएको छ सो अदालतलाई फिराद दावीका सम्बन्धमा कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र नभएको ।

१३२. **प्रारम्भिक सुनुवाई गर्नु पर्ने :** (१) प्रतिवादीले प्रतिउत्तरपत्र दिंदा दफा १३१ मा उल्लिखित कुनै वा सबै विषयको जिकिर लिएमा अदालतले त्यस मुद्दामा प्रमाण बुझ्ने, सुनुवाई गर्ने वा किनारा गर्ने कारबाही प्रारम्भ गर्नु अघि त्यस्तो विषयमा प्रारम्भिक सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रारम्भिक सुनुवाई गर्दा अदालतले जुन विषयमा प्रतिवादीले जिकिर लिएको छ सो जिकिरमा सीमित रही प्रारम्भिक सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्रारम्भिक सुनुवाई गर्दा अदालतले सो मुद्दामा वादीलाई फिरादपत्र दर्ता गर्ने हकदैया भए वा नभएको, हदम्यादभित्र फिरादपत्र दर्ता भए वा नभएको वा अदालतलाई सो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र भए वा नभएको विषयमा निरुपण गरी आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम प्रारम्भिक सुनुवाई गर्दा प्रतिउत्तरपत्र वालाले हकदैया नभएको, हदम्यादभित्र फिरादपत्र नपरेको वा अदालतको क्षेत्राधिकार नभएको सम्बन्धमा लिएको जिकिर मनासिव नदेखिएमा अदालतले त्यस्तो मुद्दाको कानून बमोजिम कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नेछ ।

१३३. **मुद्दा खारेज भएमा कारबाही अन्त्य हुने :** (१) दफा १३२ बमोजिम प्रारम्भिक सुनुवाई गर्दा सो मुद्दामा फिरादपत्र दर्ता गर्ने हकदैया नभएको, हदम्यादभित्र मुद्दा दायर नभएको वा जुन अदालतमा फिरादपत्र दर्ता भएको छ त्यस अदालतलाई सो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र नरहेको देखिएमा अदालतले सो मुद्दा खारेज गर्ने आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दा खारेज गर्ने आदेश भएमा सो मुद्दाको कारबाही अन्त्य हुनेछ ।

१३४. **निरुपण भएको विषयको जिकिर लिन नपाइने :** (१) दफा १३२ बमोजिम आदेश गर्दा अदालतले सो मुद्दामा फिरादपत्र दर्ता गर्ने हकदैया भएको, हदम्यादभित्र मुद्दा दायर भएको वा सो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्ने अधिकार क्षेत्र सो अदालतलाई भएको आदेश गरेमा प्रतिवादीले त्यस मुद्दामा पुनरावेदन गर्दा वा मुद्दा दोहोऱ्याउन तथा पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिंदा सोही विषयमा पुन जिकिर लिन सक्ने छैन ।

(२) कसैले उपदफा (१) को प्रतिकूल हुने गरी जिकिर लिए पनि सो उपर सुनुवाई हुने छैन ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतले दफा १३२ को उपदफा (३) बमोजिम गरेको आदेश उपर दफा १५७ बमोजिम सम्बन्धित पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा निवेदन दिन कुनै बाधा पर्ने छैन ।

परिच्छेद-१२

तारिख सम्बन्धी व्यवस्था

१३५. **तारिखमा राख्नु पर्ने :** (१) कानून वा अदालतको आदेश बमोजिम तारिखमा बस्नु नपर्ने अवस्थामा बाहेक अदालतले मुद्दाका प्रत्येक पक्षलाई तारिखमा राखी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

(२) अदालतले वादी र प्रतिवादी दुवै पक्षको प्रमाण बुझी सकेपछि कुनै पक्षले चाहेमा अदालतको अनुमति लिई तारिखमा नबस्न पनि सक्नेछ ।

१३६. **एकै दिनको तारिख तोक्नु पर्ने :** (१) पक्षहरु तारिखमा बसेकोमा अदालतले दुवै पक्षलाई एकै दिनको तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

(२) अदालतले फिरादपत्र दर्ता भएपछि वादीलाई प्रतिउत्तरपत्र दाखिला हुने म्यादको अड्कल गरी प्रतिउत्तरपत्र पर्ने वा पर्न सक्ने अवधि कटाई तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम तारिख तोकेको दिन प्रतिवादीले प्रतिउत्तरपत्र पेश गरेको दिनसँग मेल नखाएमा त्यसपछिको तारिख वादी र प्रतिवादी दुवैलाई एकै दिन हुने गरी तोक्नु पर्नेछ ।

१३७. **तारिख तोक्दा काम उल्लेख गर्नु पर्ने :** (१) अदालतले तारिख तोक्दा के कारण र प्रयोजनको लागि तारिख तोकेको हो र सो तारिख तोकेको दिन कुन काम सम्पादन हुने हो सो व्यहोरा तारिख पर्चा र तारिख किताबमा उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको तारिखका दिन अदालतले सो प्रयोजनका लागि तोकिएको काम सम्पादन गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मनासिब कारण परी तोकिएको तारिखका दिन निर्धारित काम सम्पादन हुन नसकेमा वा काम सम्पादन गर्न समयाभावले नभ्याउने भएमा अदालतले तारिख भरपाईमा सोही व्यहोरा जनाइ अर्को तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

(४) तारिख किताव र तारिख पर्चा क्रमशः अनुसूची-१० र अनुसूची-११ बमोजिमको ढाँचामा राख्नु पर्नेछ ।

१३८. **तारिख जुधाउन नहुने :** (१) कानून बमोजिम वारिस दिएको मुद्दामा बाहेक कुनै पक्षको मुद्दा परेको अदालतदेखि पन्ध्र किलोमिटर (करीब चार कोश) बाहिरको अर्को अदालतमा पनि मुद्दा परेको भएमा सो कुरा त्यस्तो पक्षले मुद्दा परेको अदालतलाई निवेदन गरी जानकारी गराएको भए अदालतले पक्षलाई तारिख तोक्दा सो कुरालाई विचार गरी अर्को अदालतमा रहेको मुद्दाको तारिखसँग नजुध्ने गरी तोक्नु पर्नेछ ।

(२) कुनै व्यक्ति एकै अदालतमा एउटै वादी वा प्रतिवादी भएको एकभन्दा बढी मुद्दामा तारिखमा बसेमा निजले सो व्यहोरा खुलाई एकै दिन तारिख तोक्न अदालतमा निवेदन गरेमा अदालतले सम्भव भएसम्म सबै मुद्दाको लागि एकै दिन तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम तारिख तोकेको अवस्थामा मुद्दाको पक्ष अदालतको कुनै एक फाँटमा तारिखमा हाजिर भएमा सोही फाँटका अन्य मुद्दाको तारिखमा पनि निज उपस्थित रहेको मानिनेछ ।

(४) तारिख तोकिएको दिन मुद्दाको कुनै पक्ष अदालतमा उपस्थित भएमा अदालतले अनुसूची-१२ बमोजिमको तारिख भरपाईमा निजको सहीछाप गराई निजको उपस्थिति जनाउनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम कुनै पक्ष अदालतमा उपस्थित नभएमा निजले तारिख गुजारेको मानिनेछ र सो कुरा सम्बन्धित अधिकारीले प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ ।

१३९. **भोलिपल्ट तारिख तोकेको मानिने :** अदालतले तारिख तोकेको दिन सार्वजनिक विदा परी अदालत नखुलेमा सार्वजनिक विदा समाप्त भएको भोलिपल्टको दिन तारिख तोकिएको मानिनेछ ।

१४०. **तारिखमा हाजिर हुनु पर्ने व्यक्ति थुनामा परेमा जानकारी गराउनु पर्ने :** (१) तारिख तोकिएको दिन अदालतमा हाजिर हुनु पर्ने व्यक्ति कारणवस थुनामा परी उपस्थित हुन नसकेमा निजले कुन मुद्दामा आफू थुनिएको हो सोको जानकारी त्यस अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै व्यक्ति थुनिएको जानकारी पाएमा अदालतले निज के कारणबाट थुनामा परेको हो र कति अवधिसम्म थुनामा वस्नु पर्ने हो सोको जानकारी सम्बन्धित निकायबाट माग गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम जानकारी माग गरिएकोमा सम्बन्धित निकायले थुनिएको व्यक्ति थुनामा परेको कारण र थुनामा वस्नु पर्ने सम्भाव्य दिन समेत खुलाई थुना मुक्त हुन नसक्ने अवस्था भए सोही कुराको जानकारी मुद्दा परेको अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम थुनामा परेको व्यक्ति एक महिनासम्ममा छुट्ने जानकारी प्राप्त भएमा र निज छुटेको मितिले बाटाको म्याद बाहेक सात दिनभित्र तारिखमा हाजिर हुन आएमा सोही दिनलाई हाजिर भएको दिन मानी कानून बमोजिम तारिख तोकी मुद्दाको कारबाही गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम थुनामा परेको व्यक्ति एक महिनाभन्दा बढी अवधि थुनामा रहने, थुनाबाट मुक्त हुने दिनको ठेगान नभएको वा थुनाबाट मुक्त हुन नसक्ने अवस्था रहेको जानकारी प्राप्त भएमा अदालतले त्यस्तो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न निजलाई पर्खनु पर्ने छैन ।

(६) थुनामा परेको व्यक्तिले सो अवधिमा आफूले गर्नु पर्ने काम अरु कसैबाट गर्न वारिस दिई पठाएमा त्यसरी नियुक्त वारिसले निजको तर्फबाट सो काम गर्न सक्नेछ ।

(७) उपदफा (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुद्दाको कुनै पक्षलाई नझिकाई वा नबुझी मुद्दाको किनारा गर्न नहुने भएमा अदालतले कानून बमोजिम निजलाई झिकाई बुझी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

(८) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुद्दाको कारबाहीको क्रममा थुनामा रहेको व्यक्ति थुनाबाट छुटी बाटाको म्याद बाहेक सात दिनभित्र अदालतमा हाजिर हुन आएमा निजलाई तारिखमा राखी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

१४१. **तारिख गुजारेमा पनि कारबाही नरोकिने :** (१) अदालतबाट तोकिएको तारिखका दिन मुद्दाको कुनै पक्ष अनुपस्थित भई तारिख गुजारेमा परिच्छेद-२१ बमोजिम तारिख थमाउन पाउने अवधि समाप्त भएपछि देहायका कुरामा देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) प्रतिउत्तरपत्र पेश नहुँदै वादीले तारिख गुजारेमा फिराद दावी डिसमिस गर्नुपर्ने,

(ख) प्रतिउत्तरपत्र पेश भएपछि वादीले तारिख गुजारेमा प्रतिवादीले फिराद दावी आंशिक वा पूरै स्वीकारेको देखिन आए वा ठहरेमा सो हदसम्म सोही बमोजिम फैसला हुने गरी बाँकी दावी डिसमिस गर्नुपर्ने,

(ग) प्रतिवादीले प्रतिउत्तरपत्र पेश नगरेमा वा प्रतिउत्तरपत्र पेश गरेपछि निजले तारिख गुजारेमा वादीबाट पेश भएको फिरादपत्र, प्रमाण र प्रतिवादीको प्रमाण बुझी त्यसको आधारमा ठहरे बमोजिम फैसला गर्नु पर्ने,

(घ) फिरादपत्र दर्ता भएपछि वा प्रतिउत्तरपत्र पेश भएपछि वादी तथा प्रतिवादी दुवैले तारिख गुजारेमा सो मुद्दा डिसमिस गर्नुपर्ने ।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (क), (ख) वा (घ) बमोजिम मुद्दा डिसमिस भएकोमा सोही वादीको उही प्रतिवादी उपर सोही विषयमा अर्को फिराद दावी लाग्ने छैन ।

१४२. **तारिखमा बस्नु नपर्ने :** यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कानून बमोजिम नेपाल सरकार, संवैधानिक निकाय वा अदालत वादी वा प्रतिवादी भएको मुद्दामा नेपाल सरकार, संवैधानिक निकाय वा अदालतको तर्फबाट अदालतमा उपस्थित भई तारिखमा बस्नु पर्ने छैन ।

तर मुद्दाको प्रमाण परीक्षण गर्दा, सुनुवाई गर्दा वा अदालतले उपस्थित हुन भनी आदेश दिएको दिन नेपाल सरकार, संवैधानिक निकाय वा अदालतको प्रतिनिधित्व गर्न सरकारी वकील उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

१४३. **पुनरावेदन तहको मुद्दामा तारिखमा नराखी कारबाही हुन सक्ने :** अदालतले अन्यथा आदेश दिएकोमा बाहेक पुनरावेदन तहको मुद्दामा पक्षलाई तारिखमा नराखी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा हुन सक्नेछ ।

परिच्छेद-१३

वारिस सम्बन्धी व्यवस्था

१४४. **वारिस नियुक्त गर्न सक्ने :** (१) मुद्दाको कुनै पक्षले आफ्नो तर्फबाट अदालतमा मुद्दासँग सम्बन्धित कुनै काम गर्न वा यस परिच्छेदमा उल्लिखित खास कामका लागि कुनै व्यक्तिले अर्को कुनै व्यक्तिलाई आफ्नो प्रतिनिधि नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रतिनिधि नियुक्ति भएकोमा वारिस नियुक्त गरिएको मानिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम वारिस नियुक्त गर्दा लिखत गर्नु पर्नेछ ।

१४५. **वारिस हुने व्यक्तिको योग्यता :** देहायको योग्यता पुगेको व्यक्ति वारिस हुन सक्नेछ :-

(क) कानून बमोजिम करार गर्न योग्य,

(ख) फैसला बमोजिम सरकारी विगो, फैसला कार्यान्वयन गरे वापत अदालतलाई तिर्नु पर्ने कुनै दस्तुर, अदालती शुल्क वा कुनै दण्ड वा जरिवाना तिर्न बाँकी नरहेको,

(ग) कीर्ते, जालसाजी वा भ्रष्टाचार वा नैतिक पतन देखिने कसूरमा सजाय नपाएको ।

तर यस खण्डमा लेखिएको कुनै कुराले एकासगोलको व्यक्तिलाई वारिस नियुक्ति गर्न बाधा पुर्‍याउने छैन ।

१४६. **अख्तियारनामाको ढाँचा :** (१) वारिस नियुक्त गर्न चाहनेले अख्तियारनामाको लिखत अनुसूची-१३ बमोजिमको ढाँचामा तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अख्तियारनामाको लिखतमा कारणीले सहीछाप गरी कम्तीमा दुईजना साक्षी र अख्तियारनामा लेख्ने लेखकको पहिचान समेत उल्लेख गरी निजहरुको समेत सहीछाप गराउनु पर्नेछ ।

१४७. **एकभन्दा बढी मुद्दा वा व्यक्तिको वारिस हुन सक्ने :** एउटै व्यक्ति एकैपटक एकभन्दा बढी मुद्दाको वारिस हुन वा एउटै मुद्दामा एकभन्दा बढी व्यक्तिहरुबाट निज वारिस नियुक्त हुन सक्नेछ ।

तर कुनै मुद्दामा एकै पटक एउटै व्यक्ति पक्ष र विपक्ष दुवैको वारिस नियुक्त हुन सक्ने छैन ।

१४८. **पक्ष वारिस हुन सक्ने :** कुनै मुद्दामा एउटै पक्षका दुई वा सो भन्दा बढी व्यक्ति वादी वा प्रतिवादी भएकोमा त्यस्ता व्यक्तिहरु मध्ये कुनै एक व्यक्तिलाई सोही मुद्दामा वारिस नियुक्त गर्न सकिनेछ ।

१४९. **एकभन्दा बढी अदालतमा वारिस नियुक्त हुन सक्ने :** कुनै एक अदालतमा विचाराधीन रहेको मुद्दामा वारिस नियुक्त भएको व्यक्ति अर्को अदालतमा विचाराधीन रहेको अर्को मुद्दामा वारिस नियुक्त हुन सक्नेछ ।

१५०. **वारिसको अधिकार :** वारिसको अधिकार मुद्दाका पक्षले वारिस नियुक्त गर्दाका बखत अख्तियारनामामा लेखिए बमोजिम हुनेछ ।

१५१. **अख्तियारनामा रीतपूर्वकको हुनु पर्ने :** (१) अदालतले अख्तियारनामा दर्ता गर्नु अघि त्यस्तो अख्तियारनामा यस परिच्छेद बमोजिम रीत पुगे वा नपुगेको जाँच गरी रीतपूर्वकको देखिएमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जाँच गर्दा अख्तियारनामा रीत नपुगेको देखिएमा रीत नपुगेको कारण खुलाई रीत पुऱ्याई ल्याउन तीन दिनको म्याद दिई दरपीठ गरिदिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दरपीठ गरिएको अख्तियारनामा म्यादभित्र रीत पुऱ्याई ल्याएमा अदालतले त्यस्तो अख्तियारनामा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

१५२. **वारिस परिवर्तन गर्न वा आफै मुद्दा सकार गर्न सक्ने :** (१) मुद्दाको पक्षले चाहेमा आफूले दिएको अख्तियारनामा जुनसुकै बखत बदर गरी अर्को वारिस नियुक्त गर्न वा निवेदन दिई आफैंले मुद्दा सकार गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अर्को वारिस नियुक्त भएकोमा वा पक्ष आफैले मुद्दा सकार गरेमा अदालतले वारिस नियुक्त गरिएको अख्तियारनामा वा मुद्दा सकार गर्न दिएको निवेदन मिसिल संलग्न राखी सोको अभिलेख समेत राख्नु पर्नेछ ।

१५३. **अधिकृत वारिस सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कसैले आफ्नो तर्फबाट कुनै मुद्दा किटान गरी वा नगरी फिराद गर्न, प्रतिउत्तरपत्र दर्ता गर्न, फिराद दावी फिर्ता गर्न, मिलापत्र गर्न वा अन्य कानूनी काम कारबाहीका लागि अख्तियारनामाको कागज लेखी कुनै व्यक्तिलाई अधिकृत वारिस नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै मुद्दा किटान नगरी सामान्य रुपमा अधिकृत वारिस नियुक्त गर्नु परेमा नेपालभित्र भए कुनै जिल्ला अदालतको न्यायाधीश र नेपाल बाहिर भए कुनै नेपाली राजदूत वा महावाणिज्यदूतको रोहबरमा वारिस नियुक्ति गर्ने व्यक्तिले अख्तियारनामामा सहीछाप गरी सो अख्तियारनामा निजबाट प्रमाणित गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अख्तियारनामा प्रमाणित गराउन चाहनेले अख्तियारनामाको कागजमा आफ्नो र वारिस नियुक्त हुने व्यक्तिको फोटो टाँसी वारिस

लिने दिने दुवैको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र वा राहदानीको प्रतिलिपि जिल्ला न्यायाधीश वा नेपाली राजदुतावास वा महावाणिज्य दुतावास समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अख्तियारनामा प्रमाणित गर्दा दुई सय रुपैयाँ दस्तुर लाग्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजम अधिकृत वारिस नियुक्त भएको व्यक्ति मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा हुँदा अदालतमा उपस्थित हुन वा सो प्रयोजनका लागि निजले अर्को व्यक्तिलाई वारिस नियुक्त गर्न सक्नेछ ।

१५४. **अधिकृत वारिस मार्फत अचल सम्पत्तिको हक हस्तान्तरण गर्न सक्ने :** (१) आफ्नो हक र स्वामित्वको कुनै अचल सम्पत्ति बिक्री वितरण वा सट्टा पट्टा गर्ने, हालैको बकसपत्र गरिदिने वा अन्य कुनै तरिकाले हक हस्तान्तरण गर्ने वा कानून बमोजिम रजिष्ट्रेशन गर्नु पर्ने लिखत पारित गराउन कार्यालयमा उपस्थित हुन नसक्ने व्यक्तिले आफू उपस्थित हुन नसक्ने मनासिव कारण खुलाई अख्तियारनामाद्वारा अधिकृत वारिस नियुक्त गरी त्यस्तो सम्पत्ति बिक्री वितरण वा सट्टापट्टा गर्न हालैको बकसपत्र वा अन्य कुनै किसिमबाट हक हस्तान्तरण गर्न वा कुनै किसिमको लिखत रजिष्ट्रेशन पारित गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अधिकृत वारिस नियुक्त गर्दा दफा १५३ को उपदफा (२) र (३) बमोजिमको कार्यविधि पूरा गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अधिकृत वारिस नियुक्त भएको व्यक्तिले वारिस नियुक्त गर्ने व्यक्तिको तर्फबाट निजलाई दिएको अख्तियारनामाको शर्तको अधीनमा रही आवश्यक कार्य गर्न सक्नेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अधिकृत वारिस नियुक्त गरी शेषपछिको बकसपत्र वा इच्छापत्र गर्न सकिने छैन ।

१५५. **अधिकृत वारिसको हैसियत अन्त्य हुने :** देहायका कुनै अवस्थामा यस परिच्छेद बमोजिमको अधिकृत वारिसको हैसियत स्वतः अन्त्य हुनेछः-

(क) कुनै निश्चित काम, प्रयोजन र समयावधि किटान गरी दिएको अधिकृत वारिस त्यस्तो काम, प्रयोजन वा अवधि समाप्त वा भुक्तान भएमा,

(ख) कुनै खास घटना वा अवस्था पूरा भएपछि वा त्यस्तो घटना वा अवस्था अन्त्य भएपछि कायम नरहने गरी दिएको अधिकृत वारिस त्यस्तो अवस्था पूरा भएमा वा नरहेमा,

(ग) वारिस नियुक्त गर्ने व्यक्तिले राष्ट्रिय स्तरका कुनै दुई दैनिक समाचारपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी वारिस बदर गरेमा,

(घ) अख्तियारनामा बमोजिमको काम पूरा हुनु अघि नै वारिस दिने वा वारिस लिने व्यक्तिको मृत्यु भएमा,

(ङ) वारिस मार्फत हक हस्तान्तरण वा सट्टा पट्टा गर्ने भनिएको सम्पत्ति सम्बन्धित व्यक्ति आफै उपस्थित भई हक हस्तान्तरण वा सट्टा पट्टा गरेमा,

(च) अख्तियारनामा बमोजिमको सम्पत्तिका सम्बन्धमा वारिस नियुक्त गर्ने र वारिस हुने वा निजको एकासगोलको व्यक्ति बीच अदालतमा मुद्दा परेमा,

(छ) अधिकृत वारिसनामा दिने र लिने व्यक्ति बीच अदालतमा कुनै मुद्दा परेमा,

(ज) अधिकृत वारिस हुनेले सो हैसियतमा काम गर्न अनिच्छा प्रकट गरी वारिस नियुक्त गर्ने व्यक्तिलाई लिखित जानकारी दिएमा ।

परिच्छेद-१४

अन्तर्कालीन वा अन्तरिम आदेश सम्बन्धी व्यवस्था

१५६. **अन्तर्कालीन आदेश जारी गर्न निवेदन दिन सक्ने :** (१) मुद्दाको कारबाहीको सिलसिलामा कुनै काम कारबाही तत्काल नरोकेमा, कुनै कार्य तत्काल नगरेमा वा मुद्दाको माग दावीका सम्बन्धमा कुनै विषय यथास्थितिमा नराखेमा फिरादपत्र वा पुनरावेदनपत्रको माग दावी निरर्थक हुने भएमा वादी वा पुनरावेदकले सोही व्यहोरा उल्लेख गरी त्यस्तो विषयमा अन्तर्कालीन आदेश जारी गर्ने माग राखी सम्बन्धित अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस परिच्छेदको प्रयोजनको लागि "अन्तर्कालिन आदेश" भन्नाले मुद्दामा हुने निर्णय वा फैसला बाहेकका अन्य आदेश सम्झनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदन उपर सुनुवाई गर्दा त्यस्तो आदेश जारी हुन उपयुक्त देखिएमा अदालतले त्यसको कारण खुलाई सो विषयमा अन्तर्कालीन आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

१५७. **अर्न्तकालीन आदेश उपर निवेदन दिन सक्ने :** (१) मुद्दाको कारबाहीको सिलसिलामा तल्लो अदालतबाट भएका देहायका आदेश उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले सो आदेश भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र त्यस्तो आदेश बदर वा रद्द गर्न सो अदालतको पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछः-

(क) मुद्दाका पक्षलाई तारिखमा राखेको वा निजबाट जमानत वा अदालती शुल्क लिएको,

(ख) परिच्छेद-१० बमोजिम मुद्दा दर्ता गर्न नमिल्ने भनी गरेको दरपीठको आदेश उपर न्यायाधीश समक्ष उजूर गरेकोमा सो उजूर रद्द भएको,

(ग) परिच्छेद-११ बमोजिम प्रारम्भिक सुनुवाई गर्दा हकदैया, हदम्याद वा अधिकार क्षेत्र सम्बन्धी विषय निरुपण गरी आदेश गरेको,

(घ) मुद्दाको कारबाहीको सिलसिलामा अन्य कुनै आदेश गरेको ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै अदालतमा भएको काम कारबाहीमा म्याद नाघेको वा मुद्दामा कानून बमोजिम गर्नु पर्ने कारबाही निर्धारित अवधिभित्र नगरी वेरीत भएको जिकिर लिई त्यस्तो काम कारबाही बदर गराउन समेत मुद्दाको पक्षले सो अदालतको पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम कुनै निवेदन परेमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले सम्बन्धित अदालतबाट आवश्यकतानुसार प्रतिवेदन लिई वा मिसिल झिकाई त्यस्तो निवेदन उपर सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम सुनुवाई गर्दा तल्लो अदालतले गरेको आदेश वा कामकारबाही वेरीतको वा म्याद नाघेको देखिएमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले त्यसको कारण खुलाई त्यस्तो आदेश बदर गर्न, रद्द गर्न वा कानून बमोजिम उपयुक्त सम्झेको अन्य काम गर्न तल्लो अदालतको नाममा आदेश गर्न सक्नेछ ।

१५८. **अन्तरिम आदेश जारी गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) कुनै निवेदनको अन्तिम किनारा नभएसम्मका लागि कुनै माग दावीको कुनै विषय यथास्थितिमा नराखेमा त्यस्तो निवेदनको माग दावी निरर्थक हुने लागेमा सम्बन्धित निवेदकले सो व्यहोरा खुलाई अन्तरिम आदेश जारी गर्न माग गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अन्तरिम आदेश माग गरेमा अदालतले उचित र आवश्यक देखेमा निवेदनको टुङ्गो नलागेसम्मको अवधिको लागि देहाय बमोजिमको कुनै आदेश जारी गर्न सक्नेछः-

(क) खास अवधि तोकी अन्तरिम आदेश जारी गर्न,

(ख) खण्ड (क) बमोजिम जारी भएको अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता दिनु पर्ने वा नपर्ने सम्बन्धमा छलफलका लागि अर्को पक्ष झिकाउने आदेश गर्न,

(ग) अन्तरिम आदेशको सम्बन्धमा छलफल हुँदा आफ्नो हितमा अन्तरिम आदेश जारी भएका कारणले निवेदनको अन्तिम निर्णय पश्चात् अर्को पक्षलाई क्षति पुगेको अवस्था देखिएमा प्रचलित कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने लिखित प्रतिवद्धता व्यक्त गरेमा शर्त सहितको अन्तरिम आदेश जारी गर्न,

(घ) निवेदन माग दावीको विषय यथास्थितिमा नरहेमा निवेदनको माग दावी निरर्थक हुने देखिएमा सो विषय यथास्थितिमा राख्न ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अन्तरिम आदेशको लागि पेश भएको निवेदनको विषयमा निर्णय नै हुन उपयुक्त छ भन्ने लागेमा अदालतले सो विषयमा अन्तिम निर्णय गर्न बाधा पर्ने छैन ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम जारी गरिएको अन्तरिम आदेश निवेदनको अन्तिम टुङ्गो लागे पछि स्वतः रद्द भएको मानिनेछ ।

(५) उपदफा (२) बमोजिम जारी भएको अन्तरिम आदेशलाई निरन्तरता दिने वा नदिने सम्बन्धमा छलफल गराउन अर्को पक्ष झिकाउने गरी आदेश भएकोमा निवेदकको कारणबाट सो दिन छलफल हुन नसकेमा तत्पश्चात् सो अन्तरिम आदेश निष्क्रिय हुनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम अदालतले अन्तरिम आदेश जारी गर्दा वा अन्तरिम आदेश जारी गर्न अस्वीकार गर्दा त्यसको कारण खुलाउनु पर्नेछ ।

१५९. **अन्तरिम आदेश रद्द हुने :** (१) एक पक्षीय सुनवाई गरी अन्तरिम आदेश जारी भएको वा आफ्नो कुरा प्रस्तुत गर्न मौका नपाएको कारण खुलाई कुनै पक्षले अदालतबाट जारी भएको अन्तरिम आदेश रद्द गर्ने माग गरी सोही अदालतमा निवेदन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन परेमा अदालतले अर्को पक्षलाई झिकाई त्यस उपर सुनुवाई गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सुनुवाई गर्दा सो विषयमा अघि जारी गरेको अन्तरिम आदेश रद्द गर्न उपयुक्त देखेमा अदालतले कारण खुलाई त्यस्तो आदेश रद्द गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतले अन्तरिम आदेश रद्द नगरी त्यसका शर्त संशोधन वा हेरफेर गर्न उपयुक्त देखेमा त्यसको कारण खुलाई अन्तरिम आदेशका त्यस्ता शर्त संशोधन वा हेरफेर गर्न सक्नेछ ।

१६०. **क्षतिपूर्ति दिनु पर्ने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम जारी भएको अन्तरिम आदेश रद्द भएमा वा त्यसका शर्त संशोधन वा हेरफेर भएमा त्यसरी रद्द, संशोधन वा हेरफेर हुनु अगाडि अन्तरिम आदेशको कारणबाट कुनै काम कारबाही गर्न नसकी कुनै पक्षलाई हानि नोक्सानी भएमा त्यस्तो पक्षले अन्तरिम आदेश माग गर्ने पक्ष विरुद्ध आफूलाई भएको हानि नोक्सानीको रकम उल्लेख गरी क्षतिपूर्ति माग गर्न सम्बन्धित अदालतमा निवेदन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन परेमा अदालतले सम्बन्धित पक्षहरु उपस्थित गराई सो विषयमा सुनुवाई गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सुनुवाई गर्दा अन्तरिम आदेश जारी भएको कारणले निवेदकलाई वास्तविक रुपमा हानि नोक्सानी भएको देखिएमा अदालतले हानि नोक्सानी वापत क्षतिपूर्ति भराउने आदेश दिन सक्नेछ ।

तर काल्पनिक वा अप्रत्यक्ष हानि नोक्सानी वापत क्षतिपूर्ति भराउने आदेश हुन सक्ने छैन ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम आदेश भएकोमा अन्तरिम आदेशको माग गर्ने पक्षले त्यस्तो आदेश बमोजिमको क्षतिपूर्ति निवेदकलाई भुक्तानी गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-१५

लिखित प्रमाण परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

१६१. **प्रमाण सम्बन्धी लिखत पेश गर्नु पर्ने :** (१) वादीले फिरादपत्रमा उल्लेखित दावी र प्रतिवादीले प्रतिउत्तरपत्रमा उल्लेख गरेको जिकिरसँग सम्बन्धित लिखित प्रमाणको सक्कल र सोको प्रतिलिपि फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्रसँगै पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार वादी वा प्रतिवादी भएको मुद्दामा फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्र साथ लिखित प्रमाण पेश गर्न नसक्ने भएमा सोको कारण खुलाई कुन कार्यालयमा त्यस्तो प्रमाण रहेको छ वा रहन सक्ने हुन्छ सोको विवरण फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्रमा खुलाउन सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्रमा प्रमाण सम्बन्धी विवरण उल्लेख भएकोमा अदालतले त्यस्तो प्रमाण आवश्यकतानुसार सम्बन्धित कार्यालयबाट आफै झिकाई बुझ्न सक्नेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै लिखित प्रमाणको सक्कल प्रति तत्काल अदालतमा पेश गर्न नसकिने भएमा सोको कारण सहित रीतपूर्वकको प्रतिलिपि पेश गर्न सकिनेछ ।

१६२. **प्रमाणको उल्लेखन गर्नु पर्ने :** (१) दफा १६१ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै लिखित प्रमाणको सक्कल प्रति कुनै व्यक्ति वा संस्थाको जिम्मामा रही त्यसको सक्कल वा प्रतिलिपि तत्काल उपलब्ध गराउन नसक्ने भएमा वादी वा प्रतिवादीले फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्रमा सोही कुरा उल्लेखन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उल्लेखन भएको प्रमाण बुझ्नु पर्ने देखिएमा अदालतले त्यस्तो प्रमाणको सक्कल प्रति वा प्रतिलिपि अदालतले तोकेको अवधिभित्र पेश गर्न त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थालाई आदेश दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम आदेश भएमा त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थाले अदालतले तोकेको अवधिभित्र सो प्रमाण अदालतमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको अवधिभित्र कुनै व्यक्ति वा संस्थाले सो प्रमाण पेश नगरेमा त्यस्तो व्यक्ति वा संस्थाको प्रमुख पदाधिकारीलाई अदालतले पाँचसय रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

१६३. **समय माग गर्न सक्ने :** (१) फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्र दर्ता गर्दाका बखत लिखित प्रमाण पेश गर्न सम्भव नभएको कारण खुलाई वादी वा प्रतिवादीले समय माग गरेमा र सो कारण मनासिव देखिएमा अदालतले पन्ध्र दिनसम्मको समय दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दिइएको समयभित्र वादी वा प्रतिवादीले त्यस्तो प्रमाण अदालतमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको समयभित्र पेश नभएको प्रमाण त्यस्तो मुद्दामा प्रमाणको रुपमा बुझ्न सकिने छैन ।

१६४. **प्रमाण पेश गर्न अनुमति दिन सक्ने :** फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्र दर्ता गर्दाका बखत वादी वा प्रतिवादीको जानकारीमा नआएको कुनै नयाँ र महत्वपूर्ण लिखित प्रमाण पछि जानकारीमा आई वा पत्ता लागी त्यस्तो प्रमाण पेश गर्न वादी वा प्रतिवादीले अनुमति माग गरेमा र सो व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले वादी वा प्रतिवादीलाई त्यस्तो प्रमाण पेश गर्न अनुमति दिन सक्नेछ ।

१६५. **सक्कल लिखत फिर्ता गर्नु पर्ने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम प्रमाण कागजातको सक्कल प्रति र सोको प्रतिलिपि प्राप्त भएपछि सम्बन्धित अधिकृतले त्यस्तो प्रमाण कागजातको प्रतिलिपि सक्कल लिखतसँग भिडाई प्रतिलिपि प्रमाणित गरी त्यस्तो प्रतिलिपिमा सो पेश गर्ने व्यक्तिको सहीछाप गराई मिसिल संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रमाणित प्रतिलिपि मिसिल संलग्न गरेपछि अदालतले त्यस्तो प्रमाणको सक्कल प्रति सम्बन्धित व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम फिर्ता गरेको सक्कल प्रति आवश्यक भएमा अदालतले जुनसुकै बखत सम्बन्धित व्यक्तिबाट माग गर्न सक्नेछ । त्यसरी माग गरेको सक्कल लिखित प्रमाण निजले पेश नगरेमा सो प्रमाणलाई त्यस्तो मुद्दामा प्रमाणको रुपमा लिन सकिने छैन ।

१६६. **प्रतिउत्तरपत्र पेश नभई प्रमाण बुझ्न नसकिने :** कानूनमा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक सामान्यतया प्रतिउत्तरपत्र पेश नभई वा प्रतिउत्तरपत्र पर्न सक्ने अवधि व्यतित नभई प्रमाण बुझ्ने कारबाही गरिने छैन ।

१६७. **प्रमाण बुझ्नु पर्ने :** फिरादपत्र वा प्रतिउत्तरपत्रमा उल्लेख भएको सरकारी कार्यालयमा रहेको कुनै कागजात प्रमाणको रुपमा बुझ्नु पर्ने देखिएमा प्रतिउत्तरपत्र पेश भएको मितिले र प्रतिउत्तरपत्र पेश नभएकोमा प्रतिउत्तरपत्र पेश हुन सक्ने अवधि व्यतित भएको मितिले सामान्यतया सात दिनभित्र त्यस्तो प्रमाण बुझ्न आदेश दिनु पर्नेछ ।

१६८. **ठहर गर्नु पर्ने कुरामा प्रमाण बुझ्ने :** (१) अदालतले मुद्दाका पक्षहरुलाई उपस्थितिको निमित्त तोकिएको तारिखका दिन वादी र प्रतिवादीको रोहवरमा फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र र पेश भएका सबै लिखत प्रमाण हेरी तथा निजहरुसँग सो विषयमा आवश्यक कुरा सोधपुछ समेत गरी त्यसबाट दुवै पक्षको कुरा मिले वा नमिलेको विषय यकिन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम यकिन गर्दा वादी दावीका सम्बन्धमा दुबै पक्षको कुरा मिलेको देखिन आएमा अदालतले सोही दिन निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम यकिन गर्दा दुवै पक्षको कुरा आंशिक वा पूर्ण रुपमा नमिलेको देखिन आएमा अदालतले जुन जुन कुरा नमिली ठहर गर्नु पर्ने हो सो कुरा र त्यस सम्बन्धमा बुझ्नु पर्ने थप अन्य प्रमाण स्पष्ट खुलाई सबुत प्रमाण झिकाउन आदेश दिई सबुत प्रमाण बुझ्ने तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुद्दामा ठहर गर्न पर्ने विषयसँग सम्बद्ध कुरा बाहेक अन्य कुरामा प्रमाण बुझ्न सकिने छैन ।

१६९. **लिखत पेश गर्न अदालतले आदेश दिन सक्ने :** (१) मुद्दाका पक्षले प्रस्तुत गर्न नसकेको वा नसक्ने तर मुद्दामा ठहर गर्न आवश्यक पर्ने कुनै प्रमाण कुनै व्यक्तिको साथमा कब्जामा रहेको छ भन्ने अदालतलाई लागेमा अदालतले अवधि तोकी मुद्दाको कारबाहीको क्रममा जुनसुकै बखत प्रमाण पेश गर्न त्यस्तो व्यक्तिलाई आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रमाण पेश गर्न आदेश भएकोमा सम्बन्धित व्यक्तिले आदेशमा तोकिएको अवधिभित्र अदालतमा आफै उपस्थित भई वा अरु कुनै व्यक्ति मार्फत सो लिखत पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम लिखत पेश नगर्ने वा लिखत पेश गर्न नसकेको मनासिव कारण समेत उल्लेख नगर्ने व्यक्तिलाई अदालतले पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

१७०. **प्रमाण बुझ्ने क्रम :** (१) अदालतले अन्यथा आदेश दिएकोमा बाहेक अदालतले प्रमाण बुझ्न तोकिएको तारिखका दिन प्रमाण बुझ्दा सामान्यतयः वादीले पेश गरेको प्रमाण बुझेपछि प्रतिवादीले पेश गरेको प्रमाण बुझ्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रमाण बुझ्दा कुनै लिखत प्रमाणको रुपमा लिन नहुने वा असान्दर्भिक विषय भएको भनी मुद्दाको कुनै पक्षले तत्काल आपत्ति गरेमा अदालतले सो विषयमा जाँच गरी त्यस्तो आपत्ति मनासिव भए वा नभएको सम्बन्धमा तत्काल आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम आदेश गर्दा कुनै पक्षले पेश गरेको लिखतलाई प्रमाणको रुपमा लिन नहुने वा असान्दर्भिक भएको ठहर गरेमा सो कुरा अभिलेख गरी मिसिल संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

१७१. **कागज गराउन सक्ने :** (१) कुनै पक्षसँग मुद्दाका विषयमा कुनै कुरा सोध्नु परेमा अदालतले अर्को पक्षको रोहवरमा जुनसुकै बखत सोधी निजको कागज गराउन सक्नेछ ।

(२) कानून बमोजिम फिरादपत्र लिई कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्ने विषयमा बाहेक अरु कुनै उजूरीबाट कारबाही, सुनुवाई गरी किनारा गर्नु पर्ने मुद्दामा अदालतले वादी वा प्रतिवादीसँग खुलाउनु पर्ने कुराको प्रमाण समेत खुलाई निजको बयान गराई अभिलेख गरी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

१७२. **<u>सद्दे किर्तेमा बयान गराउनु पर्ने :</u>** (१) प्रमाण बुझ्न तोकिएको तारिखमा वादीले पेश गरेको प्रमाणको कागज प्रतिवादीलाई र प्रतिवादीले पेश गरेको प्रमाणको कागज वादीलाई सक्कलै देखाई सुनाई निजले सो कागजलाई सद्दे, कीर्ते वा जालसाजी नामाकरण गरेमा अदालतले सोही व्यहोराको बयान गराई अभिलेख गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम देखाउँदा वा सुनाउँदा तत्काल सद्दे, कीर्ते वा जालसाजी छुट्याउन नसक्ने भई कुनै पक्षले म्याद माग गरेमा अदालतले तीन दिनसम्मको म्याद दिनु पर्नेछ ।

(३) मुद्दाको पक्ष बाहेक अरुको सहीछाप परेको कागज पेश भएमा तत्काल सद्दे, कीर्ते वा जालसाजी छुट्याई नामाकरण गर्न नसक्ने भई मुद्दाका कुनै पक्षले म्याद मागेमा प्रमाण सहित सद्दे, कीर्ते वा जालसाजीमा बयान गर्न पन्ध्र दिनसम्मको म्याद दिन सकिनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम दिइएको म्यादभित्र बयान गर्ने व्यक्तिले सद्दे, कीर्ते वा जालसाजी जे नामाकरण गर्दछ अदालतले सोही अनुरुप बयान गराई अभिलेख गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम बयान गराउँदा कुनै पक्षले त्यस्तो लिखत कीर्ते वा जालसाजी हो भन्ने बयान गरेमा अदालतले सो दिन मुद्दाका सबै पक्षहरु हाजिर रहेको भए निजहरुको सोही दिन र कुनै पक्ष हाजिर नरहेको भए त्यस्तो पक्षको हकमा त्यसपछि हाजिर भएकै दिन बयान गराउनु पर्नेछ ।

(६) वारिस वा कानून व्यवसायी तारिखमा रहेको मुद्दामा सम्बन्धित पक्षलाई नै झिकाउनु आवश्यक देखिएमा अदालतले पक्षलाई झिकाई निजको बयान गराउनु पर्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम प्रमाणको कागज देखाउँदा वा सुनाउँदा सद्दे, कीर्ते वा जालसाजी छुट्टाउन नसक्ने भएमा अदालतले त्यस्तो प्रमाणको कागज जाँच गर्न सम्बन्धित विशेषज्ञ समक्ष पठाउन सक्नेछ ।

१७३. **<u>सद्दे, कीर्ते वा जालसाजीको लागि सुनाउनु नपर्ने :</u>** (१) कानून बमोजिम प्रमाण लिन नसकिने लिखत सद्दे, कीर्ते वा जालसाजीको प्रयोजनको लागि सुनाउनु वा देखाउनु पर्ने छैन ।

(२) कुनै प्रतिवादीले प्रमाणको रुपमा पेश गरेको लिखतबाट अन्य कुनै प्रतिवादीलाई असर पर्ने रहेछ भने अदालतले दफा १७२ को प्रक्रिया अवलम्बन गरी असर पर्ने प्रतिवादीलाई सो प्रमाण देखाई सुनाई निजको बयान गराउनु पर्नेछ ।

१७४. **<u>पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाट प्रमाण बुझ्ने</u>** : पुनरावेदन परी वा केही व्यहोराले निर्णय जाँचका लागि अदालतमा प्राप्त भएको मुद्दामा प्रमाणको लागि पेश भएको लिखित प्रमाण सद्दे, कीर्ते वा जालसाजी छुट्याई इन्साफ गर्नु पर्ने अवस्था देखिएमा र त्यस्तो कार्यविधि पूरा नगरी तल्लो अदालतबाट मुद्दा फैसला भएको रहेछ भने पुनरावेदन सुन्ने अदालतले सो कागज सक्कलै झिकाई पक्षको बयान गराउनु पर्नेछ ।

१७५. **<u>उसै मुद्दामा बयान लिई कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्ने :</u>** कुनै देवानी मुद्दामा प्रतिवादीको प्रतिउत्तरपत्र वा बयानबाट उठेको कानून बमोजिम फौजदारी कायम हुने मुद्दा सोही मिसिलबाटै पक्षको बयान गराई मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

तर कानून बमोजिम कुनै खास किसिमका मुद्दा मात्र हेर्ने अधिकार पाएको अदालतले सोही कानून बमोजिमका मुद्दाको मात्र कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

१७६. **<u>असर पर्ने पक्षलाई बुझ्नु पर्ने :</u>** मिसिल संलग्न कागजातको अध्ययनबाट मुद्दामा कुनै कुरा ठहर गर्दा मुद्दाका पक्ष बाहेक अर्को तेस्रो व्यक्तिको हकमा समेत असर पर्ने भएमा वा त्यस्तो व्यक्ति समेत मुद्दामा सम्बन्धित देखिन आएमा अदालतले सो व्यक्तिलाई समेत बुझी निजलाई आफ्नो कुरा भन्ने मनासिव समय र मौका दिई निजले पेश गरेको प्रमाणको आधारमा निजलाई कारणी सरह तारिखमा राखी मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

१७७. **<u>नाप, जाँच वा नक्सा गर्न सक्ने :</u>** (१) विवाद परेको अचल सम्पत्तिको नाप, नक्सा वा नाप जाँच नगरी मुद्दाको किनारा गर्न नहुने देखिएमा अदालतले त्यस्तो सम्पत्तिको नाप, जाँच वा नक्सा गराउन आदेश दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आदेश भई त्यस्तो सम्पत्तिको नाप, जाँच वा नक्सा गराउनु परेमा अदालतले दुवै पक्षलाई त्यस्तो नाप, नक्सा वा जाँच गर्नु पर्ने ठाउँ तोकी सो ठाउँमा हाजिर हुन जानु भनी तारिख तोकी वा तारिखको सूचना दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम तोकिएको तारिखको दिन अदालतका कम्तीमा राजपत्रअनंकित द्वितीय श्रेणीका एकजना कर्मचारी र अमिन अचल सम्पत्ति नाप जाँच हुने ठाउँमा गई मुद्दाका दुवै पक्ष, उपलब्ध भएसम्म स्थानीय निकायका कम्तीमा एकजना प्रतिनिधि र कम्तीमा दुईजना स्थानीय व्यक्तिलाई समेत रोहवर राखी जुन अचल

सम्पत्तिको नाप, नक्सा वा जाँच गर्न पर्ने हो सो नापी जाँची नक्सा मुचुल्का समेत तयार गर्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम नाप, जाँच वा नक्सा गरिसकेपछि अदालतबाट खटी गएका कर्मचारीले त्यस्तो नक्सा मुचुल्कामा सम्बन्धित पक्ष, स्थानीय व्यक्ति र स्थानीय निकायका प्रतिनिधिको सहीछाप गराई त्यस्तो मुचुल्कामा आफ्नो समेत सहीछाप गरी सो नक्सा र मुचुल्का अदालतमा दाखिला गरी सम्बन्धित मिसिल सामेल गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम नाप जाँच वा नक्सा गर्दा पक्षहरु उपस्थित नभएमा वा उपस्थित भए पनि नक्सा मुचुल्कामा सहीछाप गर्न मञ्जुर नगरेमा वा पक्षहरु तारिखमा हाजिर नभएको मुद्दा भए उपदफा (४) बमोजिमका अन्य व्यक्तिहरु राखी नक्सा, नाप वा जाँच गरी पक्ष उपस्थित नभएको वा भए पनि सहीछाप नगरेको व्यहोरा कैफियत जनाई खटिएका कर्मचारीले आफ्नो र स्थानीय निकायको कम्तीमा एकजना प्रतिनिधिको सहीछाप गरी गराई त्यस्तो नक्सा मुचुल्का अदालतमा दाखिला गरी मिसिल सामेल राख्नु पर्नेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम स्थानीय निकायको प्रतिनिधि उपस्थित हुनु पर्नेमा निजलाई सूचना दिंदा पनि उपस्थित नभएमा निज उपस्थित नभएको कारणले मात्र अन्य कार्यविधि पूरा भएको नाप, जाँच वा नक्सा बेरीतको मानिने छैन ।

(७) यस दफा बमोजिम रीत नपुगेको नाप, जाँच वा नक्सा प्रमाणको लागि ग्राह्य हुने छैन ।

१७८. **ठाउँ अवलोकन गर्न सक्ने :** (१) मुद्दाको विषयवस्तु जटिल भई त्यस्तो विषयवस्तु यथार्थरुपमा अदालत समक्ष पेश गर्न सम्भव नहुने देखिएमा वा प्रमाणको रुपमा दिएको वस्तु, विवादको विषय वा अचल सम्पत्ति रहेको ठाउँको नै प्रत्यक्ष रुपमा अवलोकन वा निरीक्षण गर्नु पर्ने देखिएमा अदालतले सोको कारण खुलाई आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अवलोकन वा निरिक्षण गर्न आदेश भएमा सो प्रयोजनको लागि अग्रीम रुपमा दिन तोकी न्यायाधीश आफै वा अदालतको आदेश बमोजिम तोकिएको प्राविधिज्ञ वा अन्य कुनै कर्मचारीले त्यस्तो वस्तु, विषय वा ठाँउको अवलोकन वा निरीक्षण गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम कुनै प्राविधिज्ञ वा अन्य कुनै व्यक्तिले त्यस्तो वस्तु, विषय वा ठाउँको अवलोकन वा निरीक्षण गरेको भए निजले मुद्दाको विषय वस्तुसँग सान्दर्भिक विषयमा प्रतिवेदन तयार गरी अदालतमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-१६

साक्षी परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

१७९. **पक्षले साक्षी उपस्थित गराउनु पर्ने :** (१) मुद्दाका पक्षले प्रमाणको रुपमा उल्लेख गरेका साक्षीलाई साक्षी परीक्षणका लागि अदालतद्वारा तोकिएको तारिखका दिन आफैंले उपस्थित गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको तारिखका दिन उपस्थित नभएका साक्षीको परीक्षण हुन सक्ने छैन ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि साक्षी उपस्थित गराउनको लागि तोकिएको तारिखका दिन दफा २२५ को खण्ड (ग) वा (ङ) को अवस्था परी अदालतमा साक्षी उपस्थित गराउन नसकेकोले अर्को तारिख तोकी पाउन त्यस्तो अवस्था परेको कुरा सम्बन्धित स्थानीय निकाय वा कुनै सरकारी निकायको सिफारिस समेत लिई बाटो खुलेको मितिले बाटोको म्याद बाहेक दश दिनभित्र अदालतमा निवेदन दिएमा अदालतले निवेदन दिएको सात दिनभित्र साक्षी परीक्षण गराउने गरी अर्को तारिख तोक्नेछ ।

१८०. **अदालतबाट साक्षी झिकाई परीक्षण गर्न सकिने :** (१) दफा १७९ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारको वा सार्वजनिक हक, हित वा सरोकार संलग्न रहेको मुद्दामा नबुझी नहुने साक्षीलाई अदालतले आदेश गरी पन्ध्र दिनभित्र अदालतमा उपस्थित हुन म्याद जारी गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम म्याद जारी भएमा त्यस्तो साक्षी अदालतले तोकेको अवधिभित्र अदालतमा उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

(३) यस परिच्छेद बमोजिम साक्षीका नाममा म्याद जारी गर्दा अनुसूची-१४ बमोजिमको ढाँचामा जारी गर्नु पर्नेछ ।

१८१. **साक्षी बुझ्न कर्मचारी खटाउन सक्ने :** (१) शारीरिक अस्वस्थताका कारणले अदालतमा उपस्थित हुन नसक्ने साक्षीलाई निज रहे बसेको ठाउँमा नै गई साक्षी बुझ्नको लागि मुद्दाको कुनै पक्षले अदालतमा निवेदन दिएमा र सो व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले निवेदन माग बमोजिम साक्षी बुझ्नको लागि आदेश दिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आदेश भएकोमा साक्षी रहे बसेको ठाँउमा अदालतको न्यायाधीश आफै गई वा कर्मचारी खटाई साक्षी बुझ्न वा बुझ्न लगाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम साक्षी बुझ्नको लागि न्यायाधीश वा अदालतको कर्मचारी जाँदा लाग्ने खर्च निवेदन दिने व्यक्तिले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

१८२. **श्रव्य-दृश्य सम्वाद (भिडियो कन्फरेन्स) मार्फत साक्षी परीक्षण गर्न सक्ने :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अति वृद्ध अवस्था, शारीरिक अस्वस्थता वा नेपाल बाहिर रहे बसेको कारण कुनै साक्षी अदालतमा उपस्थित हुन नसक्ने कारण देखाई त्यस्तो साक्षीको श्रव्य-दृश्य सम्वादको माध्यमबाट परीक्षण हुन मुद्दाको कुनै पक्षले अदालतमा निवेदन दिएमा र सो व्यहोरा अदालतलाई मनासिव लागेमा अदालतले त्यस्ता साक्षीको श्रव्य-दृश्य सम्वादको माध्यमबाट परीक्षण गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आदेश भएमा सम्बन्धित पक्षले श्रव्य-दृश्य सम्वादबाट साक्षी परीक्षण गर्नको लागि अदालतबाट तोकिएको दिन र ठाउँमा त्यस्ता साक्षीलाई उपस्थित गराउनु पर्नेछ ।

(३) अदालतले श्रव्य-दृश्य सम्वादमा उपस्थित भएको साक्षीलाई अदालतमा उपस्थित भएको साक्षी सरह मानी परीक्षण गर्नु वा गराउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम साक्षी परीक्षण गराउँदा अदालतले श्रव्य-दृश्य सम्वादबाट भएको साक्षीको बकपत्र र श्रव्य-दृश्य सम्वादको व्यहोरा लेखवद्ध गरी अभिलेख गर्नु पर्नेछ ।

(५) अदालतले श्रव्य-दृश्य सम्वाद मार्फत साक्षी बुझेको अभिलेखको मुचुल्का अनुसूची-१५ बमोजिम गराउनु पर्नेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम साक्षी परीक्षण गर्दा वा गराउँदा लागेको खर्च श्रव्य-दृश्य सम्वाद मार्फत साक्षी परीक्षण गराउन निवेदन दिने पक्षले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

१८३. **पक्षलाई तारिख तोकेको दिन साक्षी परीक्षण गर्ने दिन तोक्ने :** (१) दफा १८१ वा १८२ को अवस्थामा बाहेक साक्षी परीक्षण गर्दा पक्षलाई तारिख तोकिएको दिनमा नै परीक्षण गर्ने गरी अदालतले साक्षी परीक्षण गर्ने दिन तोक्नु पर्नेछ ।

(२) साक्षी परीक्षण गर्दा साक्षीले व्यक्त गरेको कुराको बकपत्र तयार गरी निजको सहीछाप गराई अभिलेख गर्नु पर्नेछ ।

१८४. **शपथ लिनु पर्ने :** साक्षीले अदालतमा उपस्थित भई बकपत्र गर्दा सत्य कुरा व्यक्त गर्ने कुराको उद्घोषण गरी न्यायाधीश समक्ष अनुसूची-१६ को ढाँचामा शपथ लिनु पर्नेछ ।

१८५. **साक्षी परीक्षण न्यायाधीशले गर्नु पर्ने :** (१) साक्षी परीक्षण जुन न्यायाधीशको इजलाशमा पेश भएको छ सोही न्यायाधीशले गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परीक्षण गर्दा न्यायाधीशले बकपत्र अभिलेख गर्न तथा साक्षी परीक्षण गर्न आवश्यक पर्ने कर्मचारीको सहायता लिन सक्नेछ ।

१८६. **तोकिएको तारिखका दिन साक्षी परीक्षण गर्नु पर्ने :** (१) दफा १८१ वा १८२ को अवस्थामा बाहेक अदालतले साक्षी परीक्षण गर्न तोकिएको तारिखका दिनमा नै अदालतमा उपस्थित भएका सम्पूर्ण साक्षीहरुको परीक्षण गरिसक्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सम्पूर्ण साक्षीहरुको सोही दिन परीक्षण गर्न समय अभावको कारणले नभ्याउने भएमा अदालतले सोको कारण खुलाई त्यसको भोलिपल्ट साक्षी परीक्षण गर्ने गरी साक्षी तथा पक्षहरुलाई तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनका लागि "त्यसको भोलिपल्ट" भन्नाले साक्षी परीक्षण गरेको दिनको लगत्तै पछि अड्डा खुलेको पहिलो दिन सम्झनु पर्छ ।

१८७. **बकपत्र प्रमाणित गर्नु पर्ने :** (१) न्यायाधीशले अदालतमा साक्षी परीक्षण गर्दा मुद्दामा निजबाट खुलाउनु पर्ने विषयको प्रश्न सोधी त्यस्तो प्रश्न, साक्षीले दिएको जवाफ र त्यसमा कानून बमोजिम जिरह भएको भए सो समेतको विवरण बकपत्रमा अभिलेख गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको विवरण अभिलेख भएपछि साक्षीलाई कुनै विषयमा कुनै कुरा व्यक्त गर्न बाँकी भए नभएको सोधी बाँकी भए सो समेत व्यक्त गर्न लगाई बकपत्रमा त्यस्तो कुरा अभिलेख गर्नु पर्नेछ र सो बकपत्रको कागजमा निज र मुद्दाका उपस्थित पक्ष वा वारिसको रोहवरमा साक्षी परीक्षण भएको कुरा उल्लेख गरी त्यस्ता सबै व्यक्तिहरुको सहीछाप गराई न्यायाधीशले प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम तयार भएको बकपत्रको कागजमा साक्षी, मुद्दाका पक्ष वा वारिस मध्ये कसैले वा सबैले सहीछाप गर्न इन्कार गरेमा सोही व्यहोरा उल्लेख गरी साक्षी परीक्षण गर्ने न्यायाधीशले सो कुरा प्रमाणित गरी सम्बन्धित मुद्दाको मिसिलमा राख्नु पर्नेछ ।

(४) साक्षीको बकपत्र गराउँदा अनुसूची-१७ बमोजिमको ढाँचामा गराउनु पर्नेछ ।

१८८. **कैफियत खुलाई प्रमाणित गर्नु पर्ने :** साक्षी परीक्षण गर्दा सम्बन्धित साक्षीले न्यायाधीशद्वारा सोधिएको प्रश्नको जवाफ नदिएमा, दिन इन्कार गरेमा वा जुन प्रश्नको जवाफ खोजिएको हो सोको जवाफ नदिई असम्बन्धित विषयको जवाफ दिएमा न्यायाधीशले सोको कैफियत खुलाई दफा १८७ बमोजिम प्रमाणित गर्नु पर्नेछ ।

१८९. **बन्द सवाल गर्न सक्ने :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि परीक्षण गर्नु पर्ने साक्षी अर्को जिल्लाको वासिन्दा भई निजको शारीरिक अवस्थाको कारणले निजलाई मुद्दा रहेको अदालतमा उपस्थित गराई बकपत्र गराउन नसकिने कुरा उल्लेख गरी वन्द सवाल मार्फत परीक्षण गराउन सम्बन्धित पक्षले अदालत समक्ष निवेदन दिएमा र सो व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले वन्द सवाल मार्फत साक्षी परीक्षण गराउन आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वन्द सवाल मार्फत साक्षी परीक्षण गराउनु परेमा त्यस्तो साक्षीलाई सोध्नु पर्ने प्रश्नहरु अनुसूची-१८ को ढाँचामा तयार गरी न्यायाधीशबाट प्रमाणित गराई साक्षी रहे बसेको जिल्लाको जिल्ला अदालतमा बन्द सवाल पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अदालतबाट बन्द सवाल गराउने आदेश भएमा मुद्दाका पक्षहरुलाई सोही बमोजिम बन्द सवाल गराउने अदालतमा उपस्थित हुन तारिख तोकी सोको जानकारी त्यस्तो अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम वन्द सवाल प्राप्त भएमा त्यस्तो अदालतले सम्बन्धित व्यक्ति झिकाई आफ्नो अदालतमा मुद्दा परे सरह यस परिच्छेद बमोजिमको कार्यविधि पूरा गरी बन्द सवालका प्रत्येक प्रश्नको जवाफको बकपत्र तयार गरी त्यस्तो बकपत्रको कागजमा दफा १८७ वा १८८ बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी त्यस्तो व्यक्तिको सहिछाप गराई सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम बन्द सवाल गर्नु पर्ने व्यक्ति हाजिर नभएमा त्यस्तो अदालतले सोही व्यहोरा उल्लेख गरी बन्द सवाल पठाउने अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (४) बमोजिम सम्बन्धित अदालतमा बन्द सवाल पठाउँदा त्यस्ता मुद्दाका पक्ष वा वारिसलाई सोको जानकारी गराई तारिख तोकी हाजिर हुन मुद्दा परेको अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-१७

मुद्दाको सुनुवाई तथा फैसला सम्बन्धी व्यवस्था

१९०. **सहमति भएको विषयमा फैसला गर्न सक्ने** : (१) प्रतिउत्तरपत्र दाखिला भएपछि वादी र प्रतिवादीको उपस्थितिको लागि तोकिएको तारिखमा दुवै पक्षको रोहवरमा फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र तथा दाखिल भएको सबै लिखत अध्ययन गरी कुनै कुरा अस्पष्ट रहेको भए वादी प्रतिवादीसँग आवश्यक कुरा सोधपुछ गरी त्यसबाट दुवै पक्षको कुरा मिले वा नमिलेको अदालतले यकिन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम यकिन गर्दा प्रतिवादीले वादीको दावी स्वीकार गरेको देखिन आएमा अदालतले सो मुद्दा त्यसै बखत फैसला गर्न सक्नेछ ।

१९१. **वादी प्रतिवादीको पूर्व-सुनुवाई छलफल गराउन सक्ने :** (१) अदालतले कुनै मुद्दामा ठहर गर्नु पर्ने विषय यकिन गर्न वादी र प्रतिवादीको पूर्व-सुनुवाई छलफल हुन मनासिब लागेमा सोको कारण खुलाई त्यस्तो छलफल गर्ने आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आदेश भएमा अदालतले सो प्रयोजनको लागि पक्षहरुलाई तारिख तोकी त्यस्तो छलफल गराउनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको छलफलमा वादी, प्रतिवादी तथा निजका कानून व्यवसायी उपस्थित हुन सक्नेछन् ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको छलफलमा वादी र प्रतिवादीले आफ्नो दावी वा प्रतिवादलाई समर्थन वा खण्डन गर्ने प्रमाण पेश गर्न तथा अदालतले ठहर गर्नु पर्ने विषय यकिन गर्न आफ्नो दावी वा जिकिर पेश गर्न सक्नेछन् ।

(५) उपदफा (२) बमोजिमको छलफलबाट ठहर गर्नु पर्ने विषय यकिन भइसकेपछि परिच्छेद- १५ बमोजिम बुझिएको प्रमाणको अतिरिक्त त्यस्तो विषयमा थप प्रमाण बुझ्नु पर्ने देखिएमा अदालतले त्यस्तो प्रमाण बुझ्न आदेश दिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम वादी वा प्रतिवादीको छलफल गराएकोमा अदालतले त्यसको अभिलेख तयार गरी मिसिल संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

१९२. **प्रमाण बुझ्ने कार्य सम्पन्न भएपछि सुनुवाई गर्नु पर्ने :** (१) प्रमाण बुझ्ने कार्य सम्पन्न भएपछि अदालतले सामान्यतया एक महिनाभित्र मुद्दाको सुनुवाई गरी निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सुनुवाई गर्दा मुद्दाका पक्षहरुले आफै वा आफूले नियुक्त गरेको कानून व्यवसायी वा वारिस मार्फत आफ्नो दावी वा प्रतिरक्षा गर्न बहस पैरबी गर्न सक्नेछन् ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सुनुवाई गर्दा मुद्दामा थप कुराहरु स्पष्ट गर्नको लागि लिखित बहस नोट पेश गर्न अदालतले आदेश गरेमा मुद्दाका पक्ष आफैले वा निजले

नियुक्त गरेको कानून व्यवसायी वा वारिसले अदालतद्वारा तोकिएको अवधिभित्र लिखित बहस नोट पेश गर्नु पर्नेछ ।

१९३. **मिलापत्र गर्न मौका दिनु पर्ने :** (१) पक्षहरुले अदालतमा विचाराधीन रहेको मुद्दा जुनसुकै तहमा पनि मिलापत्र गर्न चाहेमा सोही व्यहोरा उल्लेख गरी अदालतमा संयुक्त निवेदन दिन सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मिलापत्रको लागि निवेदन दिएमा अदालतले त्यस्तो निवेदनको व्यहोरा, त्यसको मतलब र परिणाम सम्बन्धित पक्षहरुलाई सुनाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सुनाउँदा पनि मुद्दाका पक्षहरुले मिलापत्र गर्न मञ्जुर गरेमा अदालतले मिलापत्रको तीन प्रति मस्यौदा तयार गराउनेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम तयार भएको मिलापत्रको व्यहोरा पक्षहरुलाई सुनाउँदा पक्षहरु मिलापत्र गर्न सहमति भएमा त्यस्तो मिलापत्रको कागजमा दुवै पक्षहरुको सहीछाप गराई न्यायाधीशले आफ्नो रोहवरमा सो मिलापत्र भएको व्यहोरा प्रमाणीकरण गरी एक प्रति सम्बन्धित मिसिलमा राखी वादी र प्रतिवादीलाई एक-एक प्रति दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम मिलापत्र भएकोमा मिलापत्र बमोजिमको काम नभएको भन्ने विषयमा बाहेक मिलापत्रमा चित्त बुझेन भनी उजूर लाग्ने छैन ।

(६) उपदफा (४) बमोजिम मिलापत्र भएकोमा त्यसको परिणाम स्वरुप मिलापत्र बमोजिम दाखिला खारेज, नामसारी, दर्ता, रजिष्ट्रेशन वा अचल सम्पत्तिको कित्ताकाट गर्नु पर्ने रहेछ भने मिलापत्र गराउने अदालतले मिलापत्र भएको तीन दिनभित्र मिलापत्र बमोजिमको काम गर्न सम्बन्धित कार्यालयमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

१९४. **मेलमिलापको माध्यमबाट विवादको समाधान गर्न सक्ने :** (१) पक्षहरुले चाहेमा जुनसुकै तहको अदालतमा विचाराधीन रहेको मुद्दाको मेलमिलापको माध्यमबाट विवादको समाधान गर्न संयुक्त रुपमा त्यस्तो अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन दिएकोमा मेलमिलापबाट विवादको निरुपण हुन उपयुक्त देखिएमा मुद्दा हेर्ने न्यायाधीशले त्यस्तो मुद्दा मेलमिलापको माध्यमबाट विवादको निरुपण गर्न आदेश दिनेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै अदालतमा विचाराधीन रहेको कुनै मुद्दा मेलमिलापका माध्यमबाट निरुपण गर्न उपयुक्त हुने कुरा अदालतलाई लागेमा र पक्षहरु मेलमिलापको प्रकृयामा जान सहमत भएमा अदालतले मेलमिलापको माध्यमबाट तस्तो मुद्दाको निरुपण गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) वा (३) बमोजिम आदेश भएकोमा कानून बमोजिम मेलमिलापको माध्यमबाट मुद्दाको निरुपण गर्ने प्रकृया प्रारम्भ गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको प्रकृया अवलम्बन गर्दा मुद्दाको निरुपण हुने भएमा पक्षहरुले सोही व्यहोरा उल्लेख गरी अदालतमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा अदालतले पक्षहरु बीच मिलापत्र गराई दिनु पर्नेछ ।

(७) मिलापत्र सम्बन्धमा दफा १९३ को उपदफा (३), (४), (५) र (६) का व्यवस्थाहरु यस दफा बमोजिम मेलमिलापको माध्यमबाट मुद्दा समाधान भएकोमा समेत आवश्यक हेरफेर सहित लागू हुनेछन् ।

(८) यस दफा बमोजिम मेलमिलापको माध्यमबाट मुद्दाको निरुपण गर्न आदेश दिइएकोमा सो माध्यमबाट मुद्दाको निरुपण हुन नसकेमा अदालतले पक्षहरुलाई तारिख तोकी त्यस्तो मुद्दा कानून बमोजिम कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

१९५. **मिलापत्र वा मेलमिलाप हुन नसक्ने :** दफा १९३ वा १९४ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार वादी भई चलेको मुद्दा र सार्वजनिक, सरकारी वा सामुदायिक सम्पत्ति सम्बन्धी मुद्दा पक्षहरु बीच मिलापत्र हुन वा मेलमिलापको माध्यमबाट निरुपण हुन सक्ने छैन ।

तर सार्वजनिक, सरकारी वा सामुदायिक सम्पत्ति कायम हुने गरी मिलापत्र गर्न बाधा पर्ने छैन ।

१९६. **दावी फिर्ता लिन सक्ने :** (१) नेपाल सरकार वादी हुने मुद्दामा बाहेक अन्य कुनै पनि मुद्दामा मुद्दाको पक्षले फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनपत्रमा आफूले लिएको दावी त्यागी सो दावी फिर्ता लिनको लागि वा आफ्नो दावी सावित गर्न नसक्ने कारण देखाई सो फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनपत्र फिर्ता लिनको लागि मुद्दाको फैसला हुनु अघि जुनसुकै बखत अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा अदालतले निवेदन माग बमोजिम फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनपत्र फिर्ता लिन अनुमति दिने आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनपत्र फिर्ता लिने आदेश भएमा अदालतले सो मुद्दाको लगत कट्टा गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम कसैले फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनपत्र फिर्ता लिएकोमा सोही व्यक्तिले त्यस्तो फिरादपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनमा विपक्ष बनाइएका व्यक्ति उपर सोही विषयमा उजूर गर्न सक्ने छैन ।

१९७. **<u>फैसला गर्नु पर्ने :</u>** (१) यस परिच्छेद बमोजिम मुद्दाको सुनुवाई सम्पन्न भएपछि सामान्यतया सुनुवाई सम्पन्न भएको दिनमा नै अदालतले निर्णय गर्नु पर्ने विवादको विषयमा निर्णय गरी राय किताबमा अभिलेख गर्नु पर्नेछ ।

<u>स्पष्टीकरण :</u> यस दफाको प्रयोजनको लागि "राय किताब" भन्नाले न्यायाधीशले मुद्दामा ठहर गरेको विषय र त्यसका आधार संक्षिप्त रुपमा अभिलेख गर्न अदालतमा राखिएको किताब सम्झनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा १९२ को उपदफा (३) बमोजिम बहस नोट दाखिला गर्न अदालतबाट आदेश भएकोमा अदालतले बहस नोट प्राप्त भएको मितिले सात दिनभित्र निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दाको ठहर गर्नु पर्ने विषयमा जटिल कानूनी वा तथ्यगत प्रश्न समावेश भएकोले सो विषयमा सोही दिन ठहर गर्न नसकिने कारण खुलाई अदालतले आदेश दिएमा बढीमा पन्ध्र दिनभित्र निर्णय सुनाउने दिनको तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम तारिख तोकिएकोमा अदालतले सो दिन मुद्दाको ठहर गरी राय किताबमा अभिलेख गरी पक्षहरुलाई निर्णय सुनाउनु पर्नेछ ।

१९८. **<u>फैसलाको ढाँचा :</u>** (१) दफा १९२ बमोजिम भएको निर्णयको आधारमा अदालतले सामान्यतया सात दिनभित्र अनुसूची-१९ बमोजिमको ढाँचामा फैसला तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तयार गरिएको फैसला न्यायाधीशले हस्ताक्षर गरी प्रमाणीकरण गर्नु पर्नेछ ।

१९९. **<u>फैसला संशोधन गर्न नहुने :</u>** दफा १९८ बमोजिम न्यायाधीशले फैसला प्रमाणीकरण गरेपछि इन्साफमा फरक नपर्ने गरी सामान्य त्रुटी सच्याउने बाहेक कुनै संशोधन गर्न पाइने छैन ।

<u>स्पष्टीकरण :</u> यस दफाको प्रयोजनको लागि "सामान्य त्रुटी" भन्नाले ठहर गरिएको विषय र इन्साफमा फरक नपर्ने गरी फैसलामा भएका अङ्क र अक्षरमा भएको फरक, वादी, प्रतिवादी वा साक्षीको नाम, थर, वतन मध्ये कुनै एकको उल्लेखनको त्रुटी, छपाई वा प्रिन्टिङ्गमा भएका साना तिना त्रुटी सम्झनु पर्छ ।

२००. **<u>फैसला सुनिपाएको कागज गराउनु पर्ने :</u>** (१) अदालतबाट मुद्दाको फैसला भएपछि मुद्दाको पक्ष हाजिर रहेको भए निजलाई फैसला सुनाई मुद्दा फैसला भएको सुनि पाएको व्यहोराको कागज गराई मिसिलमा सामेल गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पक्ष हाजिर नरहेकोमा निजको वारिस भए वारिसलाई त्यस्तो कागज गराउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम फैसला सुनाउँदा कुनै पक्ष उपस्थित नभएमा मुद्दा फैसला गर्ने अदालतले फैसला तयार भएको तीन दिनभित्र सो पक्षको नाममा अनुसूची-२० बमोजिमको ढाँचामा परिच्छेद-८ बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी आफैले वा तल्लो अदालत मार्फत पुनरावेदन लाग्ने भएमा फैसला भएको सूचना सहित पुनरावेदनको म्याद र पुनरावेदन नलाग्ने भएमा फैसला भएको सूचना तामेल गर्न पठाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-१८

मुलतवी तथा स्थानान्तरण सम्बन्धी व्यवस्था

२०१. **मुलतवी राख्न सक्ने :** (१) विभिन्न अदालतमा दायर भई विचाराधीन रहेका मुद्दाहरु मध्ये कुनै एक अदालतमा रहेको मुद्दाको किनारा नभई अर्को अदालतमा रहेको मुद्दाको किनारा हुन नसक्ने वा गर्न नहुने भएमा, कुनै एउटा मुद्दाको किनारा गर्दा अर्को मुद्दाको निर्णयमा तात्विक असर पर्ने कारण देखाई मुद्दाको कुनै पक्षले निवेदन दिएमा वा मुद्दाको कारबाही वा सुनुवाईको सिलसिलामा कुनै मुद्दा मुलतवी राख्न आवश्यक देखिएमा अदालतले त्यसको कारण खुलाई त्यस्तो मुद्दा मुलतवी राख्ने आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै मुद्दा अदालतबाट मुलतवी राख्ने आदेश भएकोमा सो कुराको जानकारी मुद्दाका पक्षहरु र अर्को मुद्दा विचाराधीन रहेको अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम जानकारी प्राप्त भएमा त्यस्तो मुद्दा रहेको अदालतले सो मुद्दा किनारा गरेपछि तीस दिनभित्र फैसलाको प्रतिलिपि सहित उपदफा (२) बमोजिम मुद्दा मुलतवी रहेको अदालतलाई जानकारी पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम मुद्दा किनारा गरेपछि अदालतले मुद्दाका पक्ष तारिखमा रहेको भए र मुद्दा मुलतवी रहेको अदालतमा तारिख तोक्नु पर्ने भए पक्षलाई तारिख तोकी मुद्दा मुलतवी रहेको अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विभिन्न अदालतमा विचाराधीन रहेका मुद्दाहरुमध्ये कुन मुद्दा मुलतवी राख्ने भन्ने विषयमा अदालतहरु बीच फरक राय भएमा सो विषयमा सम्बन्धित अदालतको पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा प्रतिवेदन गर्नु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम प्रतिवेदन परेकोमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले सो विषयमा उपयुक्त आदेश गर्नेछ र सो आदेश बमोजिम सम्बन्धित अदालतले मुद्दाको कारबाही गर्नेछ ।

२०२. **मुलतवी रहेको मुद्दा जगाउने :** (१) दफा २०१ बमोजिम मुलतवी राखिएको मुद्दा जगाई कारबाही गर्नु पर्ने भएमा मुद्दाको कुनै पक्षले सोको कारण खुलाई अदालत समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दिइएको निवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले निवेदन माग बमोजिम मुलतवी रहेको मुद्दा जगाई सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अर्को अदालतमा विचाराधीन रहेको मुद्दाको निर्णय भएको जानकारी प्राप्त भएमा वा मुद्दा मुलतवी राखी राख्नु पर्ने कुनै कारण नदेखिएमा अदालतले मुलतवी रहेको मुद्दा तुरुन्त जगाई कारबाही गर्नु पर्नेछ ।

(४) अदालतले मुद्दा मुलतवी राख्दा तारिखमा रहेका पक्षलाई तारिख टुटाई दिनु पर्नेछ ।

(५) अदालतले मुलतवी जगाउँदा मुद्दा मुलतवी रहँदा बखत तारिखमा रहेका पक्षहरुलाई सात दिनको म्याद दिई झिकाई मुद्दामा कारबाही गर्नु पर्नेछ ।

२०३. **मुद्दाको स्थानान्तरण हुन सक्ने :** (१) कुनै अदालतमा दायर भई किनारा हुन बाँकी रहेको कुनै मुद्दा सो अदालतबाट किनारा हुन बाधा वा अवरोध हुन सक्ने कारण खुलाई त्यस्तो अदालतले सर्वोच्च अदालतमा प्रतिवेदन पेश गरेमा र सो प्रतिवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा सर्वोच्च अदालतले समानस्तरको अर्को अदालतलाई त्यस्तो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम आदेश भएकोमा त्यस्तो अदालतले सर्वोच्च अदालतको आदेश बमोजिम त्यस्तो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई वा किनारा गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम अर्को अदालतबाट मुद्दाको किनारा भए पनि सो अदालतले गरेको फैसला उपर शुरुमा फिरादपत्र दर्ता भएको अदालतको पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा नै पुनरावेदन लाग्नेछ ।

२०४. **सर्वोच्च अदालतले मुद्दाको सुनुवाई र किनारा गर्न सक्ने :** (१) यस संहितामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मातहतको कुनै अदालतमा विचाराधीन रहेको कुनै मुद्दामा संविधान वा अन्य कुनै कानूनको व्याख्या सम्बन्धी जटिल प्रश्न समावेश भएको वा सार्वजनिक महत्व वा सरोकारको प्रश्न समावेश भएकोले त्यस्तो प्रश्नको निरुपण भएपछि मात्र सो मुद्दाको सुनुवाई र किनारा हुन उपयुक्त हुने कुरा मुद्दाको कुनै पक्षको निवेदन वा सम्बन्धित अदालतको प्रतिवेदनबाट देखिन आएमा सर्वोच्च अदालतले सोको कारण खुलाई त्यस्तो मुद्दा आफैले झिकाई सुनुवाई र किनारा गर्ने आदेश गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सर्वोच्च अदालतबाट आदेश भएमा सम्बन्धित अदालतले त्यस्तो मुद्दाको मिसिल सर्वोच्च अदालतमा पठाई मुद्दाका पक्षहरुलाई सो कुराको जानकारी गराई तारिख तोकी सर्वोच्च अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम आदेश भएकोमा सर्वोच्च अदालतले त्यस्तो मुद्दाको सुनुवाई र किनारा गर्न वा त्यसमा समावेश भएको जटिल संवैधानिक वा सार्वजनिक महत्वको प्रश्नको निरुपण गरी बाँकी विषयमा किनाराका लागि मिसिल सम्बन्धित अदालतमा फिर्ता पठाउन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम बाँकी विषयको कारबाहीको लागि सर्वोच्च अदालतले सम्बन्धित अदालतमा मिसिल पठाउँदा पक्षहरुलाई सो विषयको जानकारी गराई तारिख तोकी त्यस्तो अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-१९

पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था

२०५. **निर्धारित अवधिभित्र पुनरावेदन गर्न सक्ने :** (१) यस संहितामा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक शुरु मुद्दा हेर्ने अदालतले गरेको फैसला उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले फैसला भएको थाहा पाएको मितिले तीस दिनभित्र सम्बन्धित पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(२) पुनरावेदन लाग्ने मुद्दामा मुद्दाको पक्ष वा निजको वारिस अदालतमा हाजिर भई फैसला सुनेकोमा सुनिपाएको कागज गरेको मितिले र पक्ष हाजिर नभई फैसला भएको सूचना जारी भएकोमा सो सूचना तामेल भएको मितिले तीस दिनभित्र पुनरावेदन गर्ने म्याद कायम हुनेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि फैसला सुनी पाएको कागज नगरेको वा फैसला भएको सूचना तामेल नभएको भए मुद्दाको पक्षले मुद्दा फैसला भएको एक वर्षसम्ममा फैसलाको नक्कल लिएको मितिले तीस दिनभित्र पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

२०६. **पुनरावेदन लाग्न नसक्ने अवस्था :** दफा २०५ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका कुनै अवस्थामा पुनरावेदन गर्न सकिने छैनः-

(क) कानून बमोजिम म्याद प्राप्त वा तामेल भएपछि प्रतिउत्तरपत्र नदिई वा प्रतिवाद नगरी म्याद गुजारेको भएमा,

(ख) मुद्दामा मिलापत्र गरेको भएमा,

(ग) दावी फिर्ता लिएको भएमा,

(घ) फिराद डिसमिस भएकोमा,

तर बेरीतपूर्वक फिराद डिसमिस भएकोमा पुनरावेदन गर्न सकिनेछ ।

२०७. **पुनरावेदन गर्दा अदालती शुल्क बुझाउनु पर्ने :** (१) पुनरावेदन गर्दा कानून बमोजिम लाग्ने अदालती शुल्क बुझाएको निस्सा पुनरावेदन साथ पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि मुद्दा फैसला हुँदाका बखत अदालती शुल्क तिर्न अदालतबाट अनुमति भएकोमा अदालती शुल्क दाखिला भएको निस्सा नभए पनि पुनरावेदन दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

२०८. **पुनरावेदनपत्रको ढाँचा :** (१) पुनरावेदन गर्न चाहनेले अनुसूची-२१ बमोजिमको ढाँचामा पुनरावेदन तयार गर्नु पर्नेछ ।

(२) पुनरावेदन गर्दा शिष्ट भाषामा पुनरावेदनपत्र लेखी पुनरावेदन जिकिरलाई पुष्टि गर्ने आवश्यक कागजात पुनरावेदनपत्र साथ संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

(३) पुनरावेदन गर्दा दुईसय रुपैयाँ पुनरावेदन दस्तुर लाग्नेछ ।

२०९. **पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा पुनरावेदन दर्ता गर्नु पर्ने :** (१) पुनरावेदन गर्दा जुन अदालतको फैसला उपर पुनरावेदन गर्ने हो सो अदालतको पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा पुनरावेदनपत्र दर्ता गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कसैले पुनरावेदन दर्ता गर्न ल्याएमा अदालतले त्यस्तो पुनरावेदन दफा २०५ बमोजिमको म्यादभित्र दर्ता गर्न ल्याए वा नल्याएको, पुनरावेदन गर्दा लाग्ने दस्तुर दाखिला गरे वा नगरेको र पुनरावेदन यस परिच्छेद बमोजिम रीत पुगे वा नपुगेको जाँची रीत पुगेको देखिएमा दर्ता गरी सम्बन्धित पक्षलाई अनुसूची-३ बमोजिमको ढाँचामा भरपाई दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पुनरावेदन जाँच गर्दा रीत नपुगेको देखिएमा अदालतले पुनरावेदनपत्र दर्ता नगरी सोको कारण खुलाई दरपीठ गरिदिनु पर्नेछ ।

२१०. **मुद्दा फैसला गर्ने अदालतमा पुनरावेदन दर्ता गर्न सक्ने :** (१) दफा २०९ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुद्दा फैसला गर्ने अदालत मार्फत पनि पुनरावेदनपत्र दर्ता गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुनरावेदन दर्ता गर्न ल्याएमा त्यस्तो अदालतले दफा २०९ बमोजिमको कार्यविधि पूरा गरी पुनरावेदनपत्र दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दर्ता भएको पुनरावेदनपत्र सम्बन्धित मिसिल संलग्न गरी तीन दिनभित्र पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम पुनरावेदनपत्र दर्ता गराउने पुनरावेदकले तारिखमा बस्न चाहेमा सम्बन्धित पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा हाजिर हुने गरी तारिख तोकी पठाउनु पर्नेछ ।

२११. **सरकारी कर्मचारीले आफू वहाल रहेको इलाकाको अदालतमा पुनरावेदन दर्ता गर्न सक्ने :** (१) कुनै सरकारी कर्मचारीले निजको हक, हित र सरोकार रहेको मुद्दामा पुनरावेदन गर्नु परेमा र निज सरकारी कामको कारणले पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा आफै उपस्थित हुन नसक्ने भएमा सोको कारण खुलाई आफू वहाल रहेको इलाकामा त्यस किसिमको पुनरावेदन सुन्ने अदालत भए सो अदालत मार्फत वा त्यस्तो अदालत

नभए आफू वहाल रहेको इलाकाको जिल्ला अदालत मार्फत पुनरावेदन दर्ता गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुनरावेदन दर्ता गर्न ल्याएकोमा त्यस्तो अदालतले दफा २०९ बमोजिमको कार्यविधि पूरा गरी पुनरावेदन दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पुनरावेदन दर्ता भएकोमा पुनरावेदनपत्र दर्ता गर्ने अदालतले तीन दिनभित्र पुनरावेदनपत्र दर्ता भएको र पुनरावेदन गर्ने सम्बन्धित कर्मचारी सो इलाकामा बहाल रहेको कुरा प्रमाणित गरी सम्बन्धित पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा त्यस्तो पुनरावेदनपत्र पठाउनु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम पुनरावेदन गर्ने सरकारी कर्मचारीले तारिखमा बस्न चाहेमा पुनरावेदन दर्ता गर्ने अदालतले निजलाई तारिखमा राखी सोको जानकारी सम्बन्धित पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

२१२. **मुद्दाको मिसिल झिकाउने :** (१) पुनरावेदन सुन्ने अदालतले पुनरावेदन दर्ता भएको तीन दिनभित्र सो मुद्दाको मिसिल झिकाउन सम्बन्धित अदालतमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मिसिल माग भएकोमा पत्र प्राप्त भएको तीन दिनभित्र सम्बन्धित अदालतले पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा मिसिल पठाउनु पर्नेछ ।

२१३. **प्रत्यर्थीलाई उपस्थित हुन आदेश दिने :** (१) पुनरावेदन सुन्ने अदालतले दफा २१२ बमोजिम तल्लो अदालतबाट मिसिल प्राप्त भएको पन्ध्र दिनभित्र पुनरावेदकको माग बमोजिम प्रत्यर्थीलाई झिकाई मुद्दाको सुनुवाई गर्नु पर्ने वा नपर्ने हो सो सम्बन्धमा सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सुनुवाई गर्दा तल्लो अदालतले गरेको निर्णय फरक पर्ने नदेखिएमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले ठहरे बमोजिम निर्णय गर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सुनुवाई गर्दा तल्लो अदालतबाट भएको निर्णय फरक पर्न सक्ने देखिएमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले सोको कारण खुलाई सुनुवाईको लागि प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश गर्नेछ ।

२१४. **प्रत्यर्थीलाई म्याद तामेल गर्ने :** (१) दफा २१३ को उपदफा (३) बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश भएमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले प्रत्यर्थीको नाँउमा अनुसूची-२२ बमोजिमको ढाँचामा म्याद तामेल गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पुनरावेदन सुन्ने अदालतले चाहेमा उपदफा (१) बमोजिमको म्याद आफैले वा शुरु मुद्दा फैसला गर्ने अदालत मार्फत परिच्छेद-८ बमोजिमको रीत पुर्‍याई तामेल गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम म्याद तामेल भएपछि प्रत्यर्थीले चाहेमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा लिखित प्रतिवाद पेश गर्न सक्नेछ ।

(४) प्रत्यर्थीले चाहेमा अदालतले निजलाई तारिखमा राखी मुद्दामा कारबाही, सुनुवाई र किनारा गरिनेछ ।

२१५. **पुनरावेदनको सुनुवाई गर्नु पर्ने :** (१) दफा २१४ बमोजिम म्याद तामेल भएपछि प्रत्यर्थी उपस्थित भई पुनरावेदक तथा प्रत्यर्थी दुवै तारिखमा रहेको भए सुनुवाईको लागि पेशी तारिख तोकी सो दिन र निजहरु मध्ये दुवै वा कुनै एक पक्ष तारिखमा नरहेको भए पनि पुनरावेदन उपर सुनुवाई हुने तारिख तोकी पुनरावेदनको सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(२) दफा २१४ बमोजिम म्याद तामेल भएपछि प्रत्यर्थी उपस्थित नभएमा पनि पुनरावेदन सुन्ने अदालतले पुनरावेदन उपर सुनुवाई गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम पुनरावेदन उपर सुनुवाई गरेपछि पुनरावेदन सुन्ने अदालतले ठहरे बमोजिम निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(४) पुनरावेदन सुन्ने अदालतले पुनरावेदन उपर फैसला गर्दा अनुसूची-२३ बमोजिमको ढाँचामा गर्नु पर्नेछ ।

२१६. **पुनरावेदन सुन्ने अदालतको अधिकार :** दफा २१५ बमोजिम पुनरावेदनको रोहमा सुनुवाई गर्दा पुनरावेदन सुन्ने अदालतलाई देहाय बमोजिम गर्ने अधिकार हुनेछः-

(क) तल्लो अदालतको फैसला सदर वा बदर गर्ने,

(ख) तल्लो अदालतको फैसला आंशिक वा पूरै उल्टि गर्ने,

(ग) बुझ्नु पर्ने प्रमाण नबुझी फैसला गरिएको रहेछ भने त्यस्तो प्रमाण आफै बुझ्ने वा तल्लो अदालतलाई बुझ्न आदेश दिने,

(घ) मुद्दामा ठहर गर्नु पर्ने विषय सम्वोधन नभई निर्णय भएको भए त्यस्तो विषयमा आफैंले ठहर गर्ने वा सो विषयमा ठहर गर्न तल्लो अदालतमा पठाउने,

(ङ) तल्लो अदालतको फैसलामा आनुषांगिक वा प्रासांगिक परिवर्तन गर्ने ।

२१७. **शुरु अदालतको अधिकार प्रयोग गर्ने :** पुनरावेदन सुन्ने अदालतले यस परिच्छेद बमोजिम पुनरावेदनको रोहमा मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई वा निर्णय गर्दा शुरु अदालतको अधिकार प्रयोग गर्न सक्नेछ ।

२१८. **एकैसाथ सुनुवाई गरी निर्णय गर्नु पर्ने :** (१) एकै मुद्दामा तल्लो अदालतले गरेको निर्णय उपर मुद्दाका विभिन्न पक्षको वेग्ला वेग्लै पुनरावेदन परेको रहेछ भने पनि सबै पुनरावेदन उपर एकैसाथ सुनुवाई गरी ठहरे बमोजिम निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निर्णय गर्दा कारणवस कुनै पुनरावेदनको पहिले नै निर्णय भइसकेको रहेछ भने पनि त्यस्तो पुनरावेदनको पहिले निर्णय नभए सरह ठानी बाँकी पुनरावेदनबाट मुद्दामा ठहरे बमोजिम निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-२०

मुद्दा दोहोऱ्याउने तथा पुनरावलोकन सम्बन्धी व्यवस्था

२१९. **मुद्दा दोहोऱ्याउने :** (१) कानून बमोजिम सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन नलाग्ने मुद्दामा पुनरावेदन अदालतले गरेको फैसला वा अन्तिम आदेशमा देहायका कुनै अवस्था रहेको व्यहोरा उल्लेख गरी त्यस्तो फैसला वा आदेश भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक तीस दिनभित्र सर्वोच्च अदालतमा निवेदन परेमा सर्वोच्च अदालतले पुनरावेदन अदालतले गरेको फैसला वा अन्तिम आदेश दोहोऱ्याई हेर्न सक्नेछ :-

(क) संविधान वा कानूनको व्याख्यामा त्रुटी भएको,

(ख) सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्तको पालना नगरेको वा गलत किसिमले व्याख्या गरेको,

(ग) असान्दर्भिक कानूनको प्रयोग गरेको,

(घ) सरकारी वा सार्वजनिक सम्पत्ति सम्बन्धी विवाद समावेश भएको मुद्दामा मिसिल संलग्न प्रमाणको उचित र सही मूल्यांकन नभएको कारणले त्यस्तो सम्पत्ति हिनामिना वा क्षति भएको वा त्यस्तो सम्पत्तिमा अनधिकृत रुपमा व्यक्ति विशेषको स्वामित्व वा भोग कायम भएको ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दा दोहोऱ्याई हेर्नको लागि निवेदन प्राप्त भएमा सर्वोच्च अदालतले पुनरावेदन अदालतको फैसला वा अन्तिम आदेशमा सो उपदफा बमोजिमको अवस्था रहे वा नरहेको सम्बन्धमा सुनुवाई गर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सुनुवाई गर्दा पुनरावेदन अदालतको फैसला वा अन्तिम आदेशमा उपदफा (१) बमोजिमको कुनै अवस्था रहेको देखिएमा सर्वोच्च अदालतले मुद्दा दोहोऱ्याई हेर्नको लागि त्यस्तो मुद्दाका अन्य पक्षलाई झिकाउने आदेश गर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम मुद्दाका अन्य पक्ष उपस्थित भएमा सर्वोच्च अदालतले निजलाई समेत राखी मुद्दाको सुनुवाई गरी फैसला गर्नेछ ।

तर मुद्दाको अन्य पक्ष उपस्थित नभएको कारणले मुद्दाको फैसला गर्न कुनै बाधा पर्ने छैन ।

२२०. **पुनरावलोकन गर्न सक्ने :** (१) यस संहितामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सर्वोच्च अदालतले देहायको कुनै अवस्थामा आफ्नो फैसला वा अन्तिम आदेश पुनरावलोकन गर्न सक्नेछ :-

(क) फैसला वा अन्तिम आदेश अन्यथा हुन सक्ने कुनै प्रमाण वा तथ्य पक्षले फैसला वा अन्तिम आदेश भइसकेपछि मात्र पत्ता लागेमा वा पक्षलाई सोको जानकारी भएमा,

(ख) मुद्दाको फैसला वा अन्तिम आदेश हुनुभन्दा अघि नै सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित नजिर वा कानूनी सिद्धान्त प्रतिकूल हुने गरी फैसला वा अन्तिम आदेश भएको देखिएमा ।

(२) सर्वोच्च अदालतबाट भएको फैसला वा अन्तिम आदेशमा उपदफा (१) बमोजिमको अवस्था विद्यमान भएमा सोको कारण खुलाई मुद्दाको पक्षले फैसला वा अन्तिम आदेश भएको मितिले एक वर्षसम्ममा थाहा पाएको पैंतीस दिनभित्र पुनरावलोकनका लागि सर्वोच्च अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त भएको निवेदनको व्यहोरा जाँचबुझ गर्दा मनासिव देखिएमा सर्वोच्च अदालतले त्यस्तो मुद्दा पुनरावलोकन गर्न आदेश दिनेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका कुनै अवस्थामा सर्वोच्च अदालतले आफ्नो फैसला वा अन्तिम आदेशको पुनरावलोकन गर्ने छैन :-

(क) एकपटक सोही फैसला वा अन्तिम आदेशको पुनरावलोकन भइसकेको,

(ख) पुनरावलोकनको निवेदनमा उठाइएको प्रश्न सर्वोच्च अदालतको संयुक्त इजलासमा उठाइएको र त्यसमा न्यायाधीशहरुको राय नमिली पूर्ण इजलासबाट सुनुवाई भएकोमा सो प्रश्नको निरुपण गरी निर्णय भईसकेको,

(ग) यो संहिता प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि कानून बमोजिम मुद्दा दोहोऱ्याई निर्णय भईसकेको ।

(घ) दफा २१९ बमोजिम मुद्दा दोहोऱ्याई हेरेको मुद्दामा पुनरावेदन अदालतको इन्साफ सदर भएको ।

२२१. **सम्बद्ध विषयमा सीमित भई मुद्दा किनारा गर्नु पर्ने :** दफा २१९ बमोजिम मुद्दा दोहोऱ्याई हेर्दा वा दफा २२० बमोजिम पुनरावलोकन गर्दा सर्वोच्च अदालतले जुन आधारमा मुद्दा दोहोऱ्याई हेर्न वा पुनरावलोकन गर्न आदेश गरेको हो सोही आधार र सम्बद्ध विषयमा मात्र सीमित रही मुद्दाको किनारा गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद-२१

म्याद तथा तारिख थमाउने सम्बन्धी व्यवस्था

२२२. **म्याद तथा तारिख गुजार्न नहुने** : कसैले पनि कुनै मुद्दाको सम्बन्धमा अदालतबाट दिएको म्याद वा तारिख गुजार्न हुँदैन ।

२२३. **गुज्रेको म्याद तथा तारिख थमाउन सक्ने :** दफा २२२ मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै मुद्दामा आफ्नो काबुबाहिरको परिस्थिति उत्पन्न भई तोकिएको म्याद वा तारिखका दिन अदालतमा उपस्थित हुन नसकी म्याद वा तारिख गुज्रेकोमा गुजार्ने पक्षले म्यादको हकमा एकपटक र तारिखको हकमा बढीमा दुईपटक एक्काइस दिनसम्मको म्याद वा तारिख थमाउन सक्नेछ ।

२२४. **पटक कायम गर्ने :** (१) मुद्दाका पक्षले तारिख गुजारेकोमा पटक कायम गर्दा म्याद थमाएको पटक कायम नगरी तारिख गुजारेको मात्र हिसाब गरी पटक कायम गर्नु पर्नेछ ।

(२) मुद्दाका पक्षले म्याद वा तारिख गुजारेकोमा थमाउनको लागि दिन गणना गर्दा म्याद वा तारिख गुज्रेको दिनको भोलिपल्टदेखि थमाउन पाउने दिनसम्मको दिन गणना गर्नु पर्नेछ ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतबाट कुनै मुद्दामा पुनः इन्साफ गर्न मातहत अदालतमा मुद्दा पठाएकोमा वा मुलतबी रहेको मुद्दा जगाई कारबाही गर्दा अघि थामे थमाएको म्याद वा तारिखको पटक कायम गरिने छैन ।

२२५. **गुज्रिएको म्याद वा तारिख थामिने अवस्था :** (१) यस संहितामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कसैले देहाय बमोजिमको काबुबाहिरको परिस्थिति उत्पन्न भई म्याद तारिख गुज्रिएको कुरा उल्लेख गरी देहाय बमोजिमको अवधिभित्र थमाउन सम्बन्धित अदालतमा निवेदन दिएमा अदालतले त्यस्तो गुज्रेको म्याद वा तारिख थमाउने आदेश दिनेछ :-

(क) म्याद वा तारिखमा हाजिर हुनु पर्ने व्यक्तिको कोही मरी आफै किरिया बस्नु परेको कारण म्याद वा तारिख गुज्रिएको भए किरिया समाप्त भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक सात दिन,

(ख) म्याद वा तारिखमा हाजिर हुनु पर्ने महिला सुत्केरी भएको कारण म्याद वा तारिख गुज्रिएको भए बाटाको म्याद बाहेक तीस दिन,

(ग) खोलो, पहिरो वा हिउँले बाटो बन्द भई वा कर्फ्यूको घोषणा भएको वा अन्य कुनै कारणले सार्वजनिक यातायातको साधन नचलेको कारण

म्याद वा तारिख गुज्रिएको भए बाटो खुलेको वा सार्वजनिक यातायातको साधन चलेको मितिले बाटाको म्याद बाहेक दश दिन,

(घ) म्याद वा तारिखमा हाजिर हुनु पर्ने व्यक्तिलाई कसैले अपहरण गरी लगेको वा शरीर बन्धक बनाएको कारण म्याद वा तारिख गुज्रिएको भए अपहरण वा शरीर बन्धकबाट मुक्त भएको मितिले बाटाको म्याद बाहेक सात दिन,

(ङ) भूकम्प आदी जस्ता दैवी वा प्राकृतिक प्रकोप परेको कारण म्याद वा तारिख गुज्रिएको भए सो भएका मितिले बाटाको म्याद बाहेक दश दिन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गुज्रिएको म्याद वा तारिख थमाउन दिइने निवेदन साथ सो उपदफा बमोजिमको परिस्थिति उत्पन्न भएको व्यहोरा पुष्टि गर्न आवश्यक पर्ने प्रमाण संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

२२६. **मुद्दा सकार गर्ने** : (१) कुनै अदालतमा मुद्दाको कारबाही चलिरहेको अवस्थामा सो मुद्दाको फैसला नहुँदै मुद्दाको कुनै पक्षको मृत्यु भएमा, होस ठेगानामा नरहेमा वा निज वेपत्ता भै अदालतबाट तोकिएको म्याद वा तारिख गुज्रेमा त्यसरी मृत्यु भएको, होस ठेगानामा नरहेको वा वेपत्ता भएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक एक्काइस दिनभित्र मुद्दा सकार गरी म्याद वा तारिख थमाउन निजको संरक्षण वा निज नभएमा हकवालाले अदालत समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको निवेदन जाँचबुझ गर्दा व्यहोरा मनासिव देखिएमा अदालतले सो मुद्दा सकार गर्न दिई गुज्रेको म्याद वा तारिख थामी दिन सक्नेछ ।

२२७. **बाटाको म्याद हिसाब गर्ने :** (१) अदालतले बाटाको म्यादको हिसाब गर्दा यातायातको नियमित सेवा चलेको ठाउँमा रेल वा बसबाट आउँदा वास्तविक लागेको दिन र त्यस्तो रेल वा बस नचलेको ठाउँको लागि पन्ध्र किलोमिटर (करीब चार कोश) को एक दिनको दरले हिसाब गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बाटाको म्याद हिसाब गर्दा पन्ध्र किलोमिटर देखि घटी दुरीलाई एक दिनको म्याद कायम गर्नु पर्नेछ ।

तर जम्मा पन्ध्र किलोमिटर भन्दा घटी दुरीको बाटोलाई बाटाको म्याद दिइने छैन ।

२२८. **थमाउन पाउने अवधिसम्म किनारा गर्न नहुने :** मुद्दाका पक्षले अदालतले तोकेको म्याद वा तारिखमा अनुपस्थित भई म्याद वा तारिख गुजारेमा पनि दफा २२३ वा २२५ बमोजिम थमाउन पाउने अवधि समाप्त नभएसम्म मुद्दाको सुनुवाई गरी किनारा गर्न हुँदैन ।

परिच्छेद-२२

फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था

२२९. **लगत तयार गर्नु पर्ने** : (१) अदालतबाट चलन चलाउने, दाखिल, खारेज, नामसारी गराउने, निखनाई दिने, अंशवण्डा गरी दिने, विगो भराउने, जरिवाना असुल गर्ने वा अदालती शुल्क भराई दिने समेत गरी फैसला भएकोमा सम्बन्धित कर्मचारीले सो सम्बन्धी लगत यथाशिघ्र तयार गरी तहसिल शाखामा पठाउनु पर्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस परिच्छेदको प्रयोजनको लागि “विगो” भन्नाले फैसला बमोजिम भराउनु पर्ने क्षतिपूर्ति समेतको जुनसुकै रकम सम्झनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लगत प्राप्त भएपछि सम्बन्धित कर्मचारीले फैसला कार्यान्वयनको लागि फैसलाको प्रतिलिपि संलग्न गरी सो सम्बन्धी छुट्टै मिसिल खडा गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको लगत पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाट तयार भएकोमा सम्बन्धित कर्मचारीले फैसला तयार भएको सात दिनभित्रसो मिसिल लगत सहित सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

२३०. **सम्बन्धित जिल्ला अदालतले फैसला कार्यान्वयन गर्ने** : (१) कुनै मुद्दाको फैसला जुनसुकै तहको अदालतबाट भएपनि त्यस्तो मुद्दामा भएको फैसलाको कार्यान्वयन फिरादपत्र वा उजूरी दायर भएको जिल्ला अदालतले गर्नेछ ।

(२) पुनरावेदन सुन्ने अदालतले शुरु कारबाही र किनारा गरेको मुद्दाको फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धित जिल्ला अदालतले गर्नेछ ।

(३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि मुद्दाको विषयवस्तुका कारण फैसला कार्यान्वयन गर्ने जिल्ला अदालत यकिन हुन नसकेमा पुनरावेदन सुन्ने अदालतले तोकेको जिल्ला अदालतले सो मुद्दाको फैसला कार्यान्वयन गर्नेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नियमित अदालतबाट बाहेक अन्य निकायबाट भएको फैसलाको कार्यान्वयन सम्बन्धित निकायले गर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि फैसला कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा कानूनमा अन्यथा व्यवस्था नभएकोमा अदालतले यसै संहिता बमोजिम फैसला कार्यान्वयन गर्नेछ ।

२३१. **फैसला कार्यान्वयन स्थगित हुने** : दफा २३० मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतले देहायका अवस्थामा फैसलाको कार्यान्वयन स्थगन गर्नु पर्नेछ :-

(क) पुनरावेदन लाग्नेमा पुनरावेदन गर्न सक्ने म्याद भुक्तान नभएसम्म,

(ख) कानून बमोजिम पुनरावेदन लाग्न सक्ने मुद्दामा पुनरावेदन परेको भए पुनरावेदनको रोहबाट मुद्दाको अन्तिम किनारा नभएसम्म,

(ग) दफा २१९ बमोजिम मुद्दा दोहोर्‍याउने आदेश भएकोमा सोको किनारा नभएसम्म,

(घ) दफा २२० बमोजिम पुनरावलोकनको आदेश भएकोमा सोको अन्तिम किनारा नभएसम्म ।

२३२. **फैसला वा मिलापत्र कार्यान्वयन गर्न बाधा नपर्ने** : यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायका अवस्थामा फैसला वा मिलापत्र कार्यान्वयन गर्न बाधा पर्ने छैन :-

(क) कुनै मुद्दामा भएको फैसला उपर पुनरावलोकन वा मुद्दा दोहोऱ्याई पाउँ भनी पक्षले दिएको निवेदन विचाराधीन रहेको अवस्थामा अदालतले अन्यथा आदेश दिएकोमा बाहेक त्यस्तो निवेदन परेको कारणले मात्र सो मुद्दामा भएको फैसला कार्यान्वयन गर्न,

(ख) कसैले फैसला वा मिलापत्र बदर मुद्दा दायर गरे पनि अदालतले अन्यथा आदेश दिएकोमा बाहेक सो मुद्दामा भएको फैसला वा मिलापत्र कार्यान्वयन गर्न,

(ग) कुनै मुद्दाको फैसला कार्यान्वयन तत्काल नगरेमा मुद्दाको विषयवस्तुको रुपमा रहेको सम्पत्ति बिग्रने देखिएमा वा क्षतिपूर्ति तिर्नु पर्ने मुद्दामा जित्ने पक्षले पछि पुनरावेदन तहबाट मुद्दा हारेमा अर्को पक्षलाई पर्न गएको नोक्सानी वापतको क्षतिपूर्ति व्यहोर्ने लिखित प्रतिवद्धता व्यक्त गरेमा अदालतले शुरु फैसला भएपछि त्यस्तो मुद्दामा पुनरावेदन पर्ने म्याद भुक्तानी हुनु वा पुनरावेदन फैसला हुनु अगावै त्यस्तो फैसला कार्यान्वयन गर्न,

(घ) अदालतमा विचाराधीन रहेको कुनै मुद्दाको कुनै विषयमा मुद्दाका पक्षहरु बीच सहमति भएमा र त्यसरी सहमति भएको विषय छुट्टाएर फैसला कार्यान्वयन गर्न मिल्ने भई अदालतबाट आदेश भएमा ।

२३३. **वारिस राख्न सक्ने :** फैसला कार्यान्वयनको सिलसिलामा मुद्दाको कुनै पक्ष आफै उपस्थित हुन नसक्ने भएमा सो प्रयोजनको लागि निजले वारिस नियुक्त गरी पठाउन सक्नेछ ।

२३४. **मिलापत्र वा मेलमिलाप गर्न मौका दिनु पर्ने :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पक्षहरुले मिलापत्र वा मेलमिलापको माध्यमबाट फैसलाको कार्यान्वयन गर्न चाहेमा सोही व्यहोरा उल्लेख गरी अदालतमा संयुक्त निवेदन दिन सक्नेछन् ।

तर सरकारी विगो असूल गर्ने विषयमा मिलापत्र वा मेलमिलाप गर्न निवेदन दिन सकिने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मिलापत्र वा मेलमिलापको लागि पक्षहरुबाट निवेदन प्राप्त भएमा अदालतले मनासिव अवधि तोकी पक्षहरुलाई मिलापत्र वा मेलमिलापको माध्यमद्वारा फैसला कार्यान्वयन गर्न अवसर दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम दिइएको अवधिभित्र पक्षहरु मिलापत्र वा मेलमिलापको माध्यमबाट फैसला कार्यान्वयन गर्न सहमति भएमा अदालतले कानून बमोजिम पक्षहरु बीच मिलापत्र गराई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको अवधिभित्र पक्षहरु मिलापत्र वा मेलमिलापको माध्यमबाट फैसला कार्यान्वयन गर्न सहमत नभएमा अदालतले यस परिच्छेद बमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गरी फैसला कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

२३५. **पक्षहरुलाई तारिखमा राख्नु पर्ने :** (१) मुद्दा फैसला गर्ने शुरु अदालतले चलन चलाई दिने, दाखिल, खारेज, नामसारी गरी दिने, निखनाई दिने वा अंशवण्डा गरी दिने, विगो भरी पाउने समेत गरी फैसला गरेकोमा मुद्दाका पक्षहरु अदालतमा हाजिर रहेको भए

अदालतले फैसला कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनको निमित्त पक्षहरुलाई सो मुद्दामा पुनरावेदन गर्ने म्याद भुक्तान हुने अवधि कटाई तारिख तोक्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको तारिखका दिनसम्म सो मुद्दामा पुनरावेदन परेमा पुनरावेदन अदालतको फैसला बमोजिम हुने गरी अदालतले पक्षहरुको तारिख टुटाई त्यस्तो मुद्दाको मिसिल तामेलीमा राख्नु पर्नेछ ।

(३) पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाट समेत अन्तिम फैसला भएपछि उपदफा (१) बमोजिम मुद्दाका पक्षहरु अदालतमा हाजिर रहेको भए फैसला कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनको निमित्त पक्षहरुलाई तारिख तोकी हाजिर हुन र पक्षहरु हाजिर नरहेको भए सोही व्यहोरा जनाई मुद्दाको मिसिल सम्बन्धित शुरु अदालतमा पठाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम शुरु अदालतमा पक्षहरु हाजिर हुन आएमा अदालतले उपस्थित भएसम्मका पक्षलाई फैसला कार्यान्वयनको प्रयोजनको लागि तारिखमा राख्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम पुनरावेदन सुन्ने अदालतबाट पक्षहरु तारिखमा नरहेको व्यहोरा लेखी आएमा, पक्षहरु तोकिएको तारिखमा अदालतमा हाजिर हुन नआएमा वा शुरु अदालतको फैसला उपर पुनरावेदन नपरी मुद्दा अन्तिम भएमा र कुनै मुद्दाका पक्ष अदालतमा हाजिर नभएमा शुरु अदालतले फैसला कार्यान्वयनको प्रयोजनको लागि पक्षहरुलाई अदालतमा उपस्थित हुन अनुसूची-२४ बमोजिमको ढाँचामा एक्काइस दिनको म्याद पठाउनु पर्नेछ ।

(६) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि फैसला कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै पक्षलाई तारिखमा राख्न आवश्यक नदेखिएमा अदालतले त्यस्तो पक्षलाई तारिखमा राख्ने छैन ।

२३६. **थप दस्तुर लिई फैसला कार्यान्वयन गर्न सक्ने** : (१) यस संहिता बमोजिम म्याद जारी भएकोमा म्याद नाघेपछि र म्याद वा तारिख गुजारेकोमा मुद्दा सकार गर्ने वा गुज्रेको तारिख थमाउने म्याद नाघे पछि मुद्दाको पक्ष फैसला कार्यान्वयन गराउन आएमा अदालतले फैसला कार्यान्वयन गर्दा लाग्ने दस्तुरको म्याद नाघेको छ महिनाभित्र भए दश प्रतिशत र एक वर्षभित्र भए पच्चीस प्रतिशत थप दस्तुर लिई फैसला कार्यान्वयन गरिदिनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र पनि फैसला कार्यान्वयन गर्न पक्ष हाजिर नभएमा यस परिच्छेदमा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक अदालतले त्यस्तो फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी कारबाही तामेलीमा राख्नु पर्नेछ ।

२३७. **मुद्दा सकार गर्न वा गुज्रेको तारिख थमाउन पाउने :** (१) फैसला कार्यान्वयनको सिलसिलामा मुद्दाको कुनै पक्षको मृत्यु भएमा निजको हकवालाले यस संहिता बमोजिम त्यस्तो मुद्दा सकार गर्न पाउनेछ ।

(२) फैसला कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै पक्षले तारिख गुजारेमा निजले यस संहिता बमोजिम गुज्रेको तारिख थमाउन सक्नेछ ।

२३८. **चलन चलाउने कार्यविधि :** (१) फैसला बमोजिम अदालतले चलन चलाई दिए वापत चलन चलाउने सम्पत्तिको विगो खुलेको भए विगोको तीन प्रतिशत र विगो नखुलेको भए एक हजार रुपैयाँ चलन पाउनेले डोर खटाउनु अघि अदालतमा दाखिला गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम चलन चलाई पाउनेले रकम बुझाएमा अदालतले सो रकम बुझाएकै दिन चलन चलाउने डोर खटिने दिन तोकी सो कुराको सूचना सहित

पक्षहरुलाई चलन चलाउने ठाउँमा हाजिर हुने गरी तारिख तोक्नु पर्नेछ र चलन चलाई दिनु पर्ने पक्ष तारिखमा नरहेमा अदालतले सो कुराको सूचना सात दिनभित्र त्यस्तो पक्षलाई समेत दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम तारिख तोक्दा वा सूचना दिंदा चलन चलाई दिनु पर्ने सम्पत्ति घर वा जग्गा भएमा त्यस्तो घर वा जग्गा खाली गर्न सूचना समेत दिनु पर्नेछ ।

(४) चलन चलाई दिनु पर्ने सम्पत्ति मुद्दाका पक्ष बाहेक अन्य व्यक्तिको भोग वा कब्जामा भए अदालतले त्यस्तो व्यक्तिलाई समेत डोर खटी जाने ठाउँमा उपस्थित हुन सूचना गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (२) बमोजिम तोकिएको दिनमा अदालतले डोर खटाई त्यस्तो सम्पत्ति फैसला बमोजिम चलन चलाई दिनु पर्नेछ ।

(६) फैसला बमोजिम चलन चलाई दिनु पर्ने कुनै घर वा जग्गाको दिशा वा तर्फ नखुलेको भए अदालतले पक्षहरुलाई रोहबरमा राखी नरम गरम मिलाई छुट्याई गोला हाली त्यस्तो घर वा जग्गा चलन चलाई दिनु पर्नेछ ।

(७) अदालतले यस दफा बमोजिम चलन चलाउँदा हाजिर भएसम्मका चलन चलाई दिने र पाउने पक्ष वा निजका प्रतिनिधिको रोहवरमा स्थानीय निकायका प्रतिनिधि र कम्तीमा दुईजना साक्षी राख्नु पर्नेछ ।

(८) चलन चलाई दिनु पर्ने व्यक्ति वा अरु कसैले चलन चलाउन बाधा विरोध गरेमा अदालतले आवश्यकता अनुसार बल प्रयोग गरी चलन चलाई दिनु पर्नेछ ।

(९) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कसैले चलन चलाई दिनु पर्ने घर वा पसलभित्र कुनै सम्पत्ति राखी ताल्चा मारी राखेकोमा चलन चलाई दिनु पर्ने घर वा पसल भोग वा कब्जा गर्ने व्यक्ति हाजिर भए खोल्न लगाई चलन चलाई दिनु पर्नेछ र त्यस्तो व्यक्ति हाजिर नभएमा सात दिनभित्र सो घर वा पसलमा लागेको ताल्चा खोली दिनको लागि सो चलन चलाउनु पर्ने घर वा पसलको ढोकामा अनुसूची-२५ बमोजिमको ढाँचामा सूचना टाँस गर्नु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिमको म्यादभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले घर वा पसलको ताल्चा नखोलेमा त्यस्तो म्याद नाघेपछि अदालतले त्यस्तो ताल्चा खोली सो घर वा पसल चलन चलाई दिनु पर्नेछ ।

(११) यस दफा बमोजिम चलन चलाउने सिलसिलामा घर वा पसलभित्र कुनै सम्पत्ति फेला पारेमा उसै बखत अदालतले त्यस्तो सम्पत्तिको विवरण तयार गरी त्यस्तो सम्पत्ति आफ्नो नियन्त्रणमा लिन सक्नेछ ।

(१२) उपदफा (११) बमोजिम नियन्त्रणमा लिएको सम्पत्ति सम्बन्धित व्यक्तिलाई पैंतीस दिनभित्र फिर्ता लिन आउने बारेको सात दिने सूचना त्यस्तो घर वा पसल रहेको ठाँउमा टाँस गर्नु पर्नेछ र त्यसरी दिएको म्यादभित्र पनि सो सम्पत्ति लिन नआएमा अदालतले त्यस्तो सम्पत्ति लिलाम बिक्री गरी प्राप्त रकम सम्बन्धित व्यक्तिलाई तत्काल बुझाई दिनु पर्नेछ ।

(१३) उपदफा (१२) बमोजिम सम्पत्ति लिलाम बिक्री भई प्राप्त भएको रकम सम्बन्धित व्यक्तिले तत्काल नबुझेमा अदालतले सो रकम धरौटी खातामा जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

(१४) उपदफा (१३) बमोजिम धरौटी खातामा रकम जम्मा भएको एक वर्षभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले रकम बुझ्न आएमा अदालतले दश प्रतिशत रकम कटाई बाँकी रकम त्यस्तो व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(१५) उपदफा (१४) बमोजिमको अवधिभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्तो रकम फिर्ता लिन नआएमा अदालतले सो रकम सरकारी कोषमा जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

(१६) अदालतबाट एकपटक चलन चलाई दिएको सम्पत्ति चलन नछाडी कसैले खिचोला गरेमा अदालतले खिचोला गरेको पटकै पिच्छे पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा तीन महिनासम्म कैद गरी अघि चलन चलाई दिएको सम्पत्ति फैसला बमोजिम पुनः चलन चलाई दिनु पर्नेछ । त्यसरी चलन चलाई दिए वापत थप दस्तुर लाग्ने छैन ।

(१७) चलन चलाउने सम्पत्ति अन्य इलाकाको भए अदालतले चलन चलाउन सम्बन्धित पक्षलाई तारिख तोकी मिसिल सहित त्यस्तो इलाकाको जिल्ला अदालतमा पठाउनु पर्नेछ ।

(१८) उपदफा (१७) बमोजिम चलन चलाउन लेखी आएमा सम्बन्धित अदालतले कानून बमोजिम चलन चलाई त्यसको जानकारी सो अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

(१९) यस दफा बमोजिम अदालतबाट चलन चलाई दिइसकेपछि अदालतले सोको निस्सा चलन पाउने पक्षलाई दिनु पर्नेछ ।

(२०) अदालतले पक्षहरु अदालतमा हाजिर भएको छ महिनाभित्र चलन चलाई दिई सक्नु पर्नेछ ।

२३९. **दाखिल, खारेज, नामसारी गर्ने कार्यविधि :** (१) फैसला बमोजिम दाखिल खारेज, नामसारी गर्ने सिलसिलामा सो गरी लिने पक्ष दफा २३५ बमोजिम तारिखमा रहेमा अदालतले फैसला कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनको निमित्त दाखिल, खारेज, नामसारी गरी दिने कार्यालयका नाममा सो व्यहोरा लेखी पक्षलाई समेत सोही कार्यालयमा एक्काइस दिनभित्र हाजिर हुन पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अदालतबाट लेखी आएमा र सम्बन्धित पक्ष कार्यालयमा हाजिर भएमा त्यस्तो कार्यालयले पनि फैसला बमोजिम दाखिल, खारेज, नामसारी गरिदिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको म्याद नाघेपछि कुनै पक्ष दाखिल, खारेज, नामसारीको लागि सम्बन्धित कार्यालयमा हाजिर भएमा त्यस्तो कार्यालयले प्रत्येक वर्षको निमित्त पाँचसय रुपैयाँ दस्तुर लिई फैसला बमोजिम दाखिल, खारेज, नामसारी गरी दिनु पर्नेछ ।

२४०. **निखन्ने सम्बन्धी कार्यविधि :** (१) फैसला बमोजिम निखनाई लिने दिने सिलसिलामा कुनै पक्ष दफा २३५ बमोजिम तारिखमा रहेमा अदालतले फैसला बमोजिम निखनी लिन पाउने सम्पत्ति निखनी लिन वा धरौटी रहेको रकम बुझिलिन त्यस्तो पक्षलाई तारिख तोकी रकम धरौटी रहेको कार्यालयमा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निखनी लिने दिने दुवै पक्षहरु कार्यालयमा हाजिर हुन आएमा कार्यालयले धरौटी रहेको रकम निखनी दिनु पर्ने व्यक्तिलाई बुझाई सो सम्पत्तिको लिखत र भरपाई निखनी लिनेलाई बुझाई दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम निखनी दिने व्यक्ति मात्र कार्यालयमा हाजिर भएमा कार्यालयले उपदफा (२) बमोजिम निजलाई रकम बुझाई सो रकम बुझाएको भरपाई समेतका कागजात निखनी लिने व्यक्ति हाजिर भएका बखत निजलाई बुझाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम निखनी लिने व्यक्ति मात्र कार्यालयमा हाजिर हुन आएमा कार्यालयले फैसला बमोजिम निखनाई दिई रकम बुझाएको भरपाई समेतका कागजात निजलाई बुझाई दिनु पर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम कार्यालयबाट निखनाई दिएकोमा सो मितिले पैंतीस दिनभित्र निखनाई दिनु पर्ने व्यक्तिले धरौटी रहेको रकम बुझी लिनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको म्याद नाघेको एक वर्षभित्र निखनाई दिनु पर्ने व्यक्ति धरौटी रकम बुझिलिन आएमा कार्यालयले धरौटी रकमको थप तीन प्रतिशत रकम कट्टा गरी बाँकी रकम त्यस्तो व्यक्तिलाई फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिमको म्यादभित्र पनि निखनाई दिनु पर्ने व्यक्ति धरौटी रकम लिन नआएमा कार्यालयले त्यस्तो धरौटी रकम सरकारी आम्दानीको रुपमा सरकारी कोषमा जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

२४१. **अंश छुट्याउने कार्यविधि :** (१) फैसला बमोजिम अंश छुट्याई दिने सिलसिलामा पक्षहरु दफा २३५ बमोजिम तारिखमा रहेको भए अदालतले छ महिनाभित्र अंश छुट्याई वण्डा गरी दिनु पर्नेछ ।

(२) एक जनाभन्दा बढी अंशियारलाई अंश छुट्याई दिने गरी फैसला भएकोमा कुनै अंशियार हाजिर नभएमा अदालतले हाजिर नहुने अंशियारको नाममा अनुसूची-२६ बमोजिमको ढाँचामा पन्ध्र दिने म्याद पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको म्यादभित्र सम्बन्धित अंशियार हाजिर हुन आएमा अदालतले सबै अंशियारलाई राखी अंश छुट्याई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको म्यादभित्र अंश पाउने सबै अंशियार हाजिर हुन नआएमा अदालतले हाजिर नहुने अंशियारको भाग छुट्याई हाजिर हुने अंशियारको वण्डा छुट्याई दिनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम वण्डा छुट्याइएकोमा म्यादभित्र हाजिर नहुने व्यक्तिले वण्डा गरेको वा असल कमसल वा घटी बढी भन्ने कुरामा नालिस गर्न पाउने छैन ।

(६) डोर खटाई अंश छुट्याउनु पर्ने भए अदालतले कर्मचारी पठाई वण्डा छुट्याई दिनु पर्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम वण्डा छुट्टाउने सिलसिलामा फैसला बमोजिम अंश दिने वा फाँटवारी बमोजिमको सम्पत्ति जिम्मा राख्ने अंशियार, निजका प्रतिनिधि वा एकाघरका उमेर पूरा गरेका अन्य व्यक्तिले फाँटवारी बमोजिमको वण्डा गर्नु पर्ने सम्पत्ति देखाउनु पर्नेछ ।

(८) अंश दिने वा जिम्मा राख्ने व्यक्ति फेला नपरेमा वा एकाघरका उमेर पूरा गरेका व्यक्तिले फाँटवारी बमोजिमको सबै सम्पत्ति देखाउन नसकेमा अंश दिने र जिम्मा राख्नेलाई बाटाको म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र अदालतमा हाजिर हुन आउने बारेको अनुसूची-२७ बमोजिमको ढाँचामा म्याद दिनु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिमको म्यादभित्र अंश दिने वा सम्पत्ति जिम्मा राख्ने व्यक्ति अदालतमा हाजिर नभएमा वा हाजिर भएपनि वण्डा गर्नु पर्ने सम्पत्ति नदेखाएमा अदालतले स्थानीय निकायको सदस्य वा प्रतिनिधि र कम्तीमा दुई जना व्यक्ति साक्षी राखी कुनै सम्पत्ति बन्द गरेको भए सो खुला गरी फाँटवारी बमोजिम अंश वण्डा गरिदिनु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (२) वा (८) बमोजिमको म्यादभित्र पक्षहरु हाजिर हुन नआएमा सो म्याद नाघेको तीन दिनभित्र अदालतले फैसला बमोजिम अंश छुट्याई वण्डा गर्ने कार्य प्रारम्भ गर्नु पर्नेछ ।

(११) उपदफा (८) बमोजिम दिइएको म्यादपछि कुनै पक्ष अदालतमा हाजिर हुन आएमा र सो बखत अंशवण्डा गर्ने कार्य समाप्त नभएको भए अदालतले निजलाई समेत राखी फैसला बमोजिम अंश छुट्याई दिनु पर्नेछ ।

(१२) वण्डा गर्दा फाँटवारी बमोजिमको सबै सम्पत्ति दुरुस्त नदेखिएमा सो नपुग जति सम्पत्तिको विगो कायम गराई अंश दिने वा सम्पत्ति जिम्मा राख्नेको अंशबाट सोधभर्ना गराई दिनु पर्नेछ । त्यसरी सोधभर्ना गर्दा पनि अंश नपुगेमा नपुग भएको जति विगो वापत त्यस्तो व्यक्तिको हक भोगको अन्य सम्पत्तिबाट अंश पाउनेलाई भराई दिनु पर्नेछ ।

(१३) वण्डा छुट्याउँदा अंश पाउने व्यक्ति वा निजका एकाघरका उमेर पुगेको व्यक्तिले आफ्नो भागको अंश बुझी लिएन र सडिगली जाने कुनै सम्पत्ति भएमा अदालतले त्यस्तो सम्पत्ति लिलाम बिक्री गर्नु पर्नेछ । त्यसरी लिलाम बिक्रीबाट प्राप्त रकम पछि बुझी लिन आएमा अदालतले सो रकम मध्ये पन्ध्र प्रतिशत रकम कट्टा गरी बाँकी रकम निजलाई फिर्ता गरी दिनु पर्नेछ ।

(१४) अंश वण्डा छुट्याउन अंश पाउने व्यक्ति बीच वण्डा गर्नु पर्ने सम्पत्तिका बारेमा सहमति कायम हुन नसकेमा अदालतले त्यस्तो सम्पत्ति नरम गरम मिलाई गोला हाली वण्डा छुट्याई दिनु पर्नेछ ।

(१५) कसैले फाँटवारीमा उल्लेख भएको आफ्नो जिम्माको सम्पत्ति नदेखाएमा वा दाखिला नगरेमा सो नदेखाएको वा दाखिला नगरेको सम्पत्तिको विगोको सयकडा पाँच प्रतिशत जरिवाना गर्नु पर्नेछ ।

(१६) वादीले अंश पाउने ठहरी अन्तिम फैसला भएको मुद्दामा अन्य प्रतिवादी अंशियारले पनि आफ्नो अंश छुट्याई लिन दरखास्त दिएमा कानून बमोजिम लाग्ने अदालती शुल्क लिई फैसलाबाट ठहरे बमोजिमको सम्पत्तिबाट अंश छुट्याई दिलाई दिनु पर्नेछ ।

(१७) अंशवण्डा गर्नु पर्ने सम्पति अर्को इलाकामा समेत रहेछ भने अदालतले त्यस्तो सम्पति वण्डा गर्न सम्बन्धित अदालतमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(१८) उपदफा (१७) बमोजिम लेखी आएमा सम्बन्धित अदालतले समेत यस दफा बमोजिम त्यस्तो सम्पत्तिको वण्डा छुट्याई दिई सोको जानकारी त्यस्तो अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

२४२. **<u>विगो भराउने कार्यविधि :</u>** (१) फैसला बमोजिम विगो भराई लिने सिलसिलामा विगो भरी पाउने पक्ष दफा २३५ बमोजिम तारिखमा रहेमा अदालतले त्यस्तो पक्षले विगो भराई लिन चाहे वा नचाहेको विषयमा कागज गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कागज गराउँदा विगो भराई लिन पाउने पक्षले विगो भराई लिन नचाहेमा अदालतले त्यसै दिन फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी विषय अन्त्य गरी विगोको लगत कट्टा गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कागज गराउँदा विगो भरी पाउनेले विगो भराई लिन चाहेमा र विगो भराई दिने पक्ष तारिखमा रहेको भए अदालतले निजलाई फैसला बमोजिम तिर्नु पर्ने विगो बुझाउनको लागि बढीमा पैंतीस दिनसम्मको समय दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम दिइएको समयभित्र विगो बुझाउने पक्षले नगद, गुड फर पेमेन्ट वा अन्य कुनै माध्यमबाट विगो बमोजिमको रकम अदालतमा दाखिला गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि विगो बुझाउने पक्षले विगो वापतको रकम आफ्नो कुनै सम्पत्तिबाट असूल गर्न अदालत समक्ष अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(६) विगो बुझाउने पक्ष अदालतमा हाजिर नभएमा वा उपस्थित भएपनि उपदफा (३) बमोजिमको समयभित्र विगो वापत रकम नबुझाएमा, उपदफा (५) बमोजिम सम्पत्ति नदेखाएमा वा त्यसरी देखाएको सम्पत्तिबाट विगो भराउन सम्भव नभई विगो भराई पाउनेले मञ्जुर नगरेमा निजले विगो भरी पाउने पक्षले विगो बुझाउने पक्षको अन्य सम्पत्ति देखाई त्यस्तो सम्पत्तिबाट विगो भरी पाउन अदालत समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम विगो असूल गर्दा कुनै सम्पत्ति रोक्का राख्नु पर्ने भएमा अदालतले त्यस्तो सम्पत्ति रोक्का राखी आवश्यकता अनुसार सो सम्पत्ति लिलाम बिक्री समेत गरी विगो भराई दिनु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिम सम्पत्ति लिलाम बिक्री गर्दा विगो भन्दा बढी रकम प्राप्त भएमा अदालतले त्यसरी बढी रकम विगो बुझाउने पक्ष उपस्थित भए निजलाई तुरुन्त फिर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम सम्बन्धित पक्षले रकम बुझी नलिएमा अदालतले सो रकम धरौटी खातामा जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम धरौटी खातामा रकम जम्मा भएको एक वर्षभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले रकम लिन नआएमा सो रकम सरकारी आम्दानीमा बाँधिनेछ ।

(११) विगो भरी दिनु पर्ने व्यक्ति अर्को इलाकामा रहे बसेको भए अदालतले विगो भराउन सम्बन्धित अदालतमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(१२) उपदफा (११) बमोजिम लेखी आएमा सम्बन्धित अदालतले समेत यस दफा बमोजिम विगो भराई सोको जानकारी त्यस्तो अदालतलाई दिनु पर्नेछ ।

(१३) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि विगो भरी पाउने व्यक्तिले विगो बुझाउनु पर्ने व्यक्तिबाट सम्पत्ति दबाए लुकाएको पत्ता लगाई निज जीवित छँदै ल्याएमा अदालतले सो सम्पत्ति लिलाम बिक्री गरी निजले पाउने विगोसम्मको रकम त्यस्तो व्यक्तिलाई बुझाई दिनु पर्नेछ ।

(१४) यस दफा बमोजिम विगो भराई दिए वापत अदालतले त्यस्तो विगोको तीन प्रतिशत दस्तुर विगो पाउने व्यक्तिबाट लिनु पर्नेछ ।

२४३. **जायजात हुने सम्पत्ति :** (१) दफा २४२ बमोजिमको विगो वापत जायजात गर्दा त्यस्तो सम्पत्ति भोग वा उपयोग गर्ने बाह्र वर्षदेखि माथिका मानु नछुट्टि सँगै बसेका र मानो वा अंश छुट्टिई भिन्न बसे पनि सो सम्पत्ति भोग वा उपयोग गर्ने व्यक्तिसँग रहेको अंश समेत जायजात गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जायजात गर्दा देहायका सम्पत्ति परसारी बाँकी रहेको सम्पत्ति जायजात गर्नु पर्नेछ :-

(क) जायजात गर्नु पर्ने व्यक्ति बाहेक अन्य व्यक्तिको निजी सम्पत्तिको रूपमा कुनै सम्पत्ति रहेको भए त्यस्तो सम्पत्ति,

(ख) जायजात हुने व्यक्ति तथा निजको एकाघरका परिवारले लगाउने तीन जोरसम्मको कपडा तथा तीन जोरसम्मको जुत्ता,

(ग) जायजात हुने व्यक्ति तथा निजका एकाघरका परिवारलाई आवश्यक खाना पकाउने तथा खाने एकसरो भाडा, थाल कचौरा, एकसरो ओड्ने ओछ्याउने कपडा,

(घ) जायजात हुने व्यक्तिको एकाघरका परिवारलाई पठन पाठन गर्न आवश्यक पर्ने पुस्तक,

(ङ) जायजात हुने व्यक्ति तथा निजका एकाघर परिवारलाई बढीमा तीन महिनासम्म जीवन निर्वाह गर्न आवश्यक खाद्यान्न,

(च) जायजात हुने व्यक्ति तथा निजका एकाघर परिवारका व्यक्तिको पेशा रोजगारसँग सम्बन्धित एकसरो ज्यावल, औजार वा हातहतियार,

(छ) खेती गर्न एक हल गोरु ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सो उपदफाको खण्ड (ख), (ग), (घ), (ङ), (च) र (छ) बमोजिम सम्पत्ति पर सार्दा पचास हजार रुपैयाँभन्दा बढी रकमको सम्पत्ति पर सारिने छैन ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम जायजात गर्दा समेत विगो पुगेन भने परिवारका अरु सदस्यलाई पक्रन पाइने छैन ।

२४४. **विगो वा जरिवाना बापत कैद गर्ने :** (१) दफा २४२ को उपदफा (७) बमोजिम सम्पत्ति लिलाम बिक्री गर्दा समेत विगो पुगेन र नपुग विगोमा विगो भरी पाउनेले विगो भराउनु पर्नेलाई कैद गराउन इच्छा गरी सम्पत्ति लिलाम बिक्री भएको सात दिनभित्र निवेदन दिएमा अदालतले त्यसको पर्चा खडा गरी विगो भरी दिनु पर्ने व्यक्तिलाई कानून बमोजिम कैद गरी दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कैद गर्दा अदालतले एक दिनको तीनसय रुपैयाँको दरले त्यसरी बाँकी हुन आएको विगोलाई कैदमा परिणत गरी सो बराबर विगो भर्नु पर्ने व्यक्तिलाई कैद गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम कैद गर्दा नेपाल सरकार वा नेपाल सरकारको पूर्ण वा अधिकांश स्वामित्व वा नियन्त्रण भएको सार्वजनिक संस्थाको विगोको हकमा चार वर्ष र व्यक्ति विशेष वा अन्य संस्थाको विगोको हकमा दुई वर्षभन्दा बढी कैद गर्न सकिने छैन ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम कैद गर्नु पर्दा तीनसय रुपैयाँभन्दा कम रकम भएमा वा बाँकी रहन गएमा सो वापत एक दिन कैद गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिम कैद गर्दा कानून बमोजिम लाग्ने सिदा खर्च कैद गराउन चाहने व्यक्तिले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

(६) जरिवाना नतिरे बापत कैद गर्नु पर्दा चार वर्षमा नबढ्ने गरी एक दिनको एकसय रुपैयाँको दरले कैद गर्नु पर्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम कैद गर्नु अघि सम्बन्धित व्यक्तिलाई आफ्नो भनाई राख्ने मनासिब समय दिनु पर्नेछ ।

(८) यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पक्षको माग बमोजिम असूल उपर हुन नसकेको बाँकी विगो वापत विगो नतिर्ने व्यक्तिलाई अदालतको आदेश बमोजिम कैद भएकोमा सो विगोको विषयमा पुनः दावी लिन सकिने छैन ।

२४५. **विगो असुल गर्नु पर्ने व्यक्तिको मृत्यु भएमा गर्ने :** (१) विगो असूल गर्नु पर्ने व्यक्तिको त्यस्तो विगो असूल नहुँदै मृत्यु भएमा निजको हकको सम्पत्तिबाट विगो असूल उपर गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निजको हकको सम्पत्तिबाट विगो असूल नभएमा नपुग विगो निजको अपुताली लिने व्यक्तिबाट असूल गरिनेछ ।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अपुताली लिनेबाट विगो असूल गर्दा निजले अपुताली लिएभन्दा बढी रकम असूल गरिने छैन ।

२४६. **जरिवाना छुट हुने :** फैसला बमोजिम जरिवाना लागेको व्यक्तिले तत्काल वा फैसला भएको मितिले साठी दिनभित्र जरिवाना तिरेमा निजलाई भएको जरिवानामा बीस प्रतिशत छुट हुनेछ ।

२४७. **मिलापत्रको कार्यान्वयन :** (१) सरकारी निकायबाट कुनै काम गर्नु, गराउनु पर्ने गरी कुनै मिलापत्र भएकोमा अदालतले मिलापत्र भएको तीन दिनभित्र मिलापत्र बमोजिमको काम गरिदिन सम्बन्धित कार्यालयलाई लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) एकजना भन्दा बढी वादी वा प्रतिवादी भएको मुद्दामा मिलापत्र बमोजिम गराउन सबै उपस्थित नभएपनि म्याद नाघेपछि मिलापत्र कार्यान्वयन गरिनेछ । त्यसरी मिलापत्र कार्यान्वयन गर्दा अदालतले मिलापत्र बमोजिम गराउन नआउने व्यक्तिको हितको पनि संरक्षण गर्नु पर्नेछ ।

२४८. **अदालती शुल्क, धरौटी तथा खर्च फिर्ता लिने अवधि :** (१) यस संहितामा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक फैसला बमोजिम फिर्ता पाउने ठहरिएको अदालती शुल्क तथा धरौटी रकम सो फैसला अन्तिम भएको थाहा पाएको मितिले एक वर्षभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले फिर्ता लिनु पर्नेछ ।

(२) यस संहितामा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक लिलाम बिक्रीबाट प्राप्त रकम लिन वा फिर्ता पाउने व्यक्तिले लिलाम बिक्री भएको मितिले छ महिनाभित्र त्यस्तो रकम बुझि लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिमको म्यादभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले अदालती शुल्क, धरौटी वा रकम बुझि नलिएमा पछि त्यस्तो रकम वा सम्पत्ति फिर्ता लिन पाइने छैन ।

(४) उपदफा (२) बमोजिमको म्याद समाप्त भएपछि त्यस्तो धरौटी रकम सरकारी आम्दानीमा बाँधिनेछ ।

२४९. **फैसला कार्यान्वयन गराई दिए वापत लाग्ने दस्तुर :** (१) यस परिच्छेदमा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक फैसला बमोजिम अदालतले कुनै रकम दिलाई दिए वापत सो रकम पाउने व्यक्तिबाट सयकडा दशका दरले दस्तुर लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतबाट भाखा गराई दिएको, कागजपत्र दिलाई दिएको वा असामी वण्डा गरिदिएकोमा कुनै दस्तुर लाग्ने छैन ।

२५०. **उजूर गर्न सक्ने** : (१) फैसला कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै कर्मचारीले गरेको काम कारबाही उपर चित्त नबुझ्ने सरोकारवाला व्यक्तिले सोही अदालतका न्यायाधीश समक्ष पन्ध्र दिनभित्र उजूर गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम परेको उजूरी उपर भएको निर्णयमा चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले पुनरावेदन सुन्ने अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम परेको उजूरी एक महिनाभित्र र उपदफा (२) बमोजिम परेको निवेदन दुई महिनाभित्र टुङ्गो लगाउनु पर्नेछ ।

२५१. **प्रतिनिधि नभएको कारणले मात्र काम कारबाही बदर नहुने :** (१) यस परिच्छेद बमोजिम स्थानीय निकायको सदस्य वा प्रतिनिधिको रोहवरमा कुनै काम कारबाही गर्नु पर्ने वा निजको सहीछाप गराउनु पर्नेमा त्यस्तो सदस्य वा प्रतिनिधिलाई उपस्थित गराई दिन लिखित सूचना दिंदा पनि त्यस्तो सदस्य वा प्रतिनिधि उपस्थित नभएमा सो काम कारबाही गर्न, गराउन सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम स्थानीय निकायको सदस्य वा प्रतिनिधि उपस्थित नभएको वा निजले सहीछाप नगरेको आधारमा मात्र अरु कुराले रीत पुगेको काम कारबाही बदर हुने छैन ।

२५२. **अपहेलनामा कारबाही चलाउन वा सजाय गर्न सक्ने** : (१) यस परिच्छेद बमोजिम फैसला कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा सहयोग गर्नु मुद्दाका पक्षको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) फैसला कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा अवरोध गर्ने व्यक्तिलाई अदालतले कानून बमोजिम अपहेलनामा कारबाही चलाउन वा एक हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा तीन महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय गर्न सक्नेछ ।

२५३. **कर्मचारीले प्रोत्साहन रकम पाउने :** (१) फैसला बमोजिम लागेको दण्ड जरिवाना वा सरकारी विगो असूलको लागि खटी जाने सरकारी कर्मचारीले दैनिक तथा भ्रमण भत्ता वापत पाउने रकम लिन नचाहेमा असूल गरी ल्याएको रकमको पच्चीस प्रतिशत प्रोत्साहन भत्ता पाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम असूल गरी ल्याएको रकमको पाँच प्रतिशत रकम तहसिलदारले प्रोत्साहन स्वरुप पाउनेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिमको भत्ता वा रकम असूल भएको जरिवाना वा सरकारी विगोको रकमबाट दिइनेछ ।

(४) यस दफा बमोजिम सरकारी विगो वा जरिवाना सरकारी कर्मचारी बाहेक अन्य कुनै व्यक्तिले असूल गरी ल्याएको रहेछ भने निजलाई सरकारी कर्मचारीलाई सरह उपदफा (२) बमोजिमको रकम उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

परिच्छेद-२३

नेपाल सरकार वादी वा पक्ष हुने देवानी मुद्दा सम्बन्धी व्यवस्था

२५४. **नेपाल सरकार वादी हुने देवानी मुद्दाको जाँचबुझ र दायरी** : (१) अनुसूची-२८ मा लेखिएको मुद्दा र प्रचलित कानूनमा नेपाल सरकार वादी हुने भनिएको देवानी मुद्दा चलाउन चाहने व्यक्तिले त्यस्तो मुद्दाको विषयमा आफूसँग भएको वा आफूले देखे जानेसम्मको प्रमाण खुलाई नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको अधिकारी वा त्यसरी अधिकारी नतोकिएकोमा सम्बन्धित जिल्लाको मालपोत अधिकृत समक्ष लिखित दरखास्त वा मौखिक सूचना दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मौखिक सूचना दिएकोमा सम्बन्धित अधिकारीले त्यस्तो व्यक्तिको कुरा दरखास्तको रुपमा लेखी निजको सहीछाप गराउनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम दरखास्त प्राप्त भएमा सम्बन्धित अधिकारीले आवश्यकतानुसार मुद्दासँग सम्बन्धित घर वा जग्गाको नाप नक्सा गरी वा अन्य आवश्यक विषयमा जाँचबुझ गरी मुद्दा चलाउने वा नचलाउने निर्णयको लागि सङ्कलन गरिएको प्रमाण र आफ्नो राय समेत उल्लेख गरी मुद्दा चल्ने नचल्ने निर्णय गर्न लाग्ने समय र मुद्दा चल्ने निर्णय भएमा फिरादपत्र तयार गरी मुद्दा दायर गर्न लाग्ने समयलाई ध्यानमा राखी सम्बन्धित कानूनको हदम्याद पुग्ने कम्तीमा पन्ध्र दिन अगावै मिसिल कागजको सक्कल र नक्कल एक प्रति सम्बन्धित जिल्लाको सरकारी वकील समक्ष पठाउनु पर्नेछ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम कसैको दरखास्त नपरेको भए तापनि सम्बन्धित अधिकारी आफैले उपदफा (१) बमोजिमको मुद्दा चलाउन पर्ने कारण देखेमा आवश्यक प्रमाण सङ्कलन गरी उपदफा (३) बमोजिमको कार्यविधि पूरा गरी सम्बन्धित जिल्लाको सरकारी वकील समक्ष मिसिल सहितको कागजात पठाउनु पर्नेछ।

(५) उपदफा (३) वा (४) बमोजिम मिसिल प्राप्त भएमा सरकारी वकीलले अध्ययन गरी सो मिसिलमा मुद्दा चल्ने वा नचल्ने विषयमा निर्णय गर्नेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम मुद्दा चल्ने निर्णय गरेमा सरकारी वकीलले फिरादपत्र तयार गरी प्रमाण सहित सम्बन्धित अदालतमा मुद्दा दायर गर्नु पर्नेछ।

(७) उपदफा (५) बमोजिम मुद्दा नचल्ने निर्णय गरेमा सरकारी वकीलले प्राप्त मिसिल र प्रमाण सम्बन्धित अधिकारी समक्ष फिर्ता पठाउनु पर्नेछ।

२५५. **नेपाल सरकार वादी भई मुद्दा चल्ने** : दफा २५४ बमोजिम दायर भएको मुद्दा नेपाल सरकार वादी भई चल्नेछ।

तर दफा ९१ बमोजिम फिराद गर्नु पर्ने विषयमा सोही बमोजिम हुनेछ।

२५६. **व्यक्तिले मुद्दा चलाउनु पर्ने देखिएमा सूचना गर्नु पर्ने :** (१) दफा २५४ को उपदफा (५) बमोजिम मिसिल अध्ययन गर्दा त्यस्तो मुद्दा नेपाल सरकार वादी भई चलाउनु पर्ने नदेखिई

कानून बमोजिम मर्का पर्ने व्यक्तिद्वारा चलाउनु पर्ने देखेमा सरकारी वकीलले सोही बमोजिमको निर्णय गरी सो कुराको सूचना सम्बन्धित व्यक्तिलाई दिनु भनी मिसिल पठाउने अधिकारीलाई जनाउ दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जनाउ पाएको मितिले सम्बन्धित व्यक्तिको हकमा कानून बमोजिमको हदम्यादको गणना हुनेछ।

२५७. **सरोकारवाला व्यक्तिलाई पक्ष कायम गर्ने** : दफा २५४ बमोजिम नेपाल सरकारवादी भई दायर भएको कुनै मुद्दा कारबाहीको क्रममा नेपाल सरकार वादी हुने नदेखिएमा अदालतले सोही व्यहोराको आदेश गरी सरोकारवाला व्यक्तिलाई झिकाउनु पर्नेछ। अदालतको आदेश बमोजिम सरोकारवाला व्यक्ति उपस्थित भई निजले मुद्दा सकार गरेमा निजलाई वादी पक्ष कायम गरी सोही मुद्दाको मिसिलबाट प्रचलित कानून बमोजिम कारबाही सुनुवाई किनारा गर्नु पर्नेछ।

२५८. **अन्य देवानी मुद्दा चलाउने सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) दफा २५४ बमोजिम दायर भएका मुद्दा बाहेक अन्य देवानी मुद्दा चलाउने वा प्रमाण सङ्कलन गर्ने सम्बन्धमा सम्बन्धित कानूनमा कुनै अधिकारी तोकिएको भए त्यस्तो अधिकारीबाट र त्यस्तो अधिकारी नतोकिएकोमा सम्बन्धित कार्यालयको प्रमुखले प्रमाण सङ्कलन गरी फिरादपत्र दायर गर्न हदम्याद ननाघ्ने गरी आफ्नो राय सहित मुद्दा चल्ने वा नचल्ने निर्णयको लागि सम्बन्धित सरकारी वकील समक्ष मिसिल सहितको प्रमाण पठाउनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मिसिल प्राप्त भएमा सरकारी वकीलले सो मिसिल अध्ययन गरी मुद्दा चल्ने वा नचल्ने सम्बन्धमा निर्णय गरी मुद्दा चल्ने भएमा कुन कानून अनुसार कुन विषयमा कस कसलाई मुद्दा चलाउने हो सो समेत उल्लेख गरी मुद्दा दायर गर्न हदम्याद ननाघ्ने गरी प्राप्त मिसिल सम्बन्धित अधिकारी समक्ष फिर्ता पठाउनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सरकारी वकीलबाट मुद्दा चलाउने निर्णय भएमा सम्बन्धित अधिकारीले फिरादपत्र तयार गरी त्यस्तो फिरादपत्रमा आफ्नो सहीछाप गरी हदम्याद भित्रै सम्बन्धित अदालत समक्ष मुद्दा दायर गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) वमोजिम मुद्दा दायर गरेपछि सम्बन्धित अधिकारीले सो मुद्दा सँग सम्बन्धित मिसिलको एक प्रति नक्कल सरकारी वकीललाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

२५९. **हदम्याद सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) नेपाल सरकारको तर्फबाट कुनै व्यक्तिको नाउँमा देवानी विषयमा नालिस गर्नु पर्ने भएमा यस संहिता र अन्य कानूनमा सो विषयमा नालिस गर्न हदम्याद तोकिएको भए सोही हदम्यादभित्र र त्यस्तो हदम्याद नतोकिएकोमा त्यसरी नालिस गर्नु पर्ने कारण श्रृजना भएको कुरा नेपाल सरकारलाई थाहा भएको मितिले दुई वर्षभित्र नालिस गर्नु पर्नेछ।

तर यस संहिता र अन्य कानूनमा नालिस गर्नलाई हदम्याद नलाग्ने भन्ने र जहिलेसुकै पनि नालिस गर्न सकिने उल्लेख भएकोमा जहिलेसुकै पनि नालिस लाग्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारको सम्बन्धित अधिकारीले थाहा पाएकोलाई नेपाल सरकारले थाहा पाएको मानिनेछ ।

२६०. **साक्षी बकाउने वा प्रमाण पेश गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था :** (१) दफा २५४ वमोजिम मुद्दा दायर भएकोमा सो सम्बन्धमा जाहेरी दिने वा सूचना दिने व्यक्ति वादी पक्षको साक्षी मानिनेछ ।

(२) दफा २५४ वमोजिम दायर भएका मुद्दा र नेपाल सरकार प्रतिवादी भएको अन्य देवानी मुद्दाको साक्षी वा प्रमाण अदालतले खोजेको दिन सरकारी वकील मार्फत उपस्थित वा उपलब्ध गराउने कार्य सम्बन्धित अधिकारीको हुनेछ ।

(३) दफा २५४ वमोजिम दायर भएका मुद्दा तथा नेपाल सरकारलाई सरोकार पर्ने अन्य जुनसुकै देवानी मुद्दामा साक्षी बकाउने वा प्रमाण पेश गर्ने काम सरकारी वकीलले गर्नेछ ।

(४) दफा २५४ वमोजिम दायर भएका मुद्दामा कुनै साक्षीलाई नबुझी नहुने भएमा फौज्दारी मुद्दामा नबुझी नहुने साक्षीलाई झिकाए सरह झिकाई बुझ्न सकिनेछ ।

२६१. **सरकारी वकीलले बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्ने :** (१) दफा २५४ वमोजिम दायर भएका मुद्दाको सरकारी वकीलले बहस पैरवी र प्रतिरक्षा गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिए बाहेक नेपाल सरकारलाई विपक्षी बनाएको वा नेपाल सरकारले वादी भई चलाएको देवानी मुद्दामा सम्बन्धित निकायबाट अनुरोध भई आएमा सरकारी वकीलले वहस पैरवी र प्रतिरक्षा गरी दिन सक्नेछ ।

२६२. **म्याद दिने** : (१) दफा २५४ वमोजिम दायर भएका मुद्दाको पुनरावेदन गर्न अदालतले सत्तरी दिनको म्याद दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम दिइएको म्याद गुज्री सम्बन्धित पक्षले मनासिब कारण देखाई अदालत समक्ष निवेदन गरेमा परिच्छेद-८ बमोजिम थमाउन पाउने म्यादमा अदालतले तीस दिनसम्म म्याद थप गर्न सक्नेछ ।

२६३. **पुनरावेदन, मुद्दा दोहोऱ्याउने वा पुनरावलोकनको निवेदन दिने अधिकारी :** (१) दफा २५४ वमोजिम दायर भएका देवानी मुद्दामा पुनरावेदन गर्ने, मुद्दा दोहोऱ्याउने, पुनरावलोकन गर्ने वा सो विषयका लागि निवेदन दिने सम्बन्धी कार्य सम्बन्धित सरकारी वकीलले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिएदेखि बाहेक नेपाल सरकार पक्ष वा विपक्ष भएको देवानी मुद्दामा पुनरावेदन गर्ने, मुद्दा दोहोऱ्याउने, पुनरावलोकन गर्ने वा सो विषयका लागि निवेदन दिने सम्वन्धी काम सम्बन्धित अधिकारी वा कार्यालय प्रमुख आफैले गर्न सक्नेछ ।

तर सम्बन्धित अधिकारी वा कार्यालय प्रमुखबाट सो कामका लागि सरकारी वकील समक्ष लेखी पठाएमा सरकारी वकीलले त्यस्तो मुद्दामा पुनरावेदन गर्ने, मुद्दा दोहोऱ्याउने, पुनरावलोकन गर्ने वा सो विषयका लागि निवेदन दिने सम्बन्धी काम गर्न सक्नेछ ।

२६४. **नेपाल सरकार उपर नालिस दिने कार्यविधि** : (१) नेपाल सरकार उपर देवानी मुद्दामा नालिस गर्नु पर्ने भएमा सरोकारवाला व्यक्तिले जसको विरुद्धमा नालिस गर्नु पर्ने हो सोही कार्यालय वा सो कार्यालयका प्रमुखलाई सोको सूचना दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सूचना प्राप्त भएमा सम्बन्धित कार्यालय वा सो कार्यालयका प्रमुखले अर्को कुनै कार्यालय वा निकायको परामर्श वा निकासा लिनु पर्ने भएमा त्यस्तो परामर्श वा निकासा लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त भएको सूचना सम्बन्धी विषय आवश्यक जाँचबुझ गर्दा नालिस दिनु नपर्ने कुनै कारण भएमा सम्बन्धित कार्यालय वा सो कार्यालयका प्रमुखले सोको स्पष्ट कारण सहितको जानकारी त्यसरी सूचना प्राप्त भएको मितिले तीस दिनभित्र सम्बन्धित व्यक्तिलाई दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको अवधिभित्र सम्बन्धित कार्यालय वा सो कार्यालयका प्रमुखले सो विषयमा कुनै जानकारी नदिएमा वा मुद्दा गर्नु नपर्ने गरी जानकारी दिए पनि त्यसको कारण मनासिव नलागेमा सम्बन्धित व्यक्तिले सो अवधि नाघेको वा त्यसरी जानकारी प्राप्त भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र नालिस दिन सक्नेछ ।

२६५. **अन्य विषयमा संहिता र कानून बमोजिम हुने :** नेपाल सरकार वादी वा पक्ष हुने देवानी मुद्दाको सम्बन्धमा यस परिच्छेदमा लेखिएको विषयमा यस परिच्छेद बमोजिम र यस परिच्छेदमा नलेखिएको अन्य विषयमा यस संहिताका अन्य परिच्छेद र कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-२४

विविध

२६६. **क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्नु पर्ने** : (१) कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउन सक्ने मुद्दामा सम्बन्धित व्यक्तिले क्षतिपूर्तिको दाबी गरेको रहेछ भने अदालतले मुद्दाको निर्णय गर्दा क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्नु पर्नेछ ।

(२) कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक उपदफा (१) बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा देहायका कुराहरु विचार गर्नु पर्नेछः-

(क) क्षति वापत भएको वास्तविक हानी नोक्सानी (एक्चुयल लस),

(ख) क्षति भएको कारणबाट आयमा भएको हानी नोक्सानी (लस इन इनकम),

(ग) क्षति भएको कारणबाट व्यहोर्नु परेको थप हानी नोक्सानी ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्दा कसैको हक वा हित उल्लघंन भएको कारणबाट भएको वास्तविक क्षति वा सोको कारणबाट भएको वा हुन सक्ने वास्तविक क्षतिको आधारमा मात्र क्षतिपूर्ति निर्धारण गरिनेछ र काल्पनिक विषयमा क्षतिपूर्ति निर्धारण हुन सक्ने छैन ।

२६७. **नाबालक, अशक्त तथा वेपत्ता भएको व्यक्तिको तर्फबाट मुद्दा गर्न सक्ने :** (१) कानून बमोजिम उमेर नपुगेको नाबालक, उमेर पुगेको भएपनि वृद्धावस्थाको कारणले अशक्त भएको, दृष्टिविहिन, बोल्न नसक्ने, होस ठेगानमा नरहेको वा वेपत्ता भएको व्यक्तिको तर्फबाट संरक्षक वा माथवरले फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनपत्र दिन सक्नेछ ।

स्पष्टीकरण : यस दफाको प्रयोजनको लागि "वेपत्ता भएको व्यक्ति" भन्नाले कुनै व्यक्ति विना सूचना लगातार तीन वर्षदेखि घर छाडी हिडेको वा विदेशमा गई फर्की आउने ठेगाना नभएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम संरक्षक वा माथवरले त्यस्ता व्यक्तिका तर्फबाट फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदनपत्र वा निवेदनपत्र दिने सम्बन्धमा अनुमतिको लागि अदालत समक्ष छुट्टै निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा अदालतले निवेदनमा उल्लिखित व्यक्ति नाबालक, उमेर पुगेको भएपनि वृद्धावस्थाको कारणले अशक्त भएको, दृष्टिविहिन तथा बोल्न नसक्ने, होस ठेगानमा नरहेको वा वेपत्ता भए वा नभएको यकिन गर्न पहिले त्यसको प्रमाण बुझ्नु पर्छ र त्यसरी बुझ्दा निवेदकको व्यहोरा मनासिब देखिएमा वारिस

अख्तियारनामा नभए पनि संरक्षक वा माथवरले सो व्यक्तिको तर्फबाट फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र, पुनरावेदनपत्र र निवेदनपत्र दिन सक्ने गरी अनुमति प्रदान गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम अनुमतिको लागि निवेदन परेकै दिन निवेदनमा निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि वेपत्ता भएको व्यक्तिको तर्फबाट फिरादपत्र, प्रतिउतरपत्र, पुनरावेदन पत्र वा निवेदन दिने सम्बन्धमा अदालतले अनुमतिको लागि निवेदन परेको पन्ध्र दिनभित्र निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

२६८. **सुनुवाई खुला इजलाशमा गर्नु पर्ने :** (१) अदालतले मुद्दाको सुनवाई खुला इजलाशमा गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पारिवारिक सम्बन्ध, नाता कायम, विवाह वा सम्बन्ध विच्छेद सम्बन्धी मुद्दा बन्द इजलाशबाट सुनुवाई हुनु पर्ने कारण खुलाई मुद्दाको पक्षले दिएको निवेदनको व्यहोरा मनासिव देखिएमा वा अदालतले बन्द इजलाशबाट नै कुनै मुद्दाको सुनुवाई हुन मनासिव देखेमा अदालतले त्यस्तो मुद्दा बन्द इजलाशमा सुनुवाई गर्न आदेश दिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम बन्द इजलाशबाट सुनुवाई गर्ने आदेश भएकोमा त्यस्तो इजलाशमा मुद्दाका पक्ष वा निजको वारिस, पक्षबाट नियुक्त भएका कानून व्यवसायी, न्यायाधीशले आदेश दिएका व्यक्ति वा कर्मचारी बाहेक अन्य व्यक्तिको प्रवेश निषेध गरिनेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सार्वजनिक सुरक्षाको कारणले कुनै व्यक्तिलाई इजलाशमा प्रवेश गर्न रोक लगाउन मनासिव देखेमा अदालतले त्यस्तो व्यक्तिलाई इजलासमा प्रवेश गर्न रोक लगाउन सक्नेछ ।

२६९. **पक्षलाई रोहवरमा राख्नु पर्ने :** मुद्दाको सुनुवाई गर्दा वा निर्णय गर्नु पर्ने विषय ठहर गर्दा पक्षहरुलाई रोहवरमा राख्नु पर्नेछ ।

तर मुद्दा सुनुवाईका लागि तोकिएको तारिखका दिन कुनै पक्ष उपस्थित नभएमा पनि मुद्दाको निर्णय गरी ठहर गर्न वाधा पुगेको मानिने छैन ।

२७०. **मुद्दा हेर्दाको प्राथमिकता क्रम** : (१) अदालतले मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्दा देहायका प्राथमिकता क्रम अनुसार गर्नु पर्नेछ :

(क) अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा नाबालक पक्ष भएको मुद्दा,

(ख) शारीरिक अशक्तता भएका वा पचहत्तर वर्ष भन्दा बढी उमेरका व्यक्ति पक्ष भएको मुद्दा,

(ग) न्वारान वा नाता कायम सम्बन्धी मुद्दा,

(घ) माना चामल सम्बन्धी मुद्दा,

(ङ) सम्बन्ध विच्छेद सम्बन्धी मुद्दा,

(च) मुद्दाको दर्ताक्रमले पहिले दर्ता भएको मुद्दा ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि एउटै क्रममा एकभन्दा बढी प्रकृतिका मुद्दा भएमा पहिले दर्ता भएको मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अदालतले मुद्दाको गम्भीरता र औचित्य हेरी कुनै मुद्दालाई प्राथमिकता दिई कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न सक्नेछ ।

२७१. **स्वार्थ बाझिएको मुद्दा हेर्न नहुने :** (१) न्यायाधीशले देहायका मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्न हुँदैन :-

(क) आफ्नो वा आफ्नो नजिकको नातेदारको हक, हित वा सरोकार रहेको मुद्दा,

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनका लागि “नजिकको नातेदार” भन्नाले अपुताली खुला हुँदा कानून बमोजिम अपुताली प्राप्त गर्न सक्ने प्राथमिकताक्रममा रहेको व्यक्ति, मामा, माइजू, सानी आमा, ठूलीआमा, सानो बाबु, ठूलो बाबु, पति वा पत्नी तर्फका सासु, ससुरा, फूपू, फूपाजु, साला, जेठान, साली, दिदी, बहिनी, भिनाजु, बहिनी ज्वाई, छोरी ज्वाई, भाञ्जा, भाञ्जी, भाञ्जी ज्वाई, भाञ्जी बुहारी तथा त्यस्तो नाताका व्यक्तिको एकासगोलमा रहेको परिवारको सदस्य सम्झनु पर्छ ।

(ख) कुनै बखत निज वारिस, कानून व्यवसायी वा साक्षी भएको मुद्दा,

(ग) निजले न्यायाधीशको हैसियतमा कुनै अदालतमा निर्णय गरेको वा अन्तिम आदेश गरेको मुद्दा,

(घ) कुनै बखत निजले मुद्दा चल्ने वा नचल्ने विषयमा राय दिएको मुद्दा,

(ङ) अन्य कुनै कारणले आधारभूत रुपमा निज र निजको एकासगोलका परिवारका सदस्यको स्वार्थ बाझिएको मुद्दा ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कुनै अवस्था देखिएमा मुद्दा हेर्ने न्यायाधीशले मुद्दा हेर्न नहुने कारण खुलाई आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) को प्रतिकूल हुने गरी कुनै न्यायाधीशले कुनै मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई वा किनारा गर्न लागेमा मुद्दाको कुनै पक्षले आवश्यक प्रमाण सहित मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई वा किनारा नगर्न निवेदन दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको निवेदन प्राप्त भएमा मुद्दा हेर्ने न्यायाधीशले मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई वा किनारा गर्नु अघि त्यस्तो निवेदन बमोजिमको माग दावी मनासिव भए वा नभएको यकिन गरी मुद्दा हेर्न नहुने भएमा सोही बमोजिम आदेश गर्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (२) वा (४) बमोजिम आदेश भएकोमा त्यस्तो मुद्दा सोही अदालतको अर्को न्यायाधीश भए निजले र त्यस्तो न्यायाधीश नभए सोको कारण खुलाई मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नको लागि मुद्दाको मिसिल सबैभन्दा नजिकको समानस्तरको अदालतमा पठाई पक्षहरुलाई समेत सोही अदालतमा तारिख तोकी पठाईदिनु पर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम मिसिल प्राप्त भएमा त्यस्तो अदालतले पनि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको मुद्दा नभएपनि सो मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्नु पर्नेछ ।

२७२. **न्यायाधीश आफैले गर्नु पर्ने कामहरु** : (१) यस संहिता बमोजिम अदालतले गर्ने कामहरु मध्ये देहायका कामहरु न्यायाधीश आफैले गर्नु पर्नेछः-

(क) पक्षको बयान लिने,

(ख) साक्षीलाई शपथ गराउने,

(ग) साक्षीको बकपत्र गराउने,

(घ) अन्तरकालीन वा अन्तरिम आदेश गर्ने,

(ङ) मुद्दामा निर्णय दिनु पर्ने कुराहरुको आदेश पर्चा खडा गर्ने,

(च) प्रमाण वुझ्ने सम्बन्धी आदेश दिने,

(छ) मुद्दाको प्रारम्भिक र पूर्व सुनुवाई छलफल गराउने,

(ज) सुनुवाई गर्ने,

(झ) मिलापत्र गराउने,

(ञ) फैसला गर्ने वा कुनै किसिमको अन्तिम आदेश दिने ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि बयान वा बकपत्रको अभिलेखनको प्रयोजनको लागि न्यायाधीशले अदालतमा उपलब्ध भएसम्म कम्तीमा

राजपत्रअनङ्कित प्रथम श्रेणीसम्मको र नभए राजपत्र अनङ्कित द्वितीय श्रेणीसम्मको कर्मचारीको सहयोग लिन सक्नेछ ।

२७३. **लिखत अनुवाद गर्नु पर्ने** : (१) नेपाली भाषा बाहेक अन्य कुनै भाषामा लेखिएको कुनै लिखत अदालतमा प्रमाणको रुपमा पेश भएमा र त्यस्तो लिखत नेपाली भाषामा अनुवाद गर्नु पर्ने देखिएमा अदालतले त्यस्तो लिखत पेश गर्ने पक्षलाई सो लिखतको नेपाली भाषामा अनुवाद गरी पेश गर्ने आदेश दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अदालतबाट आदेश भएमा सम्बन्धित पक्षले सो लिखत नेपाली भाषामा अनुवाद गराई सोको प्रमाणित प्रति अदालतमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

२७४. **अनुवादकको सहयोग लिन सक्ने :** (१) अदालतले नेपाली भाषा नवुझ्ने कुनै पक्ष वा साक्षीको बयान वा बकपत्र गराउनु परेमा वा अन्य कुनै प्रयोजनको लागि सम्बन्धित भाषाको अनुवादकको सहयोग लिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बयान वा बकपत्रको लागि अनुवादकको सहयोग लिंदा भएको खर्च सम्बन्धित पक्षले व्यहोर्नु पर्नेछ ।

२७५. **मुद्दाका पक्षसँग जहिलेसुकै सोध्न सक्ने :** (१) न्यायाधीशले मुद्दाको फैसला हुनु अघि मुद्दाको पक्षसँग मुद्दाको कुनै विषयमा जहिलेसुकै पनि आदेश दिई सोध्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सोधी दिएको जवाफ मिसिलमा संलग्न गर्नु पर्नेछ ।

२७६. **पक्ष वा साक्षीको परिचय गोप्य राख्न सक्ने** : (१) यस संहितामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै पक्ष वा साक्षीको परिचय सार्वजनिक गर्दा त्यस्तो पक्ष वा साक्षीको सामाजिक प्रतिष्ठा वा इज्जत उपर प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने वा निज उपर कुनै पक्षबाट अनुचित डर, त्रास वा भय हुन सक्ने वा निजको जीउ, ज्यानको सुरक्षामा प्रतिकूल हुन सक्ने देखिएमा त्यस्तो पक्ष वा साक्षीको नाम, थर, वतन वा निजको वाबुको नाम वा निजको परिचय हुन सक्ने अन्य कुनै हुलिया गोप्य राख्न सम्बन्धित पक्षले अदालतलाई अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुरोध भएकोमा अदालतले त्यस्तो पक्ष वा साक्षीको नाम, थर, वतन, निजको वाबुको नाम वा निजको परिचय गोप्य राख्ने गरी आदेश दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम गोप्य राखिएको व्यक्तिको नाम, थर, वतन वा निजको बाबुको नाम वा निजको परिचय सम्बन्धित मुद्दाको सुनुवाईका बखत वा सो सम्बन्धी विवरण प्रकाशन गर्दाका बखत अदालतको आदेश बमोजिम छद्म नाम, थर, वतन वा परिचय राखी प्रकाशन गर्नु पर्नेछ ।

२७७. **रोहवरमा बस्न तथा सहीछाप गर्न सहयोग गर्नु पर्ने** : (१) यस संहिता बमोजिम कुनै काम कारबाहीको सिलसिलामा रोहवरमा वस्नु पर्ने व्यक्तिले रोहवरमा वसी वा अदालतबाट तयार गरिएको लिखतमा सहीछाप गर्नु पर्ने व्यक्तिले सहीछाप गरी अदालतलाई सहयोग गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम रोहवरमा बस्न वा कुनै लिखतमा सहीछाप गर्न कुनै व्यक्तिले इन्कार गरेमा सो काम वा लिखत गराउने कर्मचारीले सो व्यहोरा उल्लेख गरी सम्बन्धित लिखतमा रोहवरमा नबसेको वा सहीछाप नगरेको कारण खुलाई कैफियत जनाई उपस्थित भएका अन्य दुई व्यक्तिको सहीछाप गराई आफूले पनि त्यसमा सहीछाप गरी लिखत तयार गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम तयार गरिएको लिखतलाई कानून बमोजिम रीत पुगेको मानिनेछ ।

(४) यस दफाबमोजिम अदालतको काममा अवरोध गर्ने वा असहयोग गर्ने व्यक्तिलाई अदालतले पाँच हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

२७८. **असल नियतले गरेकोमा बचाउ :** यो संहिता वा यस संहिता अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम असल नियतले गरेको कुनै काम कारबाहीको सम्बन्धमा न्यायाधीश वा अन्य कुनै कर्मचारीलाई कुनै कारबाही हुने छैन ।

२७९. **मुद्रण वा गणीतिय त्रुटीले असर नगर्ने** : (१) मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्दा यस संहिता बमोजिमको कार्यविधि अवलम्बन गर्ने सम्बन्धमा कुनै किसिमका साना तिना त्रुटी वा छुट भएकोमा वा कुनै लिखत तयार गर्दा लेखाई, छपाई वा मुद्रणमा गणितीय वा अन्य कुनै साना तिना त्रुटी वा छुट हुन गएको कारणले मात्र सोसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण काम, कारबाही गैर कानूनी भएको मानिने छैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मुद्दाको कारबाही, सुनुवाई र किनारा गर्दा वा लिखत तयार गर्दा लेखाई, छपाई वा मुद्रणमा गणितीय वा अन्य सानातिना त्रुटी वा छुट हुन गएमा न्यायाधीशले इन्साफमा फरक नपर्ने गरी छुट्टै पर्चा खडा गरी त्यस्तो भुल वा त्रुटी सच्याउन सक्नेछ ।

२८०. **भरपाई लिनु वा दिनु पर्ने** : (१) अदालतमा दाखिल भएको कुनै सक्कल लिखत कुनै व्यक्तिलाई फिर्ता दिंदा वा अदालतबाट कुनै सक्कल लिखत कुनै व्यक्तिलाई बुझाउँदा सो लिखत फिर्ता लिएको वा बुझाएको व्यहोराको भरपाई वा निस्सा लिई मिसिल सामेल राख्नु पर्नेछ ।

(२) अदालतमा कुनै व्यक्तिले पेश गरेको कुनै सक्कल लिखत अदालतले बुझी लिंदा सो व्यक्तिलाई त्यस्को भरपाई दिनु पर्नेछ ।

२८१. **निवेदन दस्तुरः** यस संहितामा अन्यथा उल्लेख भएकोमा बाहेक अदालतमा कुनै निवेदनपत्र दिँदा दश रुपैयाँ दस्तुर लाग्नेछ ।

२८२. **लिखतहरुको पञ्जिका** : प्रत्येक मुद्दामा अनुसूची-२९ बमोजिमको ढाँचामा पञ्जिका तयार गरी दर्ता मितिको क्रमले लिखतहरुको क्रमसंख्या र विवरण जनाई राख्नु पर्नेछ ।

२८३. **लिखत धुल्याउनु पर्ने** : (१) अदालतले मुद्दाको अन्तिम निर्णय भएको पाँच वर्ष पछि सो मुद्दाको मिसिलमा रहेको देहायका लिखतहरु बाहेक अन्य लिखतहरु धुल्याउनु पर्नेछ :-

(क) फिरादपत्र,

(ख) बयान,

(ग) प्रतिउत्तरपत्र वा प्रतिदावी,

(घ) पक्षको नाममा जारी भएको म्याद,

(ङ) मुद्दासँग सम्बन्धित नक्सा,

(च) सक्कल प्रमाण कागज,

(छ) मिलापत्रको कागजात,

(ज) पुनरावेदनपत्र,

(झ) मुद्दा दोहोऱ्याउने वा पुनरावलोकनको लागि दिइएको निवेदनपत्र,

(ञ) अदालतबाट भएको फैसला, निर्णय, अन्तिम आदेश,

(ट) कानून बमोजिम संरक्षण गर्न आवश्यक देखिएका अन्य लिखत ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कागज धुल्याउनु अघि श्रेस्तेदारले धुल्याउनु पर्ने कागजातको फेहरिस्त तयार गरी त्यस्तो फेहरिस्तमा आफ्नो सहीछाप गरी राख्नु पर्नेछ ।

२८४. **अनुसूचीमा थपघट वा हेरफेर गर्न सक्ने :** सर्वोच्च अदालतले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी अनुसूचीमा आवश्यक थपघट वा हेरफेर गर्न सक्नेछ ।

२८५. **बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार :** यस संहिताको कार्यान्वयन गर्दा अदालती कार्यविधिका सम्बन्धमा कुनै बाधा अड्चन परेमा सर्वोच्च अदालतको पूर्ण बैठकले त्यस्तो बाधा अड्काउ फुकाउन आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

२८६. **नियम बनाउने अधिकार** : यस संहिताको कार्यान्वयनको लागि अदालती कार्यविधिका सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।

२८७. **निर्देशिका बनाउन सकिने** : यस संहिताको कार्यान्वयनको लागि यो संहिता र यस संहिता अन्तर्गत बनेको नियमको अधीनमा रही सर्वोच्च अदालतले आवश्यक निर्देशिका बनाउन सक्नेछ ।

अनुसूची-१

(दफा ९५ सँग सम्बन्धित)

फिरादपत्रको ढाँचा

अदालत/कार्यालयले भर्ने
दर्ता नं.: ....
दर्ता मिति: ....

.

................................अदालत/कार्यालयमा दायर गरेको

फिरादपत्र

.... सालको दे.दा.नं. ....

.......को छोरा/छोरी/पति/पत्नी ....बस्ने वर्ष..........को .... **वादी**

(एक भन्दा बढी वादी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक वादीको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

विरुद्ध

......छोरा/छोरी/पति/पत्नी ....बस्ने वर्ष.. को .... **प्रतिवादी**

(एक भन्दा बढी प्रतिवादी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक प्रतिवादीको हकमा उल्लेख गर्ने)

मुद्दा :- ....

१. म/हामी फिरादपत्रवाला निम्न प्रकरणहरुमा लेखिए बमोजिम फिराद गर्दछु /गर्दछौं ।
(फिरादको विषयवस्तु दावी गर्ने आधार र फिराद दावी उल्लेख गर्ने)
(क)
(ख)
(ग)
(घ)
(ङ)

२. ....ऐन .... को दफा.... बमोजिम यो मुद्दा यसै अदालत/कार्यालयको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्दछ ।

३. फिराद गर्न ...... कानून बमोजिम हदम्याद रहेको छ ।

४. प्रस्तुत विषयमा अन्यत्र फिराद गरेको छ/छैन ।

५. प्रतिवादीलाई आफैले/कानून व्यवसायी मार्फत/अदालतबाट म्याद तामेल गर्ने व्यवस्था गरी पाऊँ ।

६. कानून व्यवसायी नियुक्त गरेको भए सोको विवरण:
(क) नाम........... प्रमाणपत्र नं.......
(ख) नाम........... प्रमाणपत्र नं.......
(ग) नाम........... प्रमाणपत्र नं.......

७. देहायको दस्तुर यसैसाथ बुझाउन ल्याएको छु। छौं ।
(क) ....बापत रु. ....
(ख) ....बापत रु. ....
(ग) ....बापत रु. ....

८. फिरादको दावीलाई पुष्टि गर्ने प्रमाण:-

यस विषयमा देहायको प्रमाण सम्बन्धी कागजातको प्रतिलिपि संलग्न गरेको छु/छौं ।
(क)
(ख)
(ग)

९. साक्षीः
(क)
(ख)
(ग)............(साक्षीहरुको पूरा नाम, उमेर र ठेगाना उल्लेख गर्ने)

१०. यसमा लेखिएको व्यहोरा ठीक साँचो छ, झुट्टा ठहरे कानून बमोजिम सहुँला बुझाउँला ।

....

फिरादपत्रवालाको दस्तखत

इति सम्वत्............साल ....गते ....रोज.........शुभम् ....।

अनुसूची-२
(दफा ९८ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

दायरी किताबको ढाँचा

.............अदालत/कार्यालय

२०... साल साउनदेखि २०.....साल आषाढ मसान्तसम्मको देवानी दायरी किताव

क्र.सं.	मुद्दा नं.	दर्ता मिति	वादीको दस्तखत	वादीको नाम, थर र वतन	प्रतिवादीको नाम, थर र वतन	मुद्दा	फाँटवालाको नाम र सही	विगो अङ्क	दस्तुर	प्रतिउत्तर परेको वा म्याद समाप्त भएको मिति	फैसला मिति र फैसला गर्ने न्यायाधीशको नाम	फैसलाको किसिम	अभिलेख मिसिल बुझ्ने कर्मचारीको सही	कैफियत

अनुसूची-३
(दफा ९८ को उपदफा (१), दफा १२२ को उपदफा (१), दफा २०९ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

भरपाईको ढाँचा

..............अदालत/कार्यालय

.... को फिरादपत्र/प्रतिउत्तरपत्र/पुनरावेदनपत्र प्राप्त भई यस अदालत/कार्यालयको दायरी किताबमा दर्ता नं. .....मिति .... मा दर्ता भएकोले यो भरपाई दिइएको छ।

फिरादपत्र/प्रतिउत्तरपत्र/पुनरावेदनपत्र दर्ता गर्ने कर्मचारीको,-
दस्तखत :
नाम :
अदालत/कार्यालयको छाप
पद :
मिति :

अनुसूची-४
(दफा ९९ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

वादी वा निजको कानून व्यवसायीले म्याद बुझी गरिदिने भरपाईको ढाँचा

..............अदालत/कार्यालय

मिति .... मा .... अदालत/कार्यालयमा .... बस्ने ..... उपर फिराद दायर गरेकोमा सो मुद्दामा प्रतिवादीलाई म .... आफैले/वादीको कानून व्यवसायीले म्याद तामेल गर्न यस अदालतबाट सो म्यादका आवश्यक प्रति, फिरादपत्र र प्रमाणका प्रमाणित प्रति बुझिलिएकोले यो भरपाई गरिदिएको छु।

अदालतबाट म्याद बुझ्नेको,-
दस्तखत :
वादी/कानून व्यवसायीको नाम :
कानून व्यवसायी भए प्रमाणपत्र नं.:
मिति :

अनुसूची-५
(दफा ९९ को उपदफा (६) सँग सम्बन्धित)

प्रतिवादीले म्याद बुझि वादी वा निजको कानून व्यवसायीलाई गरिदिने भरपाईको ढाँचा

………… ठाउँ बस्ने ………………….ले ……….अदालत/कार्यालयमा मिति …………….मा मेरा उपर फिरादपत्र दर्ता गराउनु भएकोमा प्रतिउत्तर दिने प्रयोजनको लागि वादी/कानून व्यवसायी ….. ले मिति …… मा मलाई म्याद सहितको फिरादपत्र र प्रमाणको प्रतिलिपि बुझाउन ल्याउनु भएकोले सो बुझि लिइ यो भरपाई गरिदिएको छु ।

म्याद बुझ्नेको,-
दस्तखत :
नाम :
मिति :
समय :

अनुसूची-६
(दफा १०३ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

...................अदालत/कार्यालयबाट

प्रतिवादीको नाममा जारी भएको म्याद/इतलायनामाको ढाँचा

...................को छोरा/छोरी/पति/पत्नी ......जिल्ला .... गा.वि.स./न.पा. वडा नं.............गाउँ/टोल........... ....बस्ने वर्ष.........को तपाई श्री/श्रीमती.................. का नाउँमा मिति..............................मा .... ले .... मुद्दाको फिरादपत्र यस अदालत/ कार्यालयमा दिएको हुनाले सो फिरादपत्रको प्रतिलिपि समेत यसैसाथ पठाईदिएको छ । यो म्याद/इतलायनामा तपाईले पाए वा कानून बमोजिम टाँस भएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक एक्काइस दिनभित्रमा प्रतिउत्तरपत्र र कानून बमोजिम आफ्नो लिखितको प्रमाण समेत लिई हाजिर हुन आफै आउनु वा कानून बमोजिम वारिस वा कानून व्यवसायी पठाउनु हुन सूचित गरिएको छ ।

म्यादभित्र प्रतिउत्तरपत्र लिई तपाई आफै वा वारिस वा कानून व्यवसायी मार्फत उपस्थित हुनु भएन भने सो मुद्दामा कानून बमोजिम फैसला हुनेछ र भविष्यमा त्यस विषयमा तपाईको कुनै उजूर लाग्ने छैन ।

म्याद/इतलायनामा जारी गर्ने अधिकारीको,-
दस्तखत :
नाम :
पद :
मिति :

तामेली मिति :

(क) म्याद/इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्तिले बुझिलिएकोमा

.... विषयमा मेरो नाउँमा जारी भएको एक प्रति म्याद/इतलायनामा र फिरादपत्रको प्रतिलिपि समेत देहायका साक्षीहरुको रोहवरमा म आफैले बुझी लिएँ भनी दस्तखत गर्ने....................

(ख) म्याद/इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्तिको एकाघरको परिवारको सदस्यले बुझिलिएकोमा

.... विषयमा म्याद/इतलायनामावाला व्यक्तिले म्याद/इतलायनामा बुझ्न इन्कार गरेकोले/फेला नपर्दा निजको नाउँको यसै बमोजिमको एक प्रति म्याद/इतलायनामा र फिरादपत्रको प्रतिलिपि समेत देहायका साक्षीहरुको रोहवरमा बुझिलिएँ भनी दस्तखत गर्ने म्याद/इतलायनामा वाला ....को एकाघरको ....नाताको वर्ष ....को ....।

(ग) म्याद/इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्तिको घरदैलोमा टाँस भएकोमा

.... विषयमा म्याद/इतलायनामावाला ....र निजको एकाघरको उमेर पुगेको परिवारको सदस्य समेत घरमा फेला नपरेकोले/बुझ्न इन्कार गरेकोले निजको नाउँको म्याद/ इतलायनामा र फिरादपत्रको प्रतिलिपि समेत हामी देहायका साक्षीका रोहवरमा निजको घर दैलोमा सबैले देख्ने गरी टाँसी..... गा.वि.स/ .....न.पा.को वडा..नं.. कार्यालयमा एक प्रति म्याद दिएको ठीक छ भनी दस्तखत गर्ने हामी देहायका मानिसहरुः-

(घ) म्याद /इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्ति फेला नपरी तामेल गर्नु परेकोमा

.... विषयको यसै बमोजिमको म्याद/इतलायनामा बुझि लिनु पर्ने व्यक्ति वा निजको घर समेत खोज तलास गर्दा फेला नपरेकोले निजका नाउँको एक प्रति म्याद/इतलायनामा सम्बन्धित वडाको ....ठाउँ वा टोलको सार्वजनिक ठाउँ ....(ठाउँ खुलाउने) ....मा टाँस गरी फिरादपत्रको प्रतिलिपि र तामेली म्याद /इतलायनामा फिर्ता पठाएका छौ भनी दस्तखत गर्ने देहायका मानिसहरुः-

साक्षी

माथि उल्लेखित खण्ड (   ) बमोजिम हामीहरुको रोहवरमा म्याद /इतलायनामा तामेली भएको ठीक हो भनी दस्तखत गर्ने

१. ....जिल्ला .....गा.वि.स./न.पा. वडा नं........गाउँ/टोल. ....बस्ने वर्ष ....का श्री .....।
२. ....जिल्ला .....गा.वि.स./न.पा. वडा नं........गाउँ/टोल. ....बस्ने वर्ष ....का श्री .....।
३. ....जिल्ला .....गा.वि.स./न.पा. वडा नं........गाउँ/टोल. ....बस्ने वर्ष ....का श्री .....।

रोहवर

.............जिल्ला..........गा.वि.स./न.पा.........का सदस्य/सचिव/. .....श्री/श्रीमती....

घर दैलोमा टाँस भएकोमा/गाउँ, शहर वा टोल पत्ता नलागेकोमा

यसै बमोजिको एक प्रति म्याद/इतलायनामा यस .... गा.वि.स./.....न.पा.वडा नं. ...को कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्न दाखिल भयो भनी दस्तखत गर्नेः-

दस्तखत :

....

कर्मचारी वा पदाधिकारीको नाम : ....

मिति : ....

काम तामेल गर्नेको,-

दस्तखत :

तामेलदारको नाम :

मिति :

अनुसूची-७

(दफा १०३ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

प्रतिवादी बाहेक अन्य व्यक्तिका नाउँमा जारी गरिने म्याद/इतलायनामाको ढाँचा

.........अदालत/कार्यालयबाट जारी भएको म्याद/इतलायनामा

....................को छोरा/छोरी/पति/पत्नी ......जिल्ला .... गा.वि.स./न.पा. वडा नं..............गाउँ/टोल........... .....वस्ने वर्ष.........को तपाई श्री/श्रीमती................सँग ....वादी .....प्रतिवादी भएको .... मुद्दाका सम्बन्धमा केही कुरा बुझ्नु परेकोले यो म्याद / इतलायनामा तपाईले पाए वा कानून बमोजिम टाँस भएको मितिले बाटोको म्याद बाहेक सात दिनभित्र तपाई आफै उपस्थित वा कानून बमोजिम वारिस वा कानून व्यवसायी नियुक्ति गरी यस अदालत/कार्यालय पठाउनु हुन सूचीत गरिएको छ ।

म्यादभित्र तपाई उपस्थित हुनु भएन वा वारिस वा कानून व्यवसायी पनि पठाउनु भएन भने सो मुद्दामा कानून बमोजिम फैसला हुनेछ र भविष्यमा त्यस विषयमा तपाईको कुनै उजूर लाग्ने छैन ।

म्याद/इतलायनामा जारी गर्ने अधिकारीको,-

दस्तखत :

नाम :

पद :

मिति :

समय :

तामेली मिति :

(क) म्याद/इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्तिले बुझिलिएकोमा

.... विषयमा मेरो नाउँमा जारी भएको एक प्रति म्याद/इतलायनामा र फिरादपत्र प्रतिउत्तरपत्र/.............को प्रतिलिपि समेत देहायका साक्षीहरुको रोहवरमा म आफैले बुझी लिएँ भनी दस्तखत गर्ने....................

(ख) म्याद/इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्तिको एकाघरको परिवारको सदस्यले बुझिलिएकोमा

.... विषयको म्याद/इतलायनामावाला व्यक्तिले म्याद/इतलायनामा बुझ्न इन्कार गरेकोले / फेला नपर्दा निजको नाउँको यसै बमोजिमको एक प्रति म्याद/इतलायनामा ....को प्रतिलिपि समेत देहायका साक्षीहरुको रोहवरमा बुझिलिएँ भनी दस्तखत गर्ने म्याद/इतलायनामावाला ....को एकाघरको ....नाताको वर्ष ....को ....।

(ग) म्याद/इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्तिको घरदैलोमा टाँस भएकोमा

.... विषयको म्याद/इतलायनामावाला ....र निजको एकाघरको उमेर पुगेको परिवारको सदस्य समेत घरमा फेला नपरेकोले/बुझ्न इन्कार गरेकोले निजको नाउँको म्याद /इतलायनामा ....को प्रतिलिपि समेत हामी देहायका साक्षीका रोहवरमा निजको घर दैलोमा सबैले देख्ने गरी टाँसी..... गा.वि.स/ .....न.पा.को वडा..नं.. कार्यालयमा एक प्रति दिएको ठीक छ भनी दस्तखत गर्ने हामी देहायका मानिसहरुः-

(घ) म्याद /इतलायनामा बुझिलिनु पर्ने व्यक्ति फेला नपरी तामेल गर्नु परेकोमा

.... विषयको म्याद/इतलायनामा बुझि लिनु पर्ने व्यक्ति वा निजको घर समेत खोज तलास गर्दा फेला नपरेकोले निजका नाउँको एक प्रति म्याद/इतलायनामा सम्बन्धित वडाको ....ठाउँ वा टोलको सार्वजनिक ठाउँ ....(ठाउँ खुलाउने) ....मा टाँस गरी ....को प्रतिलिपि र तामेली म्याद /इतलायनामा फिर्ता पठाएका छौ भनी दस्तखत गर्ने देहायका मानिसहरुः

साक्षी

माथि उल्लेखित खण्ड ( ) बमोजिम हामीहरुको रोहवरमा म्याद /इतलायनामा तामेली भएको ठीक हो भनी दस्तखत गर्ने

१. ....जिल्ला .....गा.वि.स./न.पा. वडा नं........गाउँ/टोल. ....बस्ने वर्ष ....का श्री .....।
२. ....जिल्ला .....गा.वि.स./न.पा. वडा नं........गाउँ/टोल. ....बस्ने वर्ष ....का श्री .....।
३. ....जिल्ला .....गा.वि.स./न.पा. वडा नं........गाउँ/टोल. ....बस्ने वर्ष ....का श्री .....।

रोहवर

.......जिल्ला............गा.वि.स./न.पा..........का सदस्य/सचिव/.. श्री/ श्रीमती .....

घर दैलोमा टाँस भएकोमा/गाउँ, शहर वा टोल पत्ता नलागेकोमा

यसै बमोजिको एक प्रति म्याद/इतलायनामा यस .... गा.वि.स./.....न.पा.वडा नं. ...को कार्यालयको सूचना पाटीमा टाँस गर्न दाखिल भयो भनी दस्तखत गर्नेः-

दस्तखत :
कर्मचारी वा पदाधिकारीको नाम :
मिति :

काम तामेल गर्नेको,-
दस्तखत :
तामेलदारको नाम :
मिति :

अनुसूची-८
(दफा ११३ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)
<u>वारिस वा कानून व्यवसायीले म्याद बुझी लिएको भरपाईको ढाँचा</u>

वादी .... र प्रतिवादी .... भएको .... अदालत/कार्यालयमा मिति.............. मा दायर भएको .... सालको मुद्दा नं ...... को ...... मुद्दामा प्रतिउत्तरपत्र दायर गर्नको लागि सो अदालत/कार्यालयबाट .... का नाममा जारी भएको म्याद निज प्रतिवादीलाई बुझाउने गरी मैले बुझिलिई यो भरपाई गरिदिएँ ।

म्याद बुझ्ने वारिस/कानून व्यवसायीको,-
दस्तखत :
नाम :
प्रमाणपत्र नम्बर :
ठेगाना :
मिति :
समय :

अनुसूची-९
(दफा १२० सँग सम्बन्धित)

प्रतिउत्तरपत्रको ढाँचा

अदालत/कार्यालयले भर्ने
दर्ता नं.: …………
दर्ता मितिः …….

.

…………..अदालत/कार्यालयमा दायर गरेको

प्रतिउत्तरपत्र

………………. सालको दे.दा.नं. ……….

…….को छोरा/छोरी/पति/पत्नी …….वस्ने ……. वर्ष……….को …… **प्रतिवादी**
(एक भन्दा बढी प्रतिवादी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक प्रतिवादीको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

विरुद्ध

…….को छोरा/छोरी/पति/पत्नी ……….बस्ने वर्ष … को ………………. **वादी**
(एक भन्दा बढी वादी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक वादीको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

मुद्दाः- …………..

उल्लिखित विपक्षी भएको उक्त मुद्दामा यस अदालतबाट मेरा/हाम्रा नाममा जारी भएको म्याद वादी/कानून व्यवसायी/अदालतबाट मिति ……… मा प्राप्त भएकोले सो फिराद दावीका सम्बन्धमा देहायको व्यहोराको प्रतिउत्तरपत्र लिई उपस्थित भएको छु/छौ ।

१. वादीले दावी गरेका विषयहरुका सम्बन्धमा मेरो/हाम्रो भएको यथार्थ व्यहोरा निम्न प्रकरणहरुमा खुलाएको छु/छौं ।
   (क)
   (ख)
   (ग)
   (घ)
   (ङ)

२. फिराददावी पूर्ण रुपमा वा आंशिक रुपमा स्वीकार गर्दछु । गर्दछौं । गर्दिन । गर्दैनौ ।
   (फिराददावी आंशिक रुपमा स्वीकार गरेको भए स्वीकार गरेको आधार र कारण उल्लेख गर्ने)

३. प्रतिदावी कुनै भए उल्लेख गर्नेः
   (क)
   (ख)
   (ग)

४. फिराद दर्ता गर्ने हकदैया नभएको/नालेस गर्ने हदम्याद नभएको/अदालतको क्षेत्राधिकार नभएको जिकिर लिएको भए सोको आधार र कारण ।

५. फिराद दावी अनुसार अदालतबाट निर्णय हुनु पर्ने हो होइन ।

६. कानून व्यवसायी नियुक्त गरेको भए सोको विवरणः

(क) नाम........... प्रमाणपत्र नं.......

(ख) नाम........... प्रमाणपत्र नं.......

(ग) नाम........... प्रमाणपत्र नं.......

७. देहायको दस्तुर यसैसाथ बुझाउन ल्याएको छु। छौं।

(क) ....बापत रु. ....

(ख) ....बापत रु. ....

८. प्रमाणः यस विषयमा देहायको प्रमाण सम्बन्धी कागजातको प्रतिलिपि संलग्न गरेको छु/छौं

(क)

(ख)

(ग)

९. साक्षीः-

(क)

(ख)

(ग)............(साक्षीहरुको पूरा नाम, उमेर र ठेगाना)

१०. यसमा लेखिएको व्यहोरा ठीक साँचो छ, झुट्टा ठहरे कानून बमोजिम सहुँला बुझाउँला।

....

प्रतिउत्तरपत्रवालाको दस्तखत

इति सम्वत्............साल ....गते ....रोज.........शुभम् .... ।

अनुसूची-१०

(दफा १३७ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

तारिख किताबको ढाँचा

...........अदालत/ कार्यालयमा खडा गरिएको तारिख किताब

सम्वत् ....

महिना,गते बार	सि.नं.	मुद्दा	पुनरावेदक वादी/प्रतिवादी / निवेदकको नाम	प्रत्यर्थी प्रतिवादी/वादीको नाम	तारिख तोकिएको प्रयोजन	कैफियत

....

दस्तखत

अनुसूची-११
(दफा १३७ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

तारिख पर्चाको ढाँचा

.... अदालत/ कार्यालय
बाट
जारी भएको
.................................नामको

तारिख पर्चा

....विरुद्ध................................

२०................सालको देवानी दायरी नम्बर......को .... मुद्दा ....को निमित्त सम्वत् ....को तारिख तोकिएकोले सो दिन .... बजे ....मा उपस्थित हुन यो तारिख पर्चा दिइएको छ ।

तारिख तोक्ने कर्मचारीको दस्तखत : ....

नाम :

मिति :

अनुसूची-१२

(दफा १३८ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

तारिख भरपाईको ढाँचा

.....................अदालत/कार्यालयमा खडा गरिएको तारिख भरपाई

वादी प्रतिवादी

मुद्दा

मिति.................मा

मिति...................मा मुद्दा पेशी सूचीमा चढाइने भएकोले/ .... काम गर्ने भएकोले मिति ....का दिन ......वजे यस अदालत/कार्यालयमा उपस्थित हुनेछु भनी सही गर्ने ....

वादी ....

प्रतिवादी ....

अनुसूची-१३

(दफा १४६ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

अख्तियारनामाको ढाँचा

............वस्ने.......................... सँगको ....मुद्दामा मेरो तर्फबाट ....(प्रयोजन खुलाउने).. ....काम गर्नलाई ....बस्ने वर्ष.......को .... नागरिकता नं. ..../ (नागरिकता जारी भएको वर्ष र जिल्ला) ....लाई अख्यिारनामा दिई वारिस नियुक्त गरेको छु । निज वारिस कानून बमोजिम वारिस हुन योग्य हुनु हुन्छ । मैले अदालतबाट कानून बमोजिम लागेको दण्ड, जरिवाना, अदालती शुल्क सरकारी विगो वा कुनै दस्तुर तिर्न बाँकी रहेको छैन । माथि लेखिएको व्यहोरा साँचो छ, झुट्टा ठहरेमा यो अख्तियारनामा बदर गरी कानून बमोजिम भएमा मेरो मन्जुरी छ ।

मिति ....
दा. वा.
औंठाको छाप

....
(दस्तखत)
पूरा नाम थर : ....
पूरा ठेगाना : ....

माथि उल्लेख भए बमोजिम ....बस्ने ....वर्ष... नागरिकता नं. .....(जारी भएको वर्ष र जिल्ला) को वारिस भै काम गर्न मलाई मन्जुर छ । सो काम म इमान्दारीपूर्वक गर्नेछु । मैले अदालतबाट कानून बमोजिम लागेको दण्ड, जरिवाना, अदालती शुल्क, सरकारी विगो वा कुनै दस्तुर बुझाउन बाँकी रहेको छैन । म वारिस हुन कानून बमोजिम योग्य रहेको छु ।

मिति ....
दा. वा.
औठाको छाप

....
(दस्तखत)
पूरा नाम थर : ....
पूरा ठेगाना : ....

साक्षीहरुः

यो अख्तियारनामा हाम्रो रोहबरमा लेखी सहीछाप भएको साँचो हो ।

(१) ....बस्ने.........वर्ष....को श्री ....
(२) ....बस्ने.........वर्ष....को श्री ....
(३) लेखक श्री .... *(प्रमाणपत्र भए सो खुलाउने)*

यो अख्तियारनामा ....मा लेखिएको हो ।

मितिः

अनुसूची-१४

(दफा १८० को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

साक्षीका नाममा जारी गरिने म्यादको ढाँचा

.... अदालत/ कार्यालय बाट जारी भएको

........................बस्ने...................................को नामको म्याद ।

....................................वादी ...... प्रतिवादी भएको ....मुद्दामा ....ले तपाईलाई साक्षी राखेको हुँदा तपाईसँग केही कुरा बुझ्री बकपत्र गराउनु पर्ने भएको हुनाले सम्वत् .... साल .... महिना .....गते ....का दिन विहान .. बजे यस अदालतमा उपस्थित हुन आउनु होला । उपस्थित हुन नआए कानून बमोजिम हुनेछ ।

म्याद जारी गर्ने अधिकारीको,-

दस्तखतः

नामः

पदः

मितिः

अदालत/कार्यालयको छाप

अनुसूची-१५
(दफा १८२ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)

श्रव्यदृश्य संवाद मार्फत साक्षी बुझेको अभिलेखको मुचुल्काको ढाँचा

.... वादी .... प्रतिवादी भएको .... मुद्दामा वादी/प्रतिवादीको साक्षी अदालतमा उपस्थित हुन नसकी मिति ....को आदेशले .... वस्ने साक्षी .... लाई हामी तपसिलका मानिसका रोहवरमा श्रव्यदृश्य सम्वाद मार्फत बुझिएको ठीक साँचो हो ।

साक्षीको नाम, थर :

अदालतबाट खटिई आएका कर्मचारीको दस्तखत :

अदालतबाट खटिई आएका कर्मचारीको नाम, थर र पद :

वादी, प्रतिवादी वा निजको वारिस वा कानून व्यवसायीको दस्तखत :

वादी, प्रतिवादी वा निजको वारिस वा कानून व्यवसायीको नाम, थर :

स्थानीय निकायका सदस्य वा प्रतिनिधिको दस्तखत :

स्थानीय निकायका सदस्य वा प्रतिनिधिको नाम, थर र पद :

स्थान :
मिति :

अनुसूची-१६
(दफा १८४ सँग सम्बन्धित)

साक्षीले शपथ लिने ढाँचा

म .... ईश्वरको नाममा शपथ लिन्छु/सत्यनिष्ठा सहित प्रतिज्ञा गर्दछु कि वादी...................................... .प्रतिवादी .... भएको .... मुद्दामा मैले देखे, जाने र सुनेको व्यहोरा सबै साँचो बकपत्र गर्नेछु । कुनै कुरा लुकाउने वा ढाँट्ने छैन र अदालत/कार्यालय तथा मुद्दाका पक्षहरुको तर्फबाट सोधिएको सबै प्रश्नहरुको देखे, जाने र सुनेसम्मको सही उत्तर दिनेछु । झुट्टा ठहरे कानून बमोजिम भएमा मेरो मञ्जुर छ ।

मेरो रोहवरमा साक्षीले शपथ लिएको ठीक साँचो हो ।

....	....
शपथ लिनेको दस्तखतः	न्यायाधीशको दस्तखत
मिति	मिति

अनुसूची-१७

(दफा १८७ को उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

साक्षीको बकपत्र गराउने ढाँचा

मुद्दा ....

सम्वत् २०   सालको दे दा........नं

.... वादी ....प्रतिवादी भएको मुद्दामा वादी/प्रतिवादीको साक्षी श्री .... ले गरेको बकपत्र

प्रश्न र तिनको जवाफहरु

१. प्रश्न :- तपाईको र तपाईको आमा बुबाको नाम के हो ?   जवाफ ....
तपाईको उमेर कति छ ? पेशा के हो ? बसोबास   ....
कहाँछ ? (अदालतबाट सोध्ने)   जवाफ ....

२. सम्बन्धित पक्ष । निजको कानून व्यवसायीले सोध्ने प्रश्नः
(क)   जवाफ ....
(ख)   जवाफ..........
(ग)   जवाफ.......
(घ)   जवाफ....

(द्रष्टव्यः सम्बन्धित पक्ष वा कानून व्यवसायीले कुनै प्रश्न नसोधेमा अदालतले आवश्यक प्रश्न सोध्नु पर्नेछ)

३. विपक्षी/ कानून व्यवसायीले जिरह गरेको भए सोको विवरणः
(क) प्रश्नः   जवाफः
(ख) प्रश्नः   जवाफः
(ग) प्रश्नः   जवाफः
(घ) प्रश्नः   जवाफः

४. सम्बन्धित पक्ष । कानून व्यवसायीले पुनः सोधपुछ गर्न चाहे सोको विवरणः
(क) प्रश्नः   जवाफः
(ख) प्रश्नः   जवाफः
(ग) प्रश्नः   जवाफः
(घ) प्रश्नः   जवाफः

५. अदालतले कुनै प्रश्न गर्न चाहेमा सोको विवरणः
(क) प्रश्नः   जवाफः
(ख) प्रश्नः   जवाफः

६. यो बकपत्र मैले भने बमोजिम लेखिएको ठीक साँचो हो ।

....	....	....
पक्षको दस्तखत	बकपत्र गर्ने व्यक्तिको दस्तखत	वकपत्र गराउने न्यायाधीशको दस्तखत

मिति :

अनुसूची-१८

(दफा १८९ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

साक्षीलाई पठाउने वन्दसवालको ढाँचा

....अदालत/कार्यालयबाट पठाइएको बन्दसवाल

सम्वत् ....सालको........ मुद्दा नं.....................................

मुद्दा

.... वादी

विरुद्ध

.... प्रतिवादी

.... वादी वा प्रतिवादीका साक्षी .... ब्स्ने ....वर्ष ......को ....को बन्दसवाल

१. प्रश्नः- तपाईको र तपाईको आमा बुबाको नाम के हो ? जवाफ ....
तपाईको उमेर कति छ ? पेशा के हो घर ....
कहाँ छ ? जवाफ ....

२. अदालतबाट सोधी पठाएका प्रश्नहरु:
- (क) प्रश्नः जवाफः
- (ख) प्रश्नः जवाफः
- (ग) प्रश्नः जवाफः
- (घ) प्रश्नः जवाफः
- (ङ) प्रश्नः जवाफः

३. विपक्षी/कानून व्यवसायी उपस्थित भई जिरह गरेको भए सोको विवरणः
- (क) प्रश्नः जवाफः
- (ख) प्रश्नः जवाफः
- (ग) प्रश्नः जवाफः

४. यो बन्द सवाल मैले भने बमोजिम लेखिएको ठीक साँचो हो । झुट्टा ठहरे कानून बमोजिम हुन मन्जुर छ ।

....	....	....
पक्षको दस्तखत	बन्दसवाल गर्ने व्यक्तिको दस्तखत	बन्दसवाल गराउने कर्मचारी वा न्यायाधीशको दस्तखत

मितिः

अनुसूची-१९
(दफा १९८ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

फैसलाको ढाँचा

................जिल्ला अदालत/कार्यालय

इजलास

.....................बाट भएको

फैसला

सम्वत् ....को देवानी दायरी नं ....

मुद्दाः-

वादीको नाम, थर, ठेगाना
(एक भन्दा बढी वादी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक वादीको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

प्रतिवादीको नाम, थर, ठेगाना..................
(एक भन्दा बढी प्रतिवादी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक प्रतिवादीको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

वादीका साक्षी
प्रमाण
....

प्रतिवादीको साक्षी ....
प्रमाण
....

अदालतबाट बुझेको
साक्षी ....
....
....
प्रमाण

....

मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य सहितको विवरण :

वादी दावी :

प्रतिवादीको जिकिर र प्रतिरक्षा :

वादी प्रतिवादीले पेश गरेको प्रमाण :

पक्षहरु बीच कुरा मिली वा नमिली इन्साफ दिनु पर्ने विषय :

पक्ष वा निजको कानून व्यवसायीको बहस जिकिर वा बहस नोट पेश गरेकोमा सोको मुख्य बुँदा :

अदालतले ठहर गरेको विषय र सोको आधार :

ठहर गर्न लिइएको सम्बद्ध कानून :

निर्णय भएको विषय कार्यान्वयन गर्नु पर्ने बुँदा :

पुनरावेदन लाग्ने वा नलाग्ने कुरा :

<u>तपसिल</u>

(फैसलाको तपसिलमा मुद्दा फैसला गर्ने न्यायाधीशले मुद्दाको प्रकृति अनुसार फैसला कार्यान्वयन गर्ने, पुनरावेदन लाग्ने भए कुन अदालतमा पुनरावेदन लाग्ने, अदालती शुल्क भराउने वा नभराउने र भराउनु पर्ने भए कसरी भराउने र अन्य कुनै कुरा भए सो आवश्यकता अनुसार उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।)

फैसला तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउने कर्मचारीको नामः-

न्यायाधीशको पूरा नामको दस्तखत

इति सम्वत् ....साल ....गते ....रोज ....शुभम् ......

अदालत/कार्यालयको छाप

अनुसूची-२०

(दफा २०० को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

फैसला भएको सूचना सहितको पुनरावेदन म्याद⁄फैसला भएको सूचनाको ढाँचा

..........................अदालत । कार्यालयबाट जारी भएको ....बस्ने ....
को नामको फैसला भएको सूचना सहित पुनरावेदन म्याद ⁄ फैसला भएको सूचना

वादी ....प्रतिवादी ....भएको ....मुद्दामा यस अदालत⁄कार्यालयबाट मिति ....मा वादी दावी पुग्ने⁄वादी दावी नपुग्ने⁄वादी दावी खारेज हुने ठहरी ....फैसला भएकोले⁄सो फैसलामा चित्त नबुझे तपाईले यो म्याद पाए वा घर दैलामा टाँस भएको मितिले......................दिन भित्र ...... अदालतमा पुनरावेदन गर्न जानु होला । म्याद भित्र पुनरावेदन नगरी म्याद गुजारी बसेमा मुद्दा कानून बमोजिम हुनेछ । पछि तपाईको कुनै नालिस लाग्ने छैन ⁄जानकारीको लागि यो सूचना पठाईएकोछ ।

पुनरावेदन म्याद⁄फैसला भएको सूचना जारी गर्ने अधिकारीको,-

दस्तखत :

नाम :

पद :

मिति :

अनुसूची -२१
(दफा २०८ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

पुनरावेदनपत्रको ढाँचा

अदालत/कार्यालयले भर्ने
दर्ता नं. ....
दर्ता मिति : ....

.........................दायर गरेको

पुनरावेदन पत्र

.... बस्ने वर्ष .... को .... पुनरावेदक वादी/प्रतिवादी
(एक भन्दा बढी पुनरावेदक भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक पुनरावेदकको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

विरुद्ध

....................बस्ने वर्ष .... को ...... प्रत्यर्थी वादी/प्रतिवादी
(एक भन्दा बढी प्रत्यर्थी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक प्रत्यर्थीको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

मुद्दा ....

फैसला गर्ने न्यायाधीश र अदालत/ कार्यालय
फैसला भएको मितिः
फैसलाको मिसिल नं.:

म/हामी पक्ष रहेको उपर्युक्त मुद्दामा देहायका कुरामा देहाय बमोजिम हुने गरी उपर्युक्त न्यायाधीश र अदालत/कार्यालयबाट फैसला भएकोमा सो फैसलामा चित्त नबुझी फैसला भएको सूचना................ (मिति उल्लेख गर्ने) मा पाएकोले देहायको पुनरावेदन गर्दछु । गर्दछौं ।

१. मुद्दाको संक्षिप्त विवरणः
२. फैसलाको संक्षिप्त विवरणः
३. फैसला गर्दा लिएका आधारः
४. पुनरावेदन गर्नु पर्ने कारण र फैसलाका आधार खण्डनको व्यहोराः
(क)
(ख)
(ग)

५. पुनरावेदन जिकिर र त्यसलाई पुष्ट्याई गर्ने कानूनी आधारः

६. पुनरावेदन गर्दा लाग्ने अदालती शुल्क र अन्य दस्तुरः

७. अन्य आवश्यक कुराहरु कुनै भए सो-

(क)

(ख)

(ग)

८. पुनरावेदन साथ संलग्न गर्नु पर्ने लिखतहरुः

(क) फैसलाको प्रतिलिपि

(ख) अदालती दस्तुर तथा अन्य दस्तुर

(ग) कुनै प्रमाण भए सो प्रमाणको प्रतिलिपि

९. यसमा लेखिएको व्यहोरा ठीक साँचो छ, झुट्टा ठहरे कानून बमोजिम सहुँला बुझाउँला ।

....

पुनरावेदकको दस्तखत

मिति :

अनुसूची-२२
(दफा २१४ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

प्रत्यर्थी झिकाउन जारी गरिने सूचनाको ढाँचा

.... अदालत/कार्यालय

सम्वत् २०....... सालको ....मुद्दा नं.

....पुनरावेदक वादी/प्रतिवादी

विरुद्ध

....प्रत्यर्थी वादी/प्रतिवादी

.....................को छोरा/छोरी/पति /पत्नी ....जिल्ला .... गाउँ विकास समिति/नगरपालिका वडा नं. .... बस्ने वर्ष ....को.................. ...का नाउँमा जारी भएको सूचना ।

यस अदालतबाट मिति .... मा ....(आदेशको छोटकरी व्यहोरा उल्लेख गर्ने) आदेश भएकोले सो आदेशको प्रतिलिपि संलग्न गरी तपाईको जानकारीको निमित्त यो सूचना पठाइएको छ । सो मुद्दामा आफ्नो सबुत प्रमाण लिई यस अदालत/कार्यालयमा तपाई आफै उपस्थित हुन आउनु होला वा कानून बमोजिमको आफ्नो कानून व्यवसायी वा वारिस पठाउनु होला अन्यथा यस विषयमा कानून बमोजिम हुनेछ ।

सम्वत् .... साल .... महिना ...... गते ..... रोज ...... का दिन अदालतको छाप र मेरो दस्तखतबाट यो सूचना जारी भयो ।

....
(अदालतको छाप)

आदेश बमोजिम
दस्तखत

अनुसूची-२३

(दफा २१५ उपदफा (४) सँग सम्बन्धित)

पुनरावेदन फैसलाको ढाँचा

.... अदालत

(एकल⁄ संयुक्त) इजलास

माननीय न्यायाधीश श्री ....

बाट भएको

फैसला

सम्वत् २०....... सालको देवानी पुनरावेदन नम्बर ....

मुद्दा ....

पुनरावेदकको पूरा नाम, थर र ठेगाना .... पुनरावेदक वादी⁄प्रतिवादी

(एक भन्दा बढी पुनरावेदक भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक पुनरावेदकको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

विरुद्ध

प्रत्यर्थीको पूरा नाम, थर र ठेगाना .... प्रत्यर्थी वादी⁄प्रतिवादी

(एक भन्दा बढी प्रत्यर्थी भए यसै बमोजिमको विवरण प्रत्येक प्रत्यर्थीको हकमा उल्लेख गर्ने ।)

१. मुद्दाको संक्षिप्त तथ्यः *(मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र पुनरावेदन परेको व्यहोरा उल्लेख गर्ने)*

२. पुनरावेदन अदालतबाट विपक्षी झिकाउँदा भएको आदेशको संक्षिप्त व्यहोरा उल्लेख गर्ने ।

३. प्रमाण बुझेको भए सोको संक्षिप्त व्यहोरा उल्लेख गर्ने ।

४. पुनरावेदन दावी र पुनरावेदन अदालतबाट निर्णय गर्नु पर्ने विषय *(बूँदागत रुपमा उल्लेख गर्ने)*

(क)

(ख)

५. अदालतले आधार र कारण खुलाई गरेको निर्णय र ठहर

तपसिल

१. फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी विषय

२. पुनरावेदनको म्याद सम्बन्धी विषय

३. अदालती शुल्क सम्बन्धी विषय

४. अन्य आवश्यक कुरा ।

(द्रष्टव्यः तपसिलमा उल्लेखित विषयमा मुद्दा फैसला गर्ने न्यायाधीशले मुद्दाको प्रकृति अनुसार फैसला कार्यान्वयन गर्ने, पुनरावेदन लाग्ने वा नलाग्ने र लाग्ने भए कुन अदालतमा लाग्ने, अदालती शुल्क भराउने वा नभराउने र भराउनु पर्ने भए कसरी भराउने र अन्य कुनै कुरा भए सो आवश्यकता अनुसार उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।)

फैसला तयार गर्न सहयोग पुर्‍याउने कर्मचारीको नामः- न्यायाधीशको पूरा नामको दस्तखत

इति सम्वत् ....साल ....गते ....रोज ....शुभम् ......

अनुसूची-२४
(दफा २३५ को उपदफा (५) सँग सम्बन्धित)

फैसला कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनको लागि पक्षलाई उपस्थित हुन जारी गरेको म्यादको ढाँचा

.... को छोरा/छोरी/ पति /पत्नी ....जिल्ला...................गा.वि.स. /न.पा. वडा नं. ...... बस्ने ....का नाउँमा............ जिल्ला अदालतबाट जारी भएको एक्काइस दिने म्याद

........................वादी र ....प्रतिवादी भएको ....मुद्दामा ....अदालतबाट मिति ....मा .... (के गर्ने गरी अन्तिम फैसला भएको छ सोही विवरण संक्षिप्त रुपमा उल्लेख गर्ने) गर्ने गरी अन्तिम फैसला भएकोले सो फैसला कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनको लागि उपस्थित हुन यो म्याद जारी गरिएको छ । तपाईले यो म्याद बुझिलिएको वा कानूनको रीत पुऱ्याई टाँस भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक एक्काइस दिनभित्र यस अदालतमा आफै उपस्थित हुन आउनु वा आफ्नो कानून व्यवसायी वा वारिस मुकरर गरी पठाउनु होला । म्यादभित्र अदालतमा उपस्थित हुन नआए कानून बमोजिम हुनेछ ।

सम्बन्धित कर्मचारीको,-

दस्तखतः

नामः

पदः

इति संवत २०....... साल ....महिना................गते रोज .... शुभम् ।

अनुसूची-२५

(दफा २३८ को उपदफा (९) सँग सम्बन्धित)

चलन चलाउने घर /पसलको ताल्चा खोली दिनको लागि जारी गरिएको म्यादको ढाँचा

.................को छोरा /छोरी/ पति / पत्नी ....जिल्ला ....गा.वि.स./न.पा. वडा नं. .... बस्ने वर्ष..........का नाउँमा जिल्ला ...... अदालतबाट जारी भएको सात दिने म्याद

.......................वादी र ....प्रतिवादी भएको ....मुद्दामा ....अदालतबाट मिति ....मा चलन चलाई दिने गरी अन्तिम फैसला भएकोमा यस अदालतबाट डोर खटिई चलन चलाई दिन जाँदा ....जिल्ला ....गा.वि.स./न.पा. वडा नं. ...... कि.नं...... मा बनेको घर/पसलमा ताल्चा लागि राखेको र सो ताल्चा खोल्नको लागि सो घर /पसलको धनी तपाई उपस्थित हुन नआउनु भएकोले सो घर/पसलको ताल्चा खोली दिनको लागि यो सात दिने म्याद यस चलन चलाउनु पर्ने घर /पसलमा टाँस गरिएको छ । यो म्याद टाँस भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र सो घर/पसलको ताल्चा खोली दिनु होला । सो म्यादभित्र ताल्चा नखोलेमा अदालतबाट डोर आई ताल्चा खोली सो घर/पसल चलन चलाई दिइनेछ । यस विषयमा पछि तपाईको कुनै उजूर लाग्ने छैन ।

सम्बन्धित कर्मचारीको,-
दस्तखतः
नामः
पदः

इति सम्वत् ....महिना ....गते रोज.....................शुभम् ।

अनुसूची-२६

(दफा २४१ को उपदफा (२) सँग सम्बन्धित)

अंश छुट्याउनको लागि हाजिर नहुने अंशियारको नाउँमा जारी हुने म्यादको ढाँचा

. ...को छोरा /छोरी/ पति / पत्नी ....जिल्ला ....गा.वि.स./न.पा. वडा नं. ... बस्ने वर्ष........का नाउँमा ....जिल्ला अदालतबाट जारी भएको पन्ध्र दिने म्याद

.......................वादी र ....प्रतिवादी भएको ....मुद्दामा ....अदालतबाट मिति ....मा अंशवण्डा गरी दिने गरी अन्तिम फैसला भएकोमा सो फैसला बमोजिम अंश छुट्याई दिनको लागि अरु अंशियार यस अदालतमा हाजिर रहेको तर तपाई हाजिर नहुनु भएकोले कानून बमोजिम अंशवण्डा गरी आफ्नो भागको अंश बुझी लिन आउनको लागि यो म्याद जारी गरिएको छ । यो म्याद बुझिलिएको वा कानूनको रीत पुऱ्याई टाँस भएको मितिले बाटाका म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र अदालतमा आफै उपस्थित हुन वा आफ्नो वारिस वा कानून व्यवसायी मुकरर गरी पठाउनु होला । तपाई उपस्थित नभएमा तपाई समेत सबै अंशियारलाई राखी एकै पटक अंश छुट्याई वण्डा गरिनेछ । तपाई उपस्थित हुन नआएमा आफूलाई नराखी वण्डा छुट्याई असल कमसल पऱ्यो वा घटी बढी भयो भनी पछि कुनै किसिमको उजूरी गर्न पाइने छैन ।

सम्बन्धित कर्मचारीको,-
दस्तखतः
नामः
पदः

इति सम्वत् ....महिना ....गते रोज......................शुभम् ।

अनुसूची-२७

(दफा २४१ को उपदफा (८) सँग सम्बन्धित)

अंश दिने वा अंशवण्डा हुने सम्पत्ति जिम्मा राख्ने व्यक्तिका नाममा जारी भएको म्यादको ढाँचा

........को छोरा /छोरी/ पति/ पत्नी ...... जिल्ला..........गा.वि.स./न.पा. वडा नं. .... बस्ने वर्ष.....का नाउँमा ....जिल्ला अदालतबाट जारी भएको पन्ध्र दिने म्याद

.......................वादी र ....प्रतिवादी भएको ....मुद्दामा ....अदालतबाट मिति ....मा अंशवण्डा गरी दिने गरी अन्तिम फैसला भएकोमा सो फैसला बमोजिम अंशवण्डा छुटयाई दिनको लागि अदालतबाट डोर खटिई आउँदा तपाई फेला नपरेको र तपाईका एकाघरका उमेर पूरा गरेका व्यक्तिले समेत फाँटवारी बमोजिमको सबै सम्पत्ति दाखिला नगरेकोले तपाईको घर दैलामा यो म्याद टाँसी दिएकोछ । यो म्याद टाँसेको मितिले बाटाका म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र अदालतमा आफै उपस्थित हुन वा आफ्नो कानून व्यवसायी वा वारिस मुकरर गरी आफ्ना जिम्मामा रहेको वण्डा गर्नु पर्ने फाँटवारीमा लेखिएका सबै सम्पत्ति देखाई छुट्याई अंशवण्डा गरी दिन आउनु होला । तपाई पनि आउनु भएन र वारिस वा कानून व्यवसायी पनि पठाउनु भएन भने कानून बमोजिम हुनेछ ।

सम्बन्धित कर्मचारीको,-
दस्तखतः
नामः
पदः

इति सम्वत् ....महिना ....गते रोज......................शुभम् ।

अनुसूची-२८

(दफा २५४ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

<u>सरकार वादी हुने देवानी मुद्दा</u>

१. नेपाल सरकार वा त्यसको कुनै कार्यालय, अदालत, संबैधानिक निकायको हक हित वा सरोकार भएको मुद्दा

२. सरकारी जग्गा दपोट सम्बन्धी मुद्दा

३. तिरो दपोट सम्बन्धी मुद्दा

४. देवानी संहिता, २०७१ को दफा ४५३ र ४५४ अर्न्तगतको मुद्दा

५. सरकारी रकम कलम दवाएको वा सरकारी हकदैया लाग्ने कुरा कायम गर्ने विषयको मुद्दा

६. नेपाल सरकार वादी हुने भनी नेपाल सरकारले समय समयमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको अरु देवानी मुद्दा ।

अनुसूची-२९
(दफा २८२ सँग सम्बन्धित)

लिखत पञ्जिकाको ढाँचा

................................विरुद्ध ....
मुद्दा .... साल.................को मि.नं...................

लिखतको क्रमसंख्या	लिखतहरुको छोटकरी विवरण		लिखत दाखिल गर्ने पक्षको नाम	लिखत दाखिल भएको मिति	कर्मचारीको सहीछाप
	कहिल्यै नसडाउने	पाँच वर्ष पछि सडाउने			

तयार गर्नेको दस्तखत   प्रमाणित गर्ने अधिकृतको दस्तखत